

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

WYZWANIA WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA

TOM XVII

REDAKCJA NAUKOWA
JANUSZ KAWA

CHALLENGES
OF THE MODERN WORLD
VOLUME XVII

WYZWANIA
WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA
TOM XVII

CHALLENGES OF THE MODERN WORLD
VOLUME XVII

REDAKCJA NAUKOWA
JANUSZ KAWA

Publikację dedykuję Moim Kochanym Najbliższym

JK

ARCHAEOGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

WYZWANIA WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA

TOM XVII

REDAKCJA NAUKOWA
JANUSZ KAWA

CHALLENGES
OF THE MODERN WORLD
VOLUME XVII

REDAKCJA NAUKOWA
JANUSZ KAWA

RECENZENCI

PROF. DR HAB. MAŁGORZATA KRÓLCZYK – UNIwersYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

PROF. DR HAB. HENRYK NOGA – UNIwersYTET PEDAGOGICZNY W KRAKOWIE

PROF. NADZW. DR HAB. KRZYSZTOF PYTEL – AKADEMIA GÓRNICZO-HITNICZA W KRAKOWIE

PROF. NADZW. DR HAB. NORBERT MALEC – UNIwersYTET PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNYM
W SIEDLCACH

PROF. NADZW. DR HAB. KRZYSZTOF ŻARNA – UNIwersYTET RZESZOWSKI

DR JOLANTA DYNBUR – PAŃSTWOWA UCZELNIA ZAWODOWA IM. STANISŁAWA TARNOWSKIEGO
W TARNOBRZEGU

DR ANNA GÓRSKA – STAROPOLSKA AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH W KIELCACH

DR MARIA KOCÓR – KRAKOWSKA AKADEMIA IM. ANDRZEJA FRYCZA MODRZEWSKIEGO W KRAKOWIE

DR JOANNA LEŚNIAK – UNIwersYTET RZESZOWSKI

DR GRZEGORZ PAWLIKOWSKI – UNIwersYTET RZESZOWSKI

DR INŻ. ZBIGNIEW MAŁODOBRY – MAŁOPOLSKA UCZELNIA PAŃSTWOWA IM. RTM. WITOLDA PILECKIEGO
W OŚWIĘCIMIU

DR MACIEJ MILCZANOWSKI – UNIwersYTET RZESZOWSKI

DR DOBROCHNA MINICH – UCZELNIA ŁAZARSKIEGO W WARSZAWIE

DR ANNA MOSKWA – WYŻSZA SZKOŁA PRAWA I ADMINISTRACJI RZESZOWSKA SZKOŁA WYŻSZA

DR MARLENA STRADOMSKA – UNIwersYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE

KOREKTA REDAKTORSKA
KAROL ŁUKOMIAK
DIANA ŁUKOMIAK

SKŁAD I PROJEKT OKŁADKI
KAROL ŁUKOMIAK

© COPYRIGHT BY AUTHORS & ARCHAEGRAPH

ISBN: 978-83-67074-84-1

WERSJA ELEKTRONICZNA DOSTĘPNA NA STRONIE INTERNETOWEJ WYDAWCY:
www.archaeograph.pl

ARCHAEGRAPH
Wydawnictwo Naukowe

ŁÓDŹ 2022

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
--------------------	---

CZĘŚĆ I

Patrycja Oleś, Karolina Kumiega Przygotowanie psychologiczne żołnierzy do udziału w walce zbrojnej	11
--	----

Angelika Kuśnierz Ruchy nacjonalistyczne a wychowanie prospołeczne	21
--	----

Katarzyna Cyrkun, Maciej Misztal Geneza terroryzmu	33
--	----

Malwina Rogowska Uwarunkowania systemów prawnych w CHRL i Rzeczypospolitej Polskiej, a formy monitorowania i nadzoru społeczeństwa oparte o nowe technologie na przykładzie systemu zaufania społecznego	49
--	----

Angelika Kuśnierz Wychowanie fizyczne osób z niepełnosprawnością – możliwości i ograniczenia	69
--	----

Laura Rebisz, Katarzyna Cyrkun Przestępczość zorganizowana w Polsce	81
---	----

CZĘŚĆ II

SURSUM CORDA

Malwina Rogowska Familiaris Consortio Jana Pawła II w kontekście instytucji rodziny i małżeństwa a regulacje prawa rodzinnego	101
---	-----

Karolina Ożóg Jan Paweł II jako orędownik pokoleń	105
---	-----

Arkadiusz Moskwa Praca a ochrona zdrowia w nauczaniu Jana Pawła II	107
--	-----

Julia Ligota Morbus Parkinsoni, choroba Parkinsona w Pontyfikacie Jana Pawła II	110
---	-----

Arkadiusz Moskwa

**Wartości ludzkiego życia oraz wskazania etyczne
w nauczaniu Jana Pawła II..... 114**

Adrian Kozieł

Obraz aborcji In Vitro w oczach św. Jana Pawła II..... 118

Aleksander Gorzeń

Potencjał rodziny w nauczaniu Jana Pawła II a perspektywa medyczna..... 122

Janusz Kawa

**Nadzieja na lepsze jutro w odniesieniu do starości
w nauczaniu Jana Pawła II 126**

Nota o autorach..... 131

WSTĘP

Publikacja *Wyzwania współczesnego świata* to XVII już tom, który składa się z dwóch części. Pierwsza to piętnaście autorskich rozdziałów poświęconych aktualnym zagadnieniom współczesnego świata, natomiast druga część *SURSUM CORDA* to rozdziały autorskich tekstów poświęcone Wielkiemu Polakowi i Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II.

W niniejszym tomie zawarte zostały prace osób – młodych badaczy, którzy prezentują wyjątkowe spojrzenie na otaczającą rzeczywistość. Ciekawe unikalne spostrzeżenia, rozważania i odniesienia wobec współczesnego świata nadają publikacji charakter wyjątkowy – interdyscyplinarny. Nad „gorącymi” zagadnieniami wyzwań współczesnego świata, i zachodzących w nim ciągle zmianach pochylają się środowiska naukowe reprezentujące świat nauki. W tejsze publikacji możemy znaleźć teksty autorów reprezentujących Uniwersytet Rzeszowski, Collegium Humanum Rzeszów, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Warszawski, Warszawski Uniwersytet Medyczny, Uniwersytet Medyczny im. piastów Śląskich we Wrocławiu, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach, Collegium Humanum Wyższa Szkoła Menedżerska, College of Social Sciences oraz Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wyzwania współczesnego świata tom XVII, który jest wynikiem współpracy wielu ośrodków akademickich, ale i osób praktycznie zajmujących się problematyką otaczającego świata, których teksty odzwierciedlają tematy toczących się dyskursów człowieka XXI wieku.

Niniejszą publikację otwiera *Wstęp* a po nim rozdział z tekstem autorstwa Patrycji Oleś i Karoliny Kumiegi, *Przygotowanie psychologiczne żołnierzy do udziału w walce zbrojnej*. Artykuł stanowi analizę metod przygotowawczych żołnierza do walki zbrojnej. Tematyka opiera się na próbie scharakteryzowania elementów ograniczających możliwość występowania Zespołu Stresu

pourazowego PTSD - (od ang. posttraumatic stress disorder). Wyszczególniono zostały poszczególne terapie jako jedne z ważniejszych czynników umożliwiających radzenie sobie z traumatycznymi wydarzeniami. Analiza oparta jest na zastosowaniu metody obserwacyjnej oraz porównawczej, które pozwolą na scharakteryzowanie cech, metod działania, a także czynności powodujących psychiczne osłabienie żołnierza podczas misji.

W następnym rozdziale pod tytułem *Ruchy nacjonalistyczne a wychowanie prospołeczne* Angeliki Kuśnierz podjęto próby wyjaśnienia wpływu ruchów nacjonalistycznych na wychowanie prospołeczne. Praca opisuje w swoim zakresie genezę nacjonalizmu, jego charakter, a także nowe trendy.

W rozdziale III pod tytułem *Geneza terroryzmu* autorstwa Katarzyny Cyrkun i Macieja Misztala podjęto próby wyjaśnienia definicję terroryzmu. Praca opisuje w swoim zakresie definicję, a także genezę terroryzmu. Praca opisuje w swoim zakresie przedstawienie aspektu kryminalistycznego w zdarzeniach o charakterze terrorystycznym. W pracy skupiono się głównie definicji, genezie oraz historii terroryzmu.

Kolejny rozdział pod tytułem *Uwarunkowania systemów prawnych w chrl i Rzeczypospolitej Polskiej a formy monitorowania i nadzoru społeczeństwa oparte o nowe technologie na przykładzie systemu zaufania społecznego* autorstwa Malwiny Rogowskiej w którym to autorka porusza ważne zagadnienie dotyczące form monitorowania i nadzoru społeczeństwa oparte o nowe technologie, wskazując zależności pomiędzy systemami prawnymi i ich interpretacją, a próbą realizowania polityki bezpieczeństwa społecznego. W tekście zaprezentowano również tło systemu aksjonormatywnego dla funkcjonowania chińskiego Systemu Zaufania Społecznego oraz innych przykładów inicjatyw związanych z udoskonaleniem monitorowania i nadzoru społeczeństwa opartego o nowe technologie, których funkcjonowanie nie zawsze jest odpowiednio umocowane prawnie.

Rozdział V nosi tytuł *Wychowanie fizyczne osób z niepełnosprawnością – możliwości i ograniczenia* autorstwa Angeliki Kuśnierz, w którym to autorka podjęła próbę wyjaśnienia możliwości oraz ograniczeń jakie wynikają z wychowania fizycznego dla osób z niepełnosprawnością. Praca opisuje w swoim definicję niepełnosprawności fizycznej, wpływ niepełnosprawności na zdrowie, korzyści z aktywności fizycznej dla osób niepełnosprawnych, a także aspekt tego rodzaju aktywności w krajach o niskich dochodach.

W kolejnym rozdziale pod tytułem *Przestępczość zorganizowana w Polsce* autorstwa Laury Rębisz i Katarzyny Cyrkun podjęto próby wyjaśnienia pojęcia przestępczości zorganizowanej. Praca opisuje w swoim zakresie kwestę

przestępczości zorganizowanej w Polsce a także odnosi się do jej przeciwdziałania na przykładzie przestępczości narkotykowej. W pracy skupiono się głównie na problemie przestępczości w Polsce.

Natomiast Części II o nazwie *SURSUM CORDA*, poświęcona jest papieżowi Polakowi – Św. Janowi Pawłowi II, w której to znajdują się teksty poświęcone papieżowi pod tytułami: *Familiaris Consortio Jana Pawła II w kontekście instytucji rodziny i małżeństwa a regulacje prawa rodzinnego* *Obrońca życia, Jan Paweł II jako orędownik pokoleń, Praca a ochrona zdrowia w nauczaniu ojca świętego Jana Pawła II, Wartość ludzkiego życia oraz wskazania etyczne w nauczaniu Jana Pawła II, Morbus parkinsoni. choroba parkinsona w pontyfikacie Jana Pawła II, Potencjał rodziny w nauczaniu Jana Pawła II a perspektywa medyczna, Obraz aborcji i in vitro w oczach św. Jana Pawła II*. Są to autorskie teksty Maliwny Rogowskiej, Karoliny Ożóg, Juli Ligody, Aleksandra Gorzenia, Arkadiusza Moskwa, Adriana Koziela, Janusza Kawy, w których poruszane są sprawy człowieka poruszane przez Wielkiego Polaka Jana Pawła II, który dla wielu jest autorytetem oraz mistrzem słowa i czynu. Ojciec Święty w swoim nauczaniu podkreślał, że życie ludzkie jest darem od Boga oraz, że jest dane na zawsze. Na tej podstawie autorzy skłaniają potencjalnego czytelnika do własnej refleksji nad wartością ludzkiego życia.

Redaktor pragnie serdecznie podziękować Recenzentom poszczególnych artykułów: prof. dr. hab. Małgorzacie Królczyk, prof. dr. hab. Henrykowi Noga, prof. nadzw. dr. hab. Norbertowi Malec, prof. nadzw. dr. hab. Krzysztofowi Żarna, dr. Annie Górskiej, dr. Jolancie Dyndur, dr. Marii Kocór, dr. Joannie Leśniak, dr. Grzegorzowi Pawliokowskiemu, dr. Maciejowi Milczanowski, dr. Marlennie Stradomskiej, dr. Dobrochnie Minich, dr. inż. Zbigniewowi Małodobremu, dr. Annie Moskwa, a także mgr Lucynie Kwiatkowskiej oraz mgr Marzenie Jakubek za cenne i życzliwe wskazówki merytoryczne (uwagi), dzięki którym publikacja przybrała ostateczny kształt.

PATRYCJA OLEŚ
COLLEGIUM HUMANUM WYŻSZA SZKOŁA MENEDŻERSKA

KAROLINA KUMIEGA
UNIwersytet Rzeszowski

PRZYGOTOWANIE PSYCHOLOGICZNE ŻOŁNIERZY DO UDZIAŁU W WALCE ZBROJNEJ

Abstrakt: Artykuł stanowi analizę metod przygotowawczych żołnierza do walki zbrojnej. Tematyka opiera się na próbie scharakteryzowania elementów ograniczających możliwość występowania Zespołu Stresu pourazowego PTSD - (od ang. posttraumatic stress disorder). Wyszczególnione zostały poszczególne terapie jako jedne z ważniejszych czynników umożliwiających radzenie sobie z traumatycznymi wydarzeniami. Analiza oparta jest na zastosowaniu metody obserwacyjnej oraz porównawczej, które pozwolą na scharakteryzowanie cech, metod działania, a także czynności powodujących psychiczne osłabienie żołnierza podczas misji.

Słowa kluczowe: psychologia, stres, terapia, wojna, żołnierz

WSTĘP

W naukach psychologicznych wydzielono psychologię wojskową, która za jeden z obszarów swoich badań uznaje walkę zbrojną. Walka zbrojna jest to rodzaj walki, która polega na prowadzeniu działań, których celem jest zniszczenie (obezwładnienie) przeciwnika przy wykorzystaniu broni [Dowództwo Wojsk Lądowych 2008, s.21] Prowadzona może być na lądzie jako walka lądowa, w powietrzu jako walka powietrzna oraz na morzu jako walka morska. Psychologia wojskowa obejmuje również psychologię walki, czyli psychologię przygotowania do walki i gotowości żołnierzy do działań militarnych. Powiązana jest ona z wieloma silnymi emocjami, cierpieniem psychicznym/fizycznym, śmiercią czy drastycznymi widokami.

Z działaniem żołnierzy podczas konfliktów zbrojnych powiązany jest problem stresu. Stres to zespół powiązanych procesów w organizmie i systemie nerwowym, stanowiących ogólną reakcję osoby na działanie bodźców lub sytuacji niezwykłych, trudnych, zakłócających, zagrażających, przykrych lub szkodliwych, zwanych stresorami [Pawlukiewicz 2010, s.1]. Żołnierze podczas walki zbrojnej są w dużej mierze narażeni na doświadczanie różnorodnych stresorów, które mogą wpływać na wiele sfer życia i skutkować nawet zaburzeniami psychicznymi, takimi jak PTSD.

CZĘŚĆ BADAWCZA

Wraz z większym zaangażowaniem Wojska Polskiego w misje zagraniczne, w tym z zwiększeniem zagrożeń z nich płynących, problem związany ze zjawiskiem PTSD zaczął być bardziej dostrzegany wśród polskich żołnierzy. Na skutek tego, podjęto działania o charakterze psychologicznym dla żołnierzy biorących udział w misjach zagranicznych, by udzielić im profesjonalnej pomocy. Przykładami takich działań było np. powołanie przez Ministra Obrony Narodowej w 2005 r. „w trybie alarmowym” placówki, której celem miała być pomoc żołnierzom poszkodowanym na misjach (Ośrodek, Klinika Psychiatrii i Stresu Bojowego) bądź ewakuacja z misji zagranicznych żołnierzy z objawami PTSD [Hudyma 2011, s. 248]. Chociaż armia przez lata przeznaczała znaczną ilość środków na złagodzenie piętna związanego z poszukiwaniem zdrowia psychicznego, nie zajęła się jednym z podstawowych problemów uniemożliwiających żołnierzom dążenie do proaktywnego zdrowia psychicznego: obawy dotyczące kariery. Centrum Doskonałości Zdrowia Psychologicznego identyfikuje obawy związane z karierą jako jeden z głównych czynników powstrzymujących żołnierza przed wyjściem naprzeciw, stwierdzając, że jeśli podejmą leczenie na odpowiednio wczesnym etapie, „ma najmniejsze prawdopodobieństwo negatywnych reperkusji w karierze” [Kaplan 2019].

Ponadto wielu żołnierzy posiada poświadczenia bezpieczeństwa, które mogą zostać zawieszane lub cofnięte w zależności od dostawców, a także uznania dowódcy. Rzeczywiście, zgodnie z Instrukcją Departamentu Obrony, wymagania dotyczące powiadomień dowodzenia w celu rozwiania stygmatyzacji w zapewnianiu opieki zdrowotnej członkom służby, dowódcy mają prawo wiedzieć o „wykonywanych i nieodebranych nominacjach żołnierza, danych MEB/PEB, warunkach, które czynią żołnierza jako nie nadających się do rozmieszczenia ani tych, którzy nie są gotowi medycznie, leki/stany ograniczające

wydajność, wyniki oceny ukierunkowanej dowodzenia, określenia i profile LOD (zdrowie psychiczne)” [U.S. Army Reserve 2019]. Choć brzmi to rozsądnie dla zapewnienia gotowości do misji, wyniki z takich badań są jasne jedynie dla pracownika służby zdrowia, który je dostarcza, natomiast postrzeganie przez dowódców tego, co jest napisane, oraz wiedza na temat diagnozy i ograniczeń rzadko pozostają w łańcuchu dowodzenia. Ogólne przepisy dotyczące praw żołnierza do prywatności, zwłaszcza w odniesieniu do zdrowia psychicznego, są niejasne i przyczyniają się do ogólnego napiętnowania i niechęci do szukania pomocy.

Nie oznacza to, że armia nie poprawiła swojego podejścia do prywatności w sektorze zdrowia psychicznego. Programy takie jak “Military OneSource”, infolinie samobójcze i doradcy w ramach “Army’s Family Advocacy Program”, zapewniają żołnierzom natychmiastowy dostęp do przeszkolonych doradców w nagłych wypadkach [Military OneSource 2019]. Jednak programy te nie mogą zastąpić korzyści płynących z regularnej terapii klinicznej. Podnosząc świadomość ważności pewnego napiętnowania w armii i wojsku jako całości, być może możemy zbliżyć się o krok do znalezienia realnego rozwiązania, które ceni zarówno długoterminowy dobrobyt żołnierza, jak i jego natychmiastową zdolność do misji i organizacji jako całości.

Termin „stres bojowy” jest to opis reakcji psychofizycznych organizmu związanych z udziałem w działaniach wojennych, którego następstwem może być PTSD. PTSD – zespół stresu pourazowego (ang. posttraumatic stress disorder) jest to zaburzenie psychiczne z grupy zaburzeń lękowych, którego źródło stanowi głębokie przeżycie traumatycznego zdarzenia, które może stanowić bardzo poważne zagrożenie dla życia albo zdrowia [Karakiewicz i in. 2017, s.3]. PTSD jest zaburzeniem, którego symptomy pojawiają się w następstwie doświadczenia przez jednostkę traumatycznego wydarzenia, zdarzenia związanego z zagrożeniem życia, poważnym uszkodzeniem ciała lub zagrożeniem fizycznej integralności swojej lub innych, czemu towarzyszy intensywny lęk, poczucie bezradności lub zgroza [Groth i in. 2013, s.299].

Żołnierze podczas walk zbrojnych mogą mieć do czynienia z różnymi czynnikami stresogennymi – silnymi, które potrafią wręcz obezwładnić żołnierza bądź tymi które działają słabiej, ale długotrwanie. Wyróżnia się pięć podstawowych grup stresorów: o charakterze fizycznym, poznawczym, emocjonalnym, społecznym oraz duchowym [Figley, Nash 2006, s.81]. Źródła stresu, z którymi spotykają się żołnierze uczestnicząc w misjach wojskowych mają specyficzną cechę, ponieważ często dochodzi do sytuacji,

że następuje skumulowanie stresorów i w jednym momencie oddziałuje na żołnierza jednocześnie wiele czynników stresowych [Jędrzejko 2014, s.331].

Czynnikami ryzyka związanymi z samym wydarzeniem traumatycznym są:

- ciężkość wydarzenia (wpływ na osobę, jej własność oraz siła oddziaływania),
- czas trwania (im dłuższa „ekspozycja”, tym rokowanie może być gorsze),
- bliskość fizyczna wydarzenia oraz stopień zaangażowania emocjonalnego w wydarzenie [Grzywa 2009].

Podczas sytuacji bojowych, zbyt silny stres może skutkować niepożądanymi konsekwencjami: zaburzeniami psychicznymi, w tym zaburzeniami lękowymi, depresją, a nawet rozwinięciem zespołu stresu pourazowego w wyniku traumy, która pojawia się podczas walki, np. gdy są świadkami zabicia innych ludzi, widząc martwe ciała lub w wyniku sytuacji zagrażających ich życiu. Dlatego też w celu zmniejszenia ewentualnego zetknięcia się z przykrym bodźcem, osoby z PTSD często unikają miejsc, ludzi, aktywności oraz myśli związanych z tym traumatycznym wydarzeniem. PTSD utrudnia prawidłowe funkcjonowanie. Bezpośrednimi objawami PTSD w poszczególnych sferach mogą być przykładowo:

- W fizjologicznej: brak energii, problemy ze snem, somatyzacje (nieświadome i niecelowe generowanie objawów fizycznych będących przejawem dolegliwości psychologicznych),
- W behawioralnej: unikanie kontaktów społecznych, popadanie w uzależnienia, nałogi,
- W emocjonalnej: zachowania gniewne, agresywne, apatia, poczucie winy, bezradności, nadwrażliwość na bodźce,
- W poznawczej: dezorientacja, problemy z koncentracją i uwagą, obsesyjne myślenie o zdarzeniu, pomieszanie doznań, wspomnień, brak umiejętności umiejscawiania zdarzeń w czasie i przestrzeni.

Objawów zespołu stresu pourazowego nie powinno się lekceważyć. Podczas trwania działań zbrojnych, dowódca powinien rozpoznać objawy PTSD i niezwłocznie skierować żołnierza na specjalistyczną pomoc. W warunkach aktywnych działań w trakcie konfliktu zbrojnego, samo stosowanie leków może okazać się niewystarczające, natomiast większość psychoterapii, w tym terapia ekspozycyjna, desensytyzacja, poznawczo-behawioralna i psychodynamiczna, w warunkach bojowych jest najczęściej niemożliwa do przeprowadzenia

[Sadock, Sadock, Ruiz 2015]. Bardzo ważne jest więc skierowanie żołnierza u którego zauważono objawy PTSD do psychologa bądź psychiatry w celu postawienia diagnozy i udzielenia profesjonalnej pomocy.

Osoby z najbliższego otoczenia żołnierza powinny posiadać wiedzę o zjawisku jakim jest stres bojowy oraz umieć rozpoznać jego objawy. Ci, którzy jako pierwsi zauważają zmiany zachodzące w zachowaniu żołnierza mogą spróbować mu je uświadomić oraz zachęcić do uzyskania wsparcia ze strony specjalistów. Ważne jest również to, aby rodzina – żona, dzieci zatroszczyli się o swój spokój oraz bezpieczeństwo, szukając wsparcia dla weterana, mogą również poszukać takiego wsparcia dla całej rodziny. Wyrażenie chęci współpracy jest pierwszym małym krokiem dążącym do wyjścia z traumy [Korolczuk 2009].

Jednym z elementów zabezpieczających żołnierza przed wystąpieniem objawów PTSD jest odpowiednie przygotowywanie sił zbrojnych do działań wojennych. Wyobraźnia i innowacyjność nowoczesnego dowódcy to przyszłość nowoczesnej armii. Obok właściwego doboru do służby, szkolenia i motywacji, może być jednym z elementów ograniczających możliwość występowania PTSD [Korolczuk 2009]. Według D. A. Richards, R. Suckling [2008] również poprzez terapię grupową członkowie służby mogą rozmawiać o swojej traumie lub uczyć się umiejętności radzenia sobie z objawami PTSD (w zależności od tego, na czym skupia się grupa). Oprócz terapii grupowej wyróżnione są trzy główne jako jedne z najlepszych metod:

1. Trening zaszczepiania stresu (SIT)- terapia poznawczo-behawioralna, która uczy umiejętności i technik radzenia sobie ze stresem i zmniejszania lęku.
2. Terapia skoncentrowana na teraźniejszości (PCT) Koncentruje się na bieżących problemach życiowych związanych z PTSD.
3. Psychoterapia interpersonalna (IPT).

Istnieją gałęzie wojskowe, gdzie wskaźniki PTSD są dużo wyższe i różnią się pod względem określonego podtypy wykonywanych. Współczynnik występowania objawów PTSD są wyższe w armii, marynarce wojennej i korpusie piechoty morskiej niż w Straży

Przybrzeżnej i Siłach Powietrznych. Są one również wyższe dla szeregowych i chorążych niż dla młodszych, średnich i wyższych oficerów, a także dla kobiet niż dla mężczyzn.

Jako najskuteczniejsze leczenie PTSD opisuje się terapię poznawczo-behawioralną (CBT): jest to rodzaj psychoterapii, który konsekwentnie uznawano

za najskuteczniejszą metodę leczenia zespołu stresu pourazowego, zarówno w perspektywie krótkoterminowej, jak i długoterminowej. CBT dla PTSD jest skoncentrowana na traumie, co oznacza, że zdarzenia traumatyczne są w centrum leczenia. Inne interwencje, które wykazały pewien sukces w zmniejszaniu objawów PTSD, to trening relaksacyjny, terapia rozwiązywania problemów i terapia poznawcza, są również realizowane w teatrze. Wojsko używa również leków skutecznych w leczeniu przewlekłych objawów PTSD do leczenia jednostek podczas rozmieszczenia [Richards, Suckling 2008].

Słuszny też wydaje się pogląd, że wszystkie właściwości psychiczne człowieka, a także jego cechy fizyczne i doświadczenie, można zaliczyć do zasobów osobistych pod warunkiem, że przyczyniają się one do redukcji stanu stresu. Folkman i Lazarus dokonują bardziej szczegółowej klasyfikacji radzenia sobie ze stresem:

- radzenie sobie przez konfrontację (wytrwała walka o to, co się chce osiągnąć, próby zmiany osób i sytuacji wywołujących stres, wyrażenie złości wobec osób które spowodowały problem);
- dystansowanie się (odizolowanie się od trudności, próba spojrzenia na sytuację jako zdarzenie obojętne, zapominanie o wydarzeniu);
- kontrolowanie się (działanie nastawione na regulowanie własnych emocji i powstrzymanie się od działania impulsywnego);
- poszukiwanie społecznego wsparcia (próby uzyskania wsparcia od innych osób, które mogłyby udzielić informacji, porady lub zrobić coś konkretnego stosownie do sytuacji stresowej);
- akceptowanie własnej odpowiedzialności (uświadomienie sobie własnego negatywnego udziału w niepowodzeniu i podjęcie postanowień o zmianie dotychczasowego działania).
- ucieczka – unikanie (fizyczne wycofanie się z sytuacji, myślenie życzeniowe, zajęcie się aktywnością zastępczą);
- rozwiązanie problemu zgodnie z planem (planowane działania, podjęcie przemyślanego działania ukierunkowanego na zmianę obiektywnej sytuacji);
- pozytywne przewartościowanie ukierunkowane na zmianę sposobu myślenia o sytuacji trudnej, wykorzystanie sytuacji trudnej jako możliwości rozwoju osobistego lub odwołanie się do pomocy religii [Jackowska 2004].

Wśród szeregu propozycji dotyczących przygotowania żołnierza do walki z jak najmniejszym prawdopodobieństwem, iż wystąpią jakiegokolwiek zaburzenia należy uznać:

- a) działania indoktrynacyjne – należy skłaniać środowisko wojskowe do podtrzymywania wiary w instytucję, wyznaczone cele lub siebie samych oraz innych ludzi.
- b) metody szkolenia – które umożliwią przygotowywać żołnierzy do działania w tak samo stresogennych okolicznościach jak podczas wojny, co możliwe jest poprzez zastosowanie trzech głównych elementów:
- trening w środowisku stresogennym (ang. stress exposure training, SET) obejmujący trzy fazy treningu: faza zapoznawcza (wprowadzenie teoretyczne do działania w środowisku stresogennym), faza praktyczna (nabycie umiejętności działania w środowisku stresogennym np. strzelanie bojowe w warunkach stresu), faza końcowa (budowanie wewnętrznego zaufania do własnych umiejętności),
  - trening umiejętności specjalistycznych niezbędnych w walce w terenie zabudowanym (np. oczyszczanie pomieszczeń, wejścia do budynków itp.),
  - trening fizyczny pod kątem walki w terenie zabudowanym [Cendrowski, Swebocki 1973].
- Istotnym procesem podczas przygotowań jest wprowadzenie jak najbardziej realnych elementów stresogennych np. ludności cywilnej, rannych i zabitych czy strachu i lęku. Realizm takich szkoleń decyduje o użyteczności działań podejmowanych na rzecz przygotowania psychiki żołnierzy w służbie wojskowej i planowanych misjach, dzięki czemu kombatant wzmacnia zaufanie do samego siebie, a także odrzuca przejawy paniki lub umie je neutralizować. Jest to bardzo dobrym rozwiązaniem, które może wesprzeć organizm na działanie stresorów fizycznych i poznawczych.
- c) rozbudowa szkolenia taktycznego jednostek zabezpieczenia. Praktyka zmagania na polu walki w Iraku uwidaczniała, iż jednostki te niejednokrotnie brały udział na takim samym poziomie jak jednostki piechoty, a zatem czy to mechanik, logistyka czy artylerzysta musi on być objęty szkoleniem specjalistycznym.
- d) formy ofensywne działań taktycznych. W działaniach ulicznych, szczególnie o niskiej gwałtowności (np. działaniach stabilizacyjnych) natarcie dużych sił wojska na pozycje przeciwnika na całym froncie lub na większym jego odcinku wzmacnia morale żołnierzy, którzy mają poczucie kontrolowania sytuacji,
- e) polityka informacyjna. Żołnierze biorący udział w operacjach wojskowych muszą mieć jak największą ilość informacji o warunkach środowiskowych walki, zarówno o charakterze taktycznym (przeciwnik), jak

i kulturowym i społecznym (ludność cywilna) [Makowiec, Mroszczyk 2012].

ZAKOŃCZENIE

Udział w walce zbrojnej może być dla żołnierza bardzo stresującym doświadczeniem, skutkującym problemami w sferze zawodowej, fizjologicznej, behawioralnej, emocjonalnej czy poznawczej. Udział ten powiązany jest z wykonywaniem zadań, rozkazów w warunkach bezpośredniego zagrożenia życia, drastycznymi przeżyciami, często również przebywaniem w innym środowisku, z dala od swojej rodziny, przyjaciół. Doświadczanie stresu związanego z udziałem w walce zbrojnej może przekraczać adaptacyjne możliwości żołnierza, powodując między innymi zespół stresu pourazowego.

Ze względu więc na specyfikę pracy żołnierzy, bardzo ważnymi etapami są badania psychologiczne, odpowiedni dobór do służby, szkolenia oraz przygotowanie psychologiczne żołnierzy do udziału w walce zbrojnej. Istotne jest również, by żołnierze podczas udziału w walce zbrojnej bądź po jej zakończeniu, w razie potrzeby mogli skorzystać z programów zapewniającym natychmiastowy dostęp do przeszkolonych doradców, leczenia – najlepiej na odpowiednio wczesnym etapie czy też profesjonalnej terapii.

BIBLIOGRAFIA

- Cendrowski J., Swebocki S.,
1975 *Psychologia walki i dowodzenia*, Warszawa
- Dowództwo Wojsk Lądowych,
2008 *Pion Szkolenia, Regulamin Działań Wojsk Lądowych*. DWLąd Wewn. 115.
- Figley Ch., Nash W.,
2006 *Combat Stress Injury. Theory, Research, and Management*, Florence
- Groth J., Waszyńska K., Zyszczyk B.,
2013 *Czynniki ryzyka rozwoju zespołu stresu pourazowego u żołnierzy uczestniczących w misjach wojskowych*, Studia Edukacyjne nr. 26.
- Grzywa A.,
2009 *Pogranicza psychiatrii. Drogi i bezdroża umysłu*, Czelej Lublin.

- Hudyma P.,
2011 *Udział wojsk polskich w misjach zagranicznych o charakterze pokojowym i stabilizacyjnym, w latach 1953 – 2008*, (Praca doktorska), Poznań.
- Jackowska E.,
2004 *Psychiczne następstwa deportacji w głąb ZSRR w czasie drugiej wojny światowej*. Szczecin.
- Kaplan D.A.,
Reducing Military Mental Health Stigma to Improve Treatment Engagement: Guidance for Clinicians online, <https://www.pdhealth.mil/news/blog/reducing-military-mental-health-stigma-improve-treatment-engagement-guidance-clinicians>, [data dostępu: 08.10.2021]
- Karakiewicz B., Rozmarynowska B., Paszkiewicz M., Zabielska P.,
2017 *Aspekty psychologiczno-społeczne uczestnictwa żołnierzy Wojska Polskiego w misjach bojowych*, Psychiatr. Pol. Nr 81.
- Korolczuk A.,
2009 *Od nostalgii do PTSD*. Wrocław
- Koziej S.,
2015 *Wstęp do teorii i historii bezpieczeństwa*, www.koziej.pl/wp-content/uploads/2015/05/Teoria_i_historia_bezpieczenstwa.doc, [data dostępu: 10.10.2021r.]
- Makowiec P., Mroszczyk M.,
2012 *Taktyka walki w terenie zurbanizowanym*. Warszawa.
- Military OneSource
2019 *Mental Health-Resources*, <https://www.militaryonesource.mil/health-wellness/mental-health/mental-health-resources>, [data dostępu: 29.10.2021]
- M. Jędrzejko (red).
2014 *Social education: current problems and perspectives*, Mykolas Romeris University, Vilnius
- Pawlukiewicz M.,
2010 *Zjawisko stresu i metody przeciwdziałania (z elementami relaksacji)*. Materiały szkoleniowe, Wołomin

- Richards D.A., R. Suckling R.,
2008 *Improving access to psychological therapy: The Doncaster demonstration site organisational model*, Wielka Brytania
- Sadock B.J., Sadock V.A., Ruiz P.,
2015 *Sadock's Synopsis of Psychiatry Behavioral Sciences Clinical Psychiatry*, Philadelphia
- U.S. Army Reserve
2019 *Behavioral Health – Commanders*.

PSYCHOLOGICAL PREPARATION OF SOLDIERS TO PARTICIPATE IN ARMED COMBAT

Summary: The article is an analysis of the soldier's preparatory methods for armed struggle. The topics are based on an attempt to characterize the elements limiting the possibility of posttraumatic stress disorder (PTSD). Individual therapies are listed as one of the most important factors enabling coping with traumatic events. The analysis is based on the use of the observational and comparative methods, which will allow to characterize the features, methods of operation, and activities that cause mental weakness of the soldier during the mission.

Keywords: psychology, stress, therapy, war, soldiers

RUCHY NACJONALISTYCZNE A WYCHOWANIE PROSPOŁECZNE

Abstrakt: Nacjonalizm to ideologia, która kładzie szczególny nacisk na lojalność, oddanie czy wierność narodowi lub państwu narodowemu oraz utrzymuje, iż takie zobowiązania przeważają nad innymi indywidualnymi lub grupowymi interesami. Naród jest grupą ludzi o wspólnej kulturze, historii, terytorium geograficznym oraz języku – te wszystkie czynniki mają także ścisły związek z wychowaniem prospołecznym.

Słowa kluczowe: nacjonalizm, ruchy nacjonalistyczne, wychowanie, społeczeństwo

WSTĘP

Nacjonalizm jest ideologią, która kładzie nacisk na lojalność, oddanie lub wierność narodowi lub państwu narodowemu oraz utrzymuje, iż takie zobowiązania przeważają nad innymi indywidualnymi lub grupowymi interesami.

Naród to grupa ludzi o wspólnym języku, kulturze, historii oraz terytorium geograficznym. Stan jest stowarzyszeniem ludzi charakteryzujących formalnych instytucji rządu, łącznie z prawem; stałe granice terytorialne; oraz suwerenność. Państwo może składać się z jednego lub więcej narodów, a naród może być reprezentowany w jeden lub więcej państw. Państwo składające się lub zdominowane przez jeden naród jest często nazywane państwem narodowym.

Ruch nacjonalistyczny może mieć charakter polityczny, kulturowy lub jedno i drugie [Chojnicka, Olszewski 2004, s. 32-37]. Polityczny ruch nacjonalistyczny to polityczna, czasem także militarna walka grupy narodowej o państwowość lub o pewną niezależność lub autonomię w ramach większego

stowarzyszenia politycznego, takiego jak inne państwo lub imperium. Może to być również walka grupy narodowej w jej własnym państwie narodowym o szersze prawa dla swoich członków lub może to być walka takiej grupy narodowej przeciwko szerszym prawom grup mniejszościowych [Tokarczyk 1998, s. 54-62]. Ruch kulturowo-nacjonalistyczny, który historycznie często poprzedza ruch polityczny, jest próbą ponownego odkrycia, zachowania, zbadania lub ożywienia języka lub tradycji kulturowych narodu.

Chociaż XVII-wieczna rewolucja purytańska w Anglii była ożywiana nastrojami nacjonalistycznymi, znaczące ruchy nacjonalistyczne na ogół powstały dopiero pod koniec XVIII wieku. Rewolucje amerykańska i francuska były wyrazem politycznego nacjonalizmu. Później ruchy nacjonalistyczne zainspirowały Rewolucje 1848 r. na kontynencie europejskim, ustanowienie zjednoczonego państwa włoskiego w 1861 r. i utworzenie nowych państw narodowych w Europie Środkowej i Wschodniej po I wojnie światowej [Lawrence 2005, s. 27-31]. W pracy została omówiona geneza oraz historia nacjonalizmu do lat 80. XX wieku.

NOWOCZESNA NATURA NACJONALIZMU

Nacjonalizm to ruch nowoczesny – na przestrzeni dziejów ludzie byli przywiązani do swojej ojczystej ziemi, do tradycji swoich rodziców i ustalonych władz terytorialnych, ale dopiero pod koniec XVIII wieku nacjonalizm zaczął być powszechnie uznawanym sentymentem kształtującym życie publiczne i prywatne oraz jeden z wielkich, jeśli nie największych, pojedynczych czynników determinujących historię nowożytną. Ze względu na swoją dynamiczną żywotność i wszechprzenikający charakter, nacjonalizm jest często uważany za bardzo stary; czasami jest błędnie uważana za stały czynnik zachowań politycznych [Dandeker 1998, s. 19-21].

Właściwie rewolucje amerykańską oraz francuską można uznać za jej pierwsze potężne przejawy. Po przeniknięciu do nowych krajów Ameryki Łacińskiej rozprzestrzenił się na początku XIX wieku na Europę Środkową, a stamtąd, w połowie stulecia, na Europę wschodnią i południowo-wschodnią [MacCrone 1998, s. 33-35]. Na początku XX wieku nacjonalizm rozkwitł w Azji i Afryce. Tak więc wiek XIX został nazwany wiekiem nacjonalizmu w Europie, podczas gdy wiek XX był świadkiem powstania i walki potężnych ruchów narodowych w całej Azji i Afryce.

IDENTYFIKACJA PAŃSTWOWA

Nacjonalizm, przełożony na politykę światową, implikuje identyfikację państwo lub naród z ludem – a przynajmniej chęć określenia zasięgu państwa według zasad etnograficznych. W epoce nacjonalizmu, ale tylko w epoce nacjonalizmu, powszechnie uznawano zasadę, iż każda narodowość powinna tworzyć państwo i że państwo powinno obejmować wszystkich członków tej narodowości. Dawniej stany lub terytoria podlegające jednej administracji nie były wyznaczane według narodowości. Ludzie nie oddawali swojej lojalności wobec państwa narodowego, ale wobec innych, odmiennych form organizacji politycznej: miasta-państwa, lenna feudalnego i jego władca, państwo dynastyczne, grupa religijna lub sekta. Państwo narodowe nie istniało przez większą część historii i przez bardzo długi czas nie było nawet uważane za ideał [Özkrimili 2010, s. 41-47].

W pierwszych piętnastu wiekach naszej ery ideałem było uniwersalne państwo światowe, a nie lojalność wobec jakiegokolwiek odrębnej jednostki politycznej. Wspaniały przykład dało Cesarstwo Rzymskie, które przetrwało nie tylko Święte Cesarstwo Rzymskie z Średniowiecza, ale także w koncepcji *res publica christiana* oraz w jej późniejszej zsekularyzowanej formie zjednoczonej cywilizacji światowej.

Cywilizacja nie była uważana za zdeterminowaną narodowo. W średniowieczu cywilizacja była postrzegana jako zdeterminowana religijnie – dla wszystkich różnych narodowości chrześcijaństwa, jak również dla islamu, istniała tylko jedna cywilizacja chrześcijańska lub muzułmańska oraz jeden język kultury, czyli łacina, grecki arabski, lub perski [Kamusella 2009, s. 26-27]. Natomiast w okresach renesansu oraz klasycyzmu, to starożytne cywilizacje greckie oraz rzymskie stały się uniwersalną normą, obowiązującą dla wszystkich narodów, a także we wszystkich czasach. Jeszcze później cywilizacja francuska została zaakceptowana w całej Europie jako cywilizacja obowiązująca dla wykształconych ludzi wszystkich narodowości. Pod koniec XVIII wieku pierwszy raz uznano, iż cywilizację określa narodowość. W tym czasie pojawiła się reguła, iż ludzie mogą być wykształceni tylko we własnym języku ojczystym, a nie w językach innych cywilizacji czy innych czasów, niezależnie od tego, czy były to języki klasyczne, czy literackie twory innych ludów, które osiągnęły wysoki stopień cywilizacji [Grott 2006, s. 41-44].

NACJONALIZM KULTUROWY

Już do końca XVIII wieku nacjonalizacja szkolnictwa oraz życia publicznego była powiązana z nacjonalizacją państw, a także lojalnością polityczną. Ucnieni oraz poeci zaczęli podkreślać wydzźwięk kulturowego nacjonalizmu. Zreformowali ojczysty język, a także podnieśli go do rangi języka literackiego oraz zagłębili się w narodową przeszłość. W taki sposób przygotowali podwaliny pod polityczne roszczenia do państwowości narodowej, które miały wkrótce zostać podniesione przez ludzi, w których rozpalili ducha [Anderson 1997, s. 25-29].

Przed XVIII wiekiem istniały dowody nastrojów narodowych wśród pewnych grup, a zwłaszcza w czasach napięć oraz konfliktów. Wzrost poczucia narodowego do wielkiej wagi politycznej był wspierany przez wiele złożonych wydarzeń jak np. utworzenie dużych scentralizowanych państw rządzonych przez monarchów absolutnych, którzy zniszczyli stare przynależności feudalne; sekularyzacja życia oraz edukacji, która sprzyjała językowi narodowemu języki oraz osłabiły więzy kościoła i sekty; rozwój handlu, który wymagał większych jednostek terytorialnych, aby umożliwić dynamicznemu duchowi wschodzącej klasy średniej i ich kapitalistycznej przedsiębiorczości. To duże zjednoczone państwo terytorialne, z centralizacją polityczną i gospodarczą, zostało w XVIII wieku nasycone nowym duchem — emocjonalnym zapalem podobnym do ruchów religijnych we wcześniejszych okresach. Pod wpływem nowych teorii suwerenności ludu, a także praw jednostki, lud zastąpił króla jako centrum narodu. Państwo utożsamiało się z narodem, tak jak cywilizacja utożsamiała się z cywilizacją narodową [Calhoun 2007, s. 77-78].

Taki rozwój był sprzeczny z koncepcjami, które zdeterminowały myśl polityczną przez poprzednie 2000 lat. Do tego czasu powszechnie kładziono nacisk na powszechność, a jedność uważano za pożądany cel. Mniej atrakcyjne cechy nacjonalizmu nie były początkowo widoczne. W XVII i XVIII wieku powszechne standardy cywilizacji zachodniej, szacunek dla tego, co uniwersalne, wiara w rozum oraz w zdrowym rozsądku, przetrwanie chrześcijan i stoików tradycje – wszystkie one były wciąż zbyt silne, aby umożliwić pełny rozwój nacjonalizmu. Na początku był on uważany za zgodny z przekonaniami kosmopolitycznymi, a także ogólną miłością do ludzkości, zwłaszcza w Europie Zachodniej czy Ameryce Północnej.

Pierwszy pełny przejaw nowoczesnego nacjonalizmu miał miejsce w XVII wieku Anglia, w rewolucji purytańskiej. Kraj ten stał się wiodącym w duchu nauki, przedsiębiorczości handlowej czy w myśli i działalności politycznej.

W rewolucji angielskiej optymistyczny humanizm połączył się z kalwińską etyką, a wpływ Biblii nadał formę nowemu nacjonalizmowi, utożsamiając tym samym Anglików ze starożytnym Izraelem.

Przesłanie niesione przez ludzi nie tylko dla Anglii, ale dla całej ludzkości, zostało wyrażone w pismach poety John'a Milton'a w którego słynnej wizji idea wolności rozprzestrzeniła się z Wielkiej Brytanii do wszystkich zakątków ziemi.

Amerykański nacjonalizm był typowym produktem XVIII wieku. Osadnicy brytyjscy w Ameryce Północnej byli częściowo pod wpływem tradycji rewolucji purytańskiej i idei Locke'a, a częściowo nowej racjonalnej interpretacji nadanej wolności angielskiej przez współczesnych filozofów francuskich. Osadnicy amerykańscy stali się narodem zaangażowanym w walkę o wolność oraz prawa jednostki. Oparli tę walkę na aktualnej myśli politycznej, zwłaszcza wyrażonej przez Thomasa Jeffersona i Thomasa Paine'a. Był to liberalny i humanitarny nacjonalizm, który uważał Amerykę za awangardę ludzkości w jej marszu ku większej wolności, równości oraz szczęściu dla wszystkich. Idee XVIII wieku znalazły swoją pierwszą polityczną realizację w latach Deklaracja Niepodległości i narodziny narodu amerykańskiego. Wpływ ten był odczuwalny w Rewolucji Francuskiej.

Jean-Jacques Rousseau przygotował grunt pod rozwój francuskiego nacjonalizmu – kładąc uwagę na suwerenność ludu oraz ogólną współpracę wszystkich w kształtowaniu woli narodowej („wola powszechna”), a także przez szacunek dla zwykłego ludu jako prawdziwy depozytariusz cywilizacji.

Nacjonalizm Rewolucji Francuskiej był czymś więcej – był triumfalnym wyrazem racjonalnej wiary we wspólne człowieczeństwo, a także liberalny postęp. Wolność jednostki, równość ludzka, braterstwo wszystkich narodów – to były wspólne wartości liberalnego oraz demokratycznego nacjonalizmu. Pod ich inspiracją powstały nowe obrzędy, które częściowo zastąpiły dawne święta religijne. Podobnie jak w Ameryce, wzrost francuskiego nacjonalizmu wytworzył nowe zjawisko w sztuce wojennej. W Ameryce oraz we Francji armie obywatelskie, niewyszkolone, ale przepełnione nowym zapałem, okazały się lepsze od wysoko wyszkolonych armii zawodowych, które walczyły bez motywacji racjonalistycznych. Rewolucyjny nacjonalizm francuski skupiał uwagę na woli w tworzeniu narodów. Narody zostały ukonstytuowane przez akt samostanowienia ich członków. Plebiscyt stał się instrumentem wyrażania woli narodu. W Ameryce nacjonalizm znaczył przywiązanie do uniwersalnej, postępowej idei, patrząc w kierunku wspólnej przyszłości wolności

i równości, a nie ku przeszłości charakteryzującej się autorytaryzmem i nierównością [Gellner 2009, s. 99-103].

Armie napoleońskie szerzyły ducha nacjonalizmu w całej Europie – nawet na Bliskim Wschodzie, a jednocześnie po drugiej stronie Atlantyku rozbudziły ludność Ameryki Łacińskiej. W Niemczech walkę prowadzili pisarze oraz intelektualiści, którzy odrzucali wszystkie zasady, na których opierała się rewolucja amerykańska i francuska, a także liberalne, a także humanitarne aspekty nacjonalizmu.

Niemiecki nacjonalizm zaczął kłaść nacisk na instynkt przeciw rozumowi, potęgę tradycji historycznej przeciw racjonalnym próbom postępu i bardziej sprawiedliwego porządku oraz na historyczne różnice między narodami, a nie na ich wspólne dążenia. [Walicki 1999, s. 253–272].

Liberalny nacjonalizm odrodził się i dotknął coraz więcej ludzi: wschodzącą klasę średnią oraz nowy proletariatus. Rewolucyjna fala 1848 roku „wiosny ludów”, zdawała sobie sprawę, nadzieje nacjonalistów, takich jak Giuseppe Mazzini, który poświęcił swoje życie demokratycznemu zjednoczeniu narodu włoskiego. Zwycięski nurt liberalnego nacjonalizmu został jednak w Niemczech odwrócony przez Otto von Bismarck. Zjednoczył Niemcy na zasadach konserwatywnych oraz autorytarnych i pokonał niemiecki liberalizm. Niemiecka aneksja Alzacji i Lotaryngii wbrew woli mieszkańców była sprzeczna z ideą nacjonalizmu jako opartego na wolnej woli ludzkości. Mieszkańcy Alzacji i Lotaryngii zostali uznani za Niemców przez rzekomo obiektywne czynniki, przede wszystkim rasę, niezależnie od ich woli lub przynależności do dowolnej wybranej przez siebie narodowości.

W drugiej połowie XIX wieku nacjonalizm zdeintegrował ponadnarodowe państwa Habsburgów i sułtanów osmańskich, które opierały się na przed narodowej lojalności.

Jedną z konsekwencji I wojny światowej była triumf nacjonalizmu w Europie Środkowej oraz Wschodniej. Z ruin imperiów Habsburgów i Romanowów wyłoniły się nowe państwa narodowe – Austria, Węgry, Czechosłowacja, Polska, Jugosławia i Rumunia.

Rosyjski nacjonalizm został częściowo stłumiony po zwycięstwie Włodzimierza Lenina w 1917 roku, kiedy bolszewicy przejęli stare imperium carów. Ale bolszewicy objęli też kierownictwo światowego ruchu komunistycznego – który miał stać się instrumentem narodowej polityki Rosjan. W czasie II wojny światowej Józef Stalin odwoływał się do nacjonalizmu oraz patriotyzmu w mobilizowaniu Rosjan przeciwko obcym najeźdźcom. Po wojnie uznał nacjonalizm za jedną z najsilniejszych przeszkód w ekspansji władzy

sowieckiej w Europie Wschodniej. Komunizm narodowy, jak go nazywano, stał się siłą dzielącą blok sowiecki. W roku 1948 Josip Broz Tito, komunistyczny przywódca Jugosławii, został przez Moskwę zadenuncjowany jako nacjonalista i renegat – nacjonalizm był silnym czynnikiem w ruchach buntowniczych w Polsce oraz na Węgrzech jesienią 1956 roku. Kolejno jego wpływ był odczuwalny także w Rumunia i Czechosłowacja oraz ponownie w Polsce w 1980 roku.

Duch nacjonalizmu wydawał się zanikać w Europie po II wojnie światowej wraz z ustanowieniem międzynarodowych organizacji gospodarczych, wojskowych i politycznych, takich jak NATO, Europejska Wspólnota Węgla i Stali (1952–2002), Euratom i Wspólny Rynek, później znany jako Europejska Wspólnota Gospodarcza, a następnie jako Wspólnota Europejska [von Dyke 2000, s. 457]. Ale polityka prowadzona przez Francję i problem, jaki stwarzał podział Niemiec do 1990 r., pokazały, iż atrakcyjność państwa narodowego jest wciąż bardzo żywa.

Nacjonalizm zaczął pojawiać się w Azji, a także Afryce po I wojnie światowej. Pojawili się tacy liderzy jak Kemal Atatürk w Turcji, Sa‘d Pasha Zaghūl w Egipcie, Ibn Saud na Półwyspie Arabskim, Mahatma Gandhi w Indiach i Sun Yat-sen w Chinach. Atatürkowi udało się w 1923 roku zastąpić średnio-wieczną strukturę monarchii islamskiej zrewitalizowaną oraz zmodernizowaną republiką świecką. Żądania jedności arabskiej udaremnił w Afryce i Azji imperializm brytyjski, a w Afryce imperializm francuski.

NOWE NARODY

Postęp nacjonalizmu w Afryce oraz Azji odzwierciedla historię Ligi Narodów po I wojnie światowej oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych po II wojnie światowej. Traktat wersalski przewidywał konstytucji Ligi Narodów. Wśród pierwotnych członków Ligi było tylko pięć krajów azjatyckich – Indie, Japonia, Chiny, Tajlandia i Iran oraz dwa kraje afrykańskie Liberia i RPA. Liga dodała tylko trzy kraje azjatyckie Afganistan, Irak oraz Turcję i dwa kraje afrykańskie Egipt i Etiopię, zanim została rozwiązana w 1946 roku. Spośród terytoriów mandatowych znajdujących się pod kontrolą Ligi tylko Irak, Liban i Syria uzyskały niepodległość w tym okresie.

Do 1980 roku, 35 lat po założeniu, Organizacja Narodów Zjednoczonych dodała ponad 100 państw członkowskich, w większości azjatyckich i afrykańskich. Podczas gdy narody azjatyckie oraz afrykańskie nigdy nie osiągnęły nawet jednej trzeciej członków Ligi, zaczęły reprezentować ponad

połowę członków Organizacji Narodów Zjednoczonych. Spośród tych nowych krajów afrykańskich oraz azjatyckich kilka zostało stworzonych, w całości lub w części, z terytoriów mandatowych.

Po Drugiej wojnie światowej Indie, Pakistan, Cejlon (Sri Lanka), Birma (Myanmar) i Malaje (Malezja) w Azji i Ghana w Afryce uzyskały pokojową niezależność od Imperium Brytyjskiego, podobnie jak Filipiny od Stanów Zjednoczonych. Inne terytoria musiały walczyć o niepodległość w wojnach kolonialnych, jak we francuskich Indochinach (Wietnam, Laos, Kambodża) i francuskiej Afryce Północnej (Tunezja, Algieria). Komunizm rekrutował zwolenników z szeregów nowych ruchów nacjonalistycznych w Afryce oraz Azji – najpierw pomagając im w walce z zachodnimi potęgami kapitalistycznymi, a później, po uzyskaniu niepodległości, rywalizując z zachodnim kapitalizmem w udzielaniu pomocy finansowej.

Nacjonalizm chiński pod rządami Czang Kaj-szeka podczas II wojny światowej został osłabiony wraz z przejściem władzy przez komunistów. Jednak chiński komunizm wkrótce zaczął odchodzić od komunizmu ponadnarodowego – tak jak wcześniej europejskie kraje komunistyczne. Pod koniec lat sześćdziesiątych wzajemne oskarżanie się Rosji i Chin ujawniło chiński nacjonalizm. W miarę jak chiński komunizm zwracał się coraz bardziej do wewnątrz, jego wpływ na nowe narody azjatyckie i afrykańskie osłabiał się.

RÓŻNICE POLITYCZNE ORAZ RELIGIJNE

Starły się ambicje nowych narodów afrykańskich oraz azjatyckich. Złożona polityka Narodów Zjednoczonych ukazywała problemy nowego nacjonalizmu. Walka z holenderskim kolonializmem, która doprowadziła do powstania Indonezji, była kontynuowana dzięki mediacji ONZ w sporze o Irian Zachodni. W kryzysie sueskim w roku 1956 siły ONZ interweniowały między siłami Egiptu i Izraela. Konflikty na Bliskim Wschodzie, począwszy od walk towarzyszących powstaniu Izraela, po spory między arabskie, wywołane powstaniem Zjednoczonej Republiki Arabskiej, dotyczyły ONZ. Inne kryzysy z udziałem ONZ obejmowały spór indyjsko-pakistański o Dżammu i Kaszmir, rozbiór koreański i późniejsza wojna, czteroletnia interwencja w Kongo, walka Grecji oraz Turcji o odzyskanie niepodległości Cypru, a także sprzeciw Indonezji i Filipin wobec włączenia Sarawak i Sabah (Północne Borneo) do nowo powstałej Malezji [Hastings 1997, s. 3–4].

Wiele nowych narodów, podzielających tę samą dumę z niepodległości napotkało wiele trudności [Hayes 1931, s. 292–293]. W konsekwencji

niedostatecznego przygotowania do samodzielności pierwsze pięć lat niepodległości Konga minęło bez pozorów stabilnego rządu. Problem bardzo różnych ludów, a także języków został napotkany w Nigerii, gdzie niezliczona populacja obejmowała niezliczoną liczbę plemion, które używały niezliczonej liczby języków.

ZAKOŃCZENIE

Rozumienie nacjonalizmu wciąż ewoluuje wraz ze zmianami społecznymi. Nacjonalizm posiada czynniki pozytywne – jednoczy społeczności, określa granice interesu narodowego, umacnia odrębność oraz wspólnotowość. Nacjonalizm staje się niebezpieczny w gdy przyjmują formę szowinizmu, ponieważ takie kryzysy mogą prowadzić do otwartej konfrontacji, oraz być przyczyną nowych wojen. Nacjonalizm to element rozwoju każdej nacji, część kultury, tradycji oraz historii.

BIBLIOGRAFIA

- Anderson B.,
1997 *Wspólnoty wyobrażone: rozważania o źródłach i rozszerzaniu się nacjonalizmu*, Znak – Fundacja im. Stefana Batorego, Kraków–Warszawa.
- Calhoun C.
2007 *Nacjonalizm*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Chojnicka K., Olszewski H.,
2004 *Historia doktryn politycznych i prawnych*. Podręcznik akademicki, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Ars boni et aequi Władysław Rozwadowski, Poznań.
- Dandeker CH.,
1998 *Nationalism, Nation-States, and Violence at End of Twentieth Century: A Sociological View*, w: *Nationalism and Violence*, red. Ch. Dandeker, Transaction Publishers, New Brunswick–London.
- Dyke V.,
2000 *Wprowadzenie do polityki*, Zysk i S-ka, Poznań.
- Gellner E.,
2009 *Narody i nacjonalizm*, PIW, Warszawa.

- Grott B.,
2006 *Nacjonalizm czy nacjonalizmy? (zamiast wstępu)*, w: *Nacjonalizm czy nacjonalizmy? Funkcja wartości chrześcijańskich, świeckich i neopogańskich*, red. B. Grott, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków.
- Hastings A.,
1997 *The Construction of statehood. Ethnicity, Religion and Nationalism*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Hayes C.,
1931 *The Historical Evolution of Modern Nationalism*, Macmillan, New York.
- Kamusella T.,
2009 *The Politics of Language and Nationalism in Modern Central Europe*, Palgrave, Basingstoke.
- Lawrence P.,
2005 *Nacjonalizm. Historia i teoria*, Wydawnictwo Naukowe „Książka i Wiedza”, Warszawa.
- MacCrone D.,
1998 *The Sociology of Nationalism. Tomorrow's ancestors*, Routledge, State University of New York Press, London–New York.
- Özkrimili U.,
2010 *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*, Palgrave, Basingstoke.
- Tokarczyk R.,
1998 *Współczesne doktryny polityczne*, Zakamycze, Kraków.
- Walicki A.,
1999 *Nacjonalizm i społeczeństwo obywatelskie w teorii Ernesta Gellnera*, [w:] *Idee a zarządzanie świata społecznego. Księga jubileuszowa dla Jerzego Szackiego*, red. E. Nowicka, M. Chałubiński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

NATIONALIST MOVEMENTS AND PRO-SOCIAL EDUCATION

Summary: Nationalism is an ideology that places particular emphasis on loyalty, devotion, or allegiance to a nation or nation-state, and holds that such obligations outweigh other individual or group interests. A nation is a group of people with a common culture, history, geographical territory and language - all these factors are also closely related to pro-social upbringing.

Keywords: nationalism, nationalist movements, education, society

KATARZYNA CYRKUN
MACIEJ MISZTAŁ
UNIwersytet Rzeszowski

GENEZA TERRORYZMU

Abstrakt: Definicje terroryzmu są zwykle złożone i kontrowersyjne, a ze względu na nieodłączną zaciekłość i przemoc terroryzmu, termin ten w jego powszechnym użyciu naznaczył intensywne piętno. Chociaż terroryzm w tym znaczeniu oznacza akt przemocy ze strony państwa przeciwko jego wewnętrznym wrogom, od XX wieku termin ten jest najczęściej stosowany do przemocy skierowanej, bezpośrednio lub pośrednio, na rządy w celu wywarcia wpływu na politykę lub obalenia istniejącej reżim. Podejmowano różne próby rozróżnienia rodzajów działalności terrorystycznej. Należy jednak pamiętać, że istnieje wiele rodzajów ruchów terrorystycznych i żadna jedna teoria nie może ich wszystkich objąć. Nie tylko cele, członkowie, przekonania i zasoby grup zaangażowanych w terroryzm są bardzo zróżnicowane, ale także konteksty polityczne ich kampanii.

Słowa kluczowe: terroryzm, zamach, atak

WSTĘP

Ciężko jest wyodrębnić jedną i prawidłową definicję terroryzmu, gdyż na to zjawisko składa się wiele czynników które na przestrzeni wieków się zmieniały. Bez względu jednak na czas i miejsce, sytuację którą możemy obecnie nazwać terroryzmem sprowadzało się do wymuszenia czegoś na władzy państwowej tudzież danym społeczeństwie. Ludzkość zmaga się ze zjawiskiem terroryzmu już od wieków, gdyż pierwsze odnotowane zjawiska noszące znamiona terroryzmu w notuje się w I wieku naszej ery i miało to miejsce na Bliskim Wschodzie.

DEFINICJA TERRORYZMU NA PRZESTRZENI LAT

Władze Rzymskie postanowiły na początku naszej ery przeprowadzić spis ludności. Ludność Żydowska odebrała to negatywnie, czuli się upokorzeni

tym faktem, gdyż miało to być swego rodzaju znakiem na podporządkowanie ich panującej wtedy władzy. Rok 6 naszej ery dał początek zjednoczeniu się ludności Żydowskiej przeciwko władzy rzymskiej. Ugrupowania tych osób szybko zyskały miano zelotów - z języka hebrajskiego *kannaim* – gorliwi. Walki zelotów z władzami Cesarstwa zostały odebrane jako bunt, rewoltę i jawne niepodporządkowanie się. Już po pierwszych działaniach zelotów w Syrii, jej zarządca Varus zdecydował aby wysłać rzymskie legiony które miały na celu wspomoczenie garnizonów, które nie mogły poradzić sobie z kłopotliwymi zamieszkaniami. Decyzja przedstawiciela władzy skutkowałą stłumieniem buntu. Idąc za ciosem, postanowiono wtedy ukrzyżować dwa tysiące osób biorących udział w owym buncie. Miało to charakter „nauczki” dla zelotów. Władze rzymskie tym działaniem chciały wymusić swego rodzaju posłuszeństwo na ludności i miało być przykładem, psychologiczną przestrogą dla społeczeństwa, aby te w przyszłości zaniechały walki z systemem. Patrząc na to działanie z perspektywy czasu, można dojść do wniosku, że idealnie wpisuje się ono w pojęcie terroryzmu. Przeprowadzone wtedy przez władze ludobójstwo miało na celu wymuszenie na danej grupie społecznej określonego zachowania, a do spełnienia tego celu posunięto się do tak radykalnych rzeczy, które to wymusiły na zelotach ale i na osobach postronnych strach przed nieposłuszeństwem. Całe to zdarzenie miało charakter typowo polityczny co ma kluczowe znaczenie w pojęciu terroryzmu. Zdarzenia tego typu występowały na przestrzeni wieków wielokrotnie, lecz nie zawsze miały tło polityczne. Norwegia w 2011 doświadczyła dwóch zamachów terrorystycznych które przeprowadził Anders Behring Breivik. Pierwszy z nich miał miejsce w mieście Oslo gdzie Breivik zaparkował samochód-pułapkę przed biurem premiera Jensa Stoltenberga po czym zdetonował go tym samym zabijając 8 osób i raniąc 15. Następnie udał się na wyspę Utøya gdzie przebrany za policjanta otworzył ogień do ludzi zgromadzonych na zjeździe młodzieży Partii Pracy. Zabił wtedy 69 osób i ranił 110. Zamachowiec po tym zdarzeniu oddał się dobrowolnie w ręce policji. Sprawca zbrodni w trakcie późniejszych rozmów motywował swoje działania pobudkami ideologicznymi. Uważał się za przyszłego renegata Norwegii w której to władzę miałyby przejąć organizacja Templariuszy do której jak sam stwierdził, ma należeć. W dniu zamachów, terrorysta rozpowszechnił swoją ideologię drogą elektroniczną w kompendium tekstów *2083 – A European Declaration of Independence*. Głosił w niej swój światopogląd, który bierze z kulturowego konserwatyzmu, islamofobii, ultranacjonalizmu, prawicowego populizmu, rasizmu i antyfeminizmu. Jest zdania, że islam i „marksizm kulturowy” to wrogowie i szansą na uratowanie europejskiego

chrześcijaństwa jest deportacja wszystkich muzułmanów z Europy. W opublikowanym tekście mowa jest o wielu innych aspektach ideologicznych a sam ich autor przyznał się w nich do tego, że zamachy z 22 lipca 2011 roku miały na celu zwrócenie uwagi na jego manifest i rozpropagowanie go [Bloomberg 2011]. Analizując całą sytuację widać, że powodem do działań Andersa Behringa Breivika były kwestie ideologiczne. Cały świat mówił o zdarzeniach z Norwegii i można przyznać, że ich autor osiągnął swój cel. Miliony ludzi czytało opublikowany tekst i co miało potem przełożenie na kolejne zamachy terrorystyczne. Wielu terrorystów swoje działania inspirowało na postaci Breivika i jego postawie. Równie niebezpiecznym zjawiskiem o którym warto wspomnieć jest terrorizm na tle religijnym. W Australii w 2001 roku Peter James Knight wszedł do kliniki aborcyjnej wyposażony w karabin, 16 litrów nafty, 3 zapalniczki, pochodnie i kneble, chcąc zabić 15 pracowników kliniki i 26 pacjentów przebywających w niej [Tozer 2002]. Mężczyzna oświadczył, że gdy zabije już wszystkich to uda się do każdej kliniki w aborcyjnej w Melbourne i dokona w nich tego samego. Był on do tego stopnia zaangażowany, że obmyślił w domu cały plan, przygotował własnoręcznie kneble i blokady do drzwi aby uniemożliwić ucieczkę osobom w trakcie, gdy on będzie dokonywał zamachu. Ostatecznie nie udało mu się tego dokonać i został obezwładniony przez pacjentów. W późniejszej analizie psychiatry Dona Sendipathy, Knight czytając Biblię interpretował ją na swój sposób, w głowie kreował swoją wizję chrześcijaństwa w wyniku czego chciał poprowadzić krucjatę przeciwko aborcji [Faine 2002]. Biorąc pod uwagę wymienione zdarzenia widzimy, że różnią się one sposobem działania, lecz łączy je cel jakim jest wymuszenie określonego zachowania na danej grupie społecznej. Bez względu na to czy zdarzenie ma charakter polityczny, religijny, ideologiczny, prawicowy, lewicowy lub zgoła inny, ostatecznie chodzi o zmuszenie do działania. Zatem uniwersalną definicją terroryzmu, która wyczerpuje wszystkie znamiona tego czynu jest to planowane działanie pojedynczych osób lub grup, w różnoraki sposób umotywowane, najczęściej ideologicznie lub religijnie przy jednoczesnym naruszaniu obowiązującego prawa, mające na celu wymuszenie od władz państwowych tudzież społeczeństwa określonego zachowania, naruszając tym samym dobra osób postronnych w sytuacjach nadających specjalnego rozgłosu i wytwarzającego w społeczeństwie lęk. Aktom terroryzmu towarzyszy najczęściej użycie siły i przemocy fizycznej przeciw osobom lub ich własności. Warto dodać, że terrorizm stosowany jest wielopłaszczyznowo, dynamicznie i przedstawione wyżej przykłady pokazują, że często jest skrupulatnie planowany. Zamachowcy są coraz bardziej bezwzględni w swoich

działaniach. Podział przy planowaniu takich działań zanika i działania różnych grup terrorystycznych pokazują, że nie ma już miejsc bezpiecznych dla terroru, bez względu na to czy celem jest budynek sakralny, centrum handlowe czy miejsce zamieszkania poszczególnych osób. Przy definiowaniu pojęcia terroryzm należy zwrócić uwagę na poszczególną sytuację patrząc przez pryzmat etniczny, religijny czy choćby polityczny. Akcje Irlandzkiej Armii Republikańskiej czy organizacji terrorystycznej hiszpańskich Basków (ETA) przez opinię publiczną uważane są jako przejawy terroryzmu, z kolei przez część baskijskich czy irlandzkich nacjonalistów traktowane jest to jako forma walki o niepodległość. Często określa się mianem terroryzmu różne zachowania tudzież postawy, począwszy od działań anarchistycznych lub rewolucyjnych, po czyny kryminalne. Ostatecznie wspólnym mianownikiem tych sytuacji jest łamanie obowiązującego prawa i zakłócanie funkcjonowania danego systemu, wymuszenie na władzy spełnienia żądania postawionego przez terrorystę, zwrócenie na siebie uwagi czy wprowadzenie dezorganizacji w funkcjonowaniu. Kolejnym nie mniej ważnym aspektem który może precyzyjnie zdefiniować pojęcie terroryzmu są ośrodki decyzyjne takie jak politycy czy opiniotwórcze – media. Pewne sytuacje z premedytacją zyskują miano: „aktu terrorystycznego”, czy poszczególne osoby nazywane są terrorystami co ma wpłynąć na opinię publiczną, zaszkodzić czyjejś reputacji, usprawiedliwić swoje działania, potraktować daną sytuację jako tzw. Temat zastępczy. Termin terroryzmu jest więc często używany do manipulacji, co przynosi określone profity materialne lub polityczne, jednocześnie utrudniając zrozumienie słowa terroryzm. Istotnym czynnikiem mającym również wpływ na zdefiniowanie omawianego pojęcia są osobiste aspiracje, emocje czy sympatie. W wyniku aspiracji różnych naukowców, instytucji, ośrodków analitycznych czy choćby indywidualnych potrzeb, terroryzm jest różnie formułowany i posiada cechy różniące się od siebie przez na pozór definicja terroryzmu jest różna w zależności od instytucji która ją ułożyła. Ponadto, w zależności od naszego osobistego stosunku do zdarzenia, poglądu czy osoby jesteśmy w stanie sami ocenić czy dany proces miał charakter terrorystyczny. Co ważne, mnogość stosowanych środków i metod a także scenariuszy ma znaczenie. W zależności czy będzie to zamach na życie, zdrowie osób lub osoby, wzięcie zakładnika, zniszczenie danego obiektu lub przedmiotu czy dążenie do tego a także uprowadzenie środka transportu - ma to wpływ na odbiór zdarzenia i nadanie mu rangi zamachu terrorystycznego lub wydarzenia nadzwyczajnego (jednak bez użycia słów *zamach terrorystyczny*). Biorąc pod uwagę mnogość czynników

i ogólne spojrzenie na to złożone pojęcie należy się zastanowić, czy konieczne jest wyodrębnienie i jednolite zdefiniowanie pojęcia terroryzmu?

Głównym argumentem nadania definicji są kwestie praktyczne. Aby móc skutecznie walczyć z tym zjawiskiem, opracować plan działania i schemat walki z terroryzmem koniecznością staje się sprecyzowanie jego istoty, zakresu czy charakteru. Będzie to pomagało samym państwom jak i społeczności międzynarodowej w podejmowaniu skutecznych i adekwatnych do sytuacji działań. Przy wyznaczaniu definicji terroryzmu warto byłoby pokusić się o jednoznaczne wyjaśnienie takiego pojęcia jak np. organizacja terrorystyczna. Można posłużyć się przykładem Hamasu. Część państw jak np. Rosja, traktuje Hamas jako partię polityczną lub ruch narodowościowy, zaś USA jako organizację terrorystyczną. Istotą jest ułożenie wiedzy na temat terroryzmu która dotychczas została opracowana, gdyż wiele prac na ten temat to zbiór ustaleń które zostały stworzone, lecz są ubogie w nowe elementy. Nadal brakuje opracowań zawierających klarowną istotę terroryzmu (np. pojęcia). Ponadto rozróżnienie ruchów partyzanckich czy narodowowyzwoleńczych a terroryzmu również nie jest klarownie omówione (tak prawne jak i teoretyczne) [Wojciechowski 2009, s. 54-56]. Poszczególne organizacje terrorystyczne z czasem przestają istnieć, ich forma, działania, cele się zmieniają lecz kształtują się nowe rodzaje tego zjawiska [Ebbig i in. 2007, s. 375-377]. Stąd też różne państwa czy organizacje międzynarodowe definiują terroryzm w sposób różniący się od siebie. CIA określa terroryzm jako groźbę użycia przemocy lub jej użycie dla celów politycznych przez jednostki lub grupy, niezależnie czy działają one na rzecz czy też w opozycji do ustanowionej władzy państwowej, w sytuacji gdy powyższe działania mają przerazić bądź zastraszyć więcej osób niż tylko bezpośrednie ofiary. Z kolei Departament Sprawiedliwości USA określa terroryzm jako: „gwałtowne kryminalne zachowanie, najwyraźniej mające na celu: 1 – zastraszyć i zmuszać ludność cywilną; 2 – wpłynąć na sposób sprawowania władzy przez zastraszanie i przymus; lub 3 – wpłynąć na sposób sprawowania rządów przez zamach lub porwanie”. Francja definiuje terroryzm jako: „rozmyślne działanie mające na celu, poprzez zastraszanie lub przemoc, obalenie instytucji demokratycznych bądź przejęcie kontroli nad częścią terytorium narodowego, podlegającego władzy państwowej”. Grupa do spraw bezpieczeństwa TREVİ mówi o terroryzmie w następujący sposób: „użycie lub groźbę użycia przez zwartą grupę osób” przemocy (z wyjątkiem działań wojennych) w celu osiągnięcia celów politycznych. Pytanie jednak czy działalność terrorystyczna musi mieć charakter polityczny i dotyczyć grupy osób, a nie jednostek [Wojciechowski 2009,

s. 57]. Terroryzm bez wątpienia można zaliczyć do jednych z najistotniejszych problemów współczesnego świata. Mimo tak wielkiego postępu poczynszy od branży informatycznej, przez świadomość społeczeństwa, po poziom na jakim stoją siły specjalne na świecie, ciężko jest odsunąć problem terroryzmu na drugi plan, gdyż jest on nadal aktualny i stwarza ogromne zagrożenie. Podkreśleniem problemu jest wypowiedź odnosząca się do terroryzmu, byłego szefa Biura Operacji Antyterrorystycznych, Pana Kuby Jałoszyńskiego: „Nie ma takich służb specjalnych, które są w stanie w stu procentach zapewnić bezpieczeństwo obywatelom [Baczyński, Schwertner 2019, s. 405]”.

OD SKRYTOBÓJSTWA PO TERROR CYFROWY – HISTORIA TERRORYZMU

Aktów terroryzmu możemy się doszukiwać od początków historii ludzkości. Na przestrzeni wieków spotykano się z terrorem indywidualnym jak i państwowym. Antyczna Grecja i panujące tam zasady mogą zostać uznane za prekursorów terroru indywidualnego. Panujący wtedy tyrani którzy to korzystali z pełni władzy nad społeczeństwem - nie zawsze zgodnie z regułami, często stawali się ofiarami skrytobójców. Sam Seneka jednoznacznie stwierdził, że nie ma lepszej ofiary dla bogów, niż krew tyrana. Sięgając głębiej, by przybliżyć termin terroryzmu, w tym przypadku indywidualnego, powołać się możemy na zabójstwo rzymskiego dyktatora, wodza i polityka jakim był Gajusz Juliusz Cezar. Przyczyną jego śmierci w 44 r. p. n. e. było zabójstwo popełnione przez skrytobójców wśród których był jego przyjaciel Brutus. Juliusz Cezar wielokrotnie był namawiany do korzystania z asysty swojej straży przybocznej co miało na celu zwiększenie poziomu bezpieczeństwa i uniemożliwienie przeprowadzenia zamachu przez wrogów Cezara, lecz ten był daleki od tego pomysłu twierdząc, że ciągle czułby się zagrożony. W dodatku, Gajusz był utwierdzony w przekonaniu, że nie ma osoby która posunęłaby się do zamachu na jego osobę, gdyż byłby to powodem do kolejnej wojny domowej. Do tego, 18 marca 44 roku p. n. e. planowana była wyprawa na Wschód. W dniu idów marcowych, 15 marca 44 roku p.n.e. Cezar niemal nie przekreślił planów jakie przygotowywali skrytobójcy. Żonę Juliusza, Kalpurnię męczyły tej nocy koszmary przez co namawiała swojego męża do pozostania w domu przez co Cezar nieprzychylnie, ale niemal przystał na jej prośby. Ostatecznie wyszedł on na obrady sejmu, przekonany do tego przez wysłanników zamachowców którzy gościli w jego domu [Zieliński 1989, s. 504]. Juliusz po przybyciu do portyku teatru Pompejusza, zasiadł na miejscu które zostało

dla niego przygotowane to znaczy krzesła kurulnym w sali przeznaczonej do zebrania senatu. W tym czasie podszedł do niego Tiliusz Cymber, prosząc o łaskę dla swojego brata który został wygnany, wówczas inni spiskowcy zaczęli otaczać Cezara. Był on oburzony ich natrętnością i gdy próbował wstać, Cymber dał znak dla obecnych tam skrytobójców ściągając tokę próbującego się wydostać Juliusza. Publiusz Serwiliusz Kaska jako pierwszy wyprowadził cios, jednakże był on za słaby. Cezar nie pozostając dłużnym ugodził go w ramię rylcem. W tym czasie został on ugodzony 23 razy sztyletami (jak mówi tradycja). Brutus którego Cezar miał za swojego przyjaciela, zadał ostatni cios jak się okazało śmiertelny po czym rzymski wódz zakryty własną toką upadł na ziemię do stóp posągu swego dawnego wroga i stronnika – Pompejusza [Trankwillus 1987, s. 68].

Zaraz po zajściu zamachowcy którzy nie mieli przygotowanego wcześniej planu ewakuacji, chaotycznie rozbiegli się. Mowa pogrzebowa Marka Antoniusza wzruszyła zaskoczony i zdezorientowany lud tym samym obracając cały Rzym przeciwko zamachowcom na których wydano nakaz ścigania. Na przestrzeni paru lat wszyscy z nich ponieśli śmierć w bitwie tudzież z ręki własnej. Nikt nie zmarł z przyczyn naturalnych. W roku 42 p. n. e. Brutus i Longinus popełnili samobójstwo [Krawczuk 1994, s. 169]. Idąc dalej, dochodzimy do lat 66-73 n.e i Wojny Żydowskiej w których aktywnie brali udział Zeloci i Sykariusze. Jak wspomniane było wcześniej o tych ugrupowaniach, powstali oni w czasie rzymskiego panowania nad Palestyną. Nazwa zeloci pochodzi od greckiego słowa *zēlotēs* czyli „gorliwy zwolennik” [PWN]. Celem ich działań była walka z Rzymianami oraz Żydami którzy mieli kooperować wspólnie z nieprzyjacielem. Zgrupowanie Zelotów pod przewodnictwem Ezechiasza i jego synów uformowało się w północnej Galilei. W późniejszym czasie spośród Zelotów wyodrębnili się Sykariusze którzy uważani byli za jeszcze bardziej radykalny odłam zelotów. W języku łacińskim, słowo *sica* oznacza *krótki sztylet* – broń przyboczna która została rozpowszechniona w starożytnym Rzymie. Jak nazwa wskazuje, ugrupowanie to w głównej mierze posługiwało się krótkim sztyletem. Zarówno Zeloci jak i Sykariusze uważali, że walka przyspiesza przyjście Mesjasza a poddanie w niewolę ma być zaparciem się Boga. Ponadto sposób w jaki walczyli miał charakter mordów na przeciwnikach, w szczególności sprzymierzeńcom Rzymian. Przez sposób walki, poglądy i cechy jakimi charakteryzowały się te dwa ugrupowania, już wtedy zyskali miano skrytobójców i terrorystów których działania stanowią niezwykle zagrożenie. Ich postępowanie było w rzymskim prawie karnym przestępstwem na który stosowano odpowiednie paragrafy. Zarówno jedni

jak i drudzy odegrali wiodącą rolę w Wojnie Żydowskiej choć ich wzmożoną działalność notuje się już od roku 50 n.e. będąc wtedy pod przywództwem Menachem ben Jair, Eleazar ben Jair i Szymon bar Giora. Józef Flawiusz w swoim dziele opisuje działanie sykariuszy w następujący sposób: „Mordowali ludzi w biały dzień i w samym sercu miasta. Mieszali się z tłumem szczególnie w czasie świąt i nosząc ukryte pod szatami małe sztylety, żgali nimi swoich przeciwników. Kiedy ci padali martwi, zabójcy przyłączali się do pomstującego tłumu i stając się w ten sposób wolnymi od podejrzenia, w ogólnie nie dawali się wykryć” [Flawiusz 1995, s. 255]. Sykariusze w czasie swojego funkcjonowania zjednoczyli swe siły przeciwko zwolennikom Rzymian. Traktowali ich jako wrogów, skupiając tym samym na nich swoje działania. Podpalali domy i grabili tych którzy współpracowali z Rzymianami. Swe działania usprawiedliwiali argumentem który mówił o wcześniejszych walkach żydów z Rzymem, którzy przelali swoją krew w imię wolności a ci z łatwością zaprzepaszczają to „uginając kark przed jarzmem niewoli u Rzymian”. Wojna w której skrytobójcy brali udział rozpoczęła się w 66 roku n.e. Doszło do buntu ludności żydowskiej w Cezarei przeciwko panowaniu rzymskiemu w Judei. Grecy mieli udział w tym zajściu, gdyż jeden z nich umieścił przy wejściu do synagogi garnek odwrócony do góry dnem i zabijał na nim ptaki na ofiarę. Żydzi widząc tę sytuację odebrali to jako zniewagę prawa i zabezpieczenie miejsca. Jedni chcieli poddać to jurysdykcji władzy, lecz obecna tam młoda i rządna walki ludność paliła się do walki [Flawiusz 1995, s. 257-259]. Na początku wojny Rzymianie wysłali XII Legion rzymski stacjonujący w Syrii przeciwko Żydom. Było to niewystarczające, gdyż został on pokonany i zmuszony do odwrotu. W walce tej zginęło 6 tysięcy rzymian i stracili oni złotego orła legionu. W następnych latach wojska Rzymskie atakowały ze wzmożoną siłą odnosząc coraz większe sukcesy na polu walki, zajmując kolejne miasta i synagogi. Wiosną 73 roku n.e. w Masadzie trwało oblężenie prowadzone przez Rzymian. Dowódca obrony Eleazar ben Jair polecił współtowarzyszom zabicie swoich żon i dzieci a następnie samych siebie. Rzymianie po przełamaniu obrony znaleźli 960 ciał z wyjątkiem dwóch kobiet i pięciorga dzieci które ukryły się w wodociągu dostarczającym wodę pitną [Flawiusz 1995, s. 252]. Na kartach historii terroryzmu z całą pewnością zapisało się ugrupowanie nizarytów zwanych także asasynami. To co sprawia, że nie można o nich nie wspomnieć to podłoże ich działań, motywacja i determinacja w dążeniu do osiągnięcia celu.

Judaizm, chrześcijaństwo, islam – to co łączy te religie to wiara w jednego boga. Partia religijna jak i każda organizacja społeczna w swojej początkowej

fazie jest naturalnym przeciwnikiem władzy politycznej. W tym przypadku walka przybiera na sile, gdyż religie te mają podłoże uniwersalistyczne. Religie uniwersalistyczne tworzone są w sposób naturalny w „środowisku ideologicznym” co oznacza, że jednostki społeczne które przyjmują ich wartości a odrzucają wszystkie inne są w ich kręgu zainteresowania. To społeczeństwo, skupione wokół pewnego credo charakteryzują całkowitą organizację społeczeństwa, w którym są ich członkowie. W początkowej fazie, społeczności te skupiają się na problematyce porządku filozoficznego i religijnego. Z biegiem czasu gdy budują swoje zaufanie, zdobywają coraz więcej osób utożsamiających się z ich poglądami, cele tych organizacji się poszerzają na nowe obszary organizacji społecznej by ostatecznie dojść do kontroli nad społeczeństwem – władzy politycznej. Od momentu w którym dane zrzeszenie religijne dochodzi do władzy, można mówić o państwie ideologicznym, czyli takim które utożsamia się ze swoją przynależnością, z określonym credo, wyraża chęć życia wedle ustalonych zasad i reguł życia w społeczeństwie. Podobnie do wielu państw nieideologicznych, państwo to dąży do zwiększenia swoich wpływów i sił, kiedy wierzy, że może to osiągnąć bez zbędnego ryzyka. Deklaruje jednocześnie, że nie ma to na celu zdobycie dominacji danej grupy a nawet narodu, a jedynie o poszerzenie swoich poglądów na powierzchni ziemi. Wśród religii monoteistyczno-uniwersalistycznych islam należy jest tą religią której najlepiej udało się zjednać w tym samym schemacie problemy typowo teologiczne wraz z kwestiami porządku politycznego. Dla chrześcijan kwestia teologiczna była niezmiennie priorytetem. W islamie zaś obserwujemy współdziałanie kwestii religijnej z polityczną co ma swoje źródło w początkach historii. Ta różnica zasadniczo odróżniająca islam od chrześcijaństwa jest kluczowa. Pokazuje dlaczego w świecie muzułmańskim powstał taki odłam jak asasyni, w czasie gdy historia chrześcijaństwa nie notuje śladów podobnego ruchu. Przykład asasynów przybliży również logikę przemocy w odniesieniu do współczesnych ideologii uniwersalistycznych. Idąc dalej historia asasynów obrazuje nam wspólne cechy z organizacjami terrorystycznymi nawet z tymi których struktura ideologiczna należy do islamu. Historia Europy i chrześcijaństwa wyraźnie ukazują jak władza Kościoła i władza państwa są jednocześnie kompatybilne jak i odrębne, są więc w stanie współistnieć. W islamie jakiegokolwiek rodzaju sprzeciw nie może sprowadzać się do sprzeciwu duchowego lub religijnego. Strona sprzeciwiająca się odnajduje swoją rację bytu w opozycji wobec panującej władzy czyli władzy państwa. Oznacza to więc, że jest to „partia polityczna”. Asasyni nie wyłamują się z tej zasady. Są oni elementem organizacji, która zapisała się w logikę walki o władzę polityczną. Istniejące

w nich połączenie pragnienia politycznego z misją religijną porównywanie jak u zelotów doprowadziło do stosowania przemocy i strategicznych wyborów. Zarówno u sykariuszy taki u asasynów terror był swego rodzaju bronią. Bronią na tyle skuteczną, że pozwalała zdobyć dominację w arsenale strategicznym by w przyszłości zdefiniować ich działalność. Mimo zamieszania powstałego w wyniku licznej terminologii połączonej z początkami tej grupy, asasyni i terroryzm jaki stosowali łączy wiele cech wspólnych z terroryzmem współczesnym aniżeli praktyka tyranobójstwa. Asasyni obiecali cele związane z władzą właśnie z powodu piastowanego stanowiska, a nie ze względu na konkretną osobę co miało miejsce w przypadku zabójstw takich przywódców politycznych jak Henryk IV, Lincoln tudzież Kennedy [Chaliand, Blin 2020, s. 54-56].

Sytuacja jaka miała miejsce w czasie Rewolucji Francuskiej w 1793 roku pokazuje, że terroryzm nie tylko może być stosowany przez małe ugrupowania fanatyków i idealistów które w skali państwa stanowią odsetek społeczeństwa. Historia pokazuje sytuacje w których cały rząd i ustrój działał opierał się o działania terrorystyczne. Nie inaczej było we Francji, gdy to zasiadający w Komitecie jakobini objęli rządy. Konwent w dniu 17 września 1793 roku uchwalił *dekret o podejrzanych* który zapoczątkował okres represji dla przeciwników rewolucji. Każda osoba podejrzana o przestępstwo stawała przed Trybunałem Rewolucyjnym na mocy dekretu. Część przywódców *Żyrondy* uciekło z aresztu. Niektórym udało się schronić w Bordeaux i Lyonie, jednak 10 października wojska Republiki zdobyły Lyon a następnie Bordeaux. W nocy z 30 na 31 października 21 przywódców żyrondistowskich zostało skazanych na śmierć. Następne miesiące przynosiły kolejne ofiary krwawych rządów jakobinów. W różnych zakątkach Francji poprzez ścięcie na gilotynie zginęło wielu polityków, prawników i artystów wśród których byli: Jacques Pierre Brissot, Armand Gensonne, Pierre Vergniaud czy Marguerite Guadet. Wcześniej królowa Maria Antonina również została stracona na gilotynie za trwonienie państwowych pieniędzy. W kolejnych dniach na szafot weszły takie osoby jak książę Filip Égalité Orleański, astronom Jean Sylvain Bailly, działaczka Madame Roland. Po tych egzekucjach terror zaczął słabnąć. Jakobini po czasie doszli do wniosku, że ich władza zbudowana jest na stale utrzymywanym poczuciu strachu w społeczeństwie. W wyniku wprowadzonych zmian Trybunał Rewolucyjny uzyskał nowe prawa, oskarżony mógł dostać wyrok bez wcześniejszego przesłuchania (prawo prairiala). Ponadto Trybunał miał prawo do sądenia grupowego w tym mógł skazać na śmierć bądź uniewinnić. Dodatkowo na żądanie Trybunału każdy z deputowanych mógł zostać wydany

bez zgody Konwentu. Okres który nazywano *Rządem terroru* przypadał od czerwca 1793 roku do lipca 1794 roku. W tym czasie 18 tysięcy osób zostało zgilotynowanych. Każdy uważany za przeciwnika rządów jakobińskich, oskarżony o zdradę lub szpiegostwo ginął. Nawet oficerowie którzy mieli udział w Rewolucji Francuskiej i praktykowali rządy jakobinów trafiali na gilotynę jeśli zarzucono im nieudolność. Wśród nich był pierwszy mąż cesarzowej Józefiny, generał Aleksander de Beauharnais. Osoby niegdyś związane z dworem królewskim również nie posiadały względów. Siostra Ludwika XVI Elżbieta, Philippe de Mouchy czy Guillaume-Chrétien de Lamoignon de Malesherbes także podzieliły los generała. Jak później mówiono, zdecydowana większość osób straconych i uwięzionych czasie *Wielkiego terroru* była niewinna. Taktyka jaka stosowana była przez państwa totalitarne takie jak na przykład ZSRR, polegająca na wykonywaniu masowych morderstw, deportacjach i zamykaniu ludzi w obozach koncentracyjnych nazywa się terrorem państwowym. *Wielki terror* który przypadał na lata 30. XX wieku był najbardziej krwawym i brutalnym okresem w historii terroru państwowego zaraz przy rządach Adolfa Hitlera. *Wielka czystka*, bo tak też ją nazywano charakteryzowała się szczególnym nasileniem terroru policyjnego NKWD. W wyniku przeprowadzanych wtedy zorganizowanych represji zostało zamordowanych miliony niewinnych ludzi oraz niemal wszystkich działaczy partii leninowskiej, wysoko postawionych oficerów Armii Czerwonej i NKWD. Zabójstwo Siergieja Kirowa w grudniu 1934 roku uważane jest za początek tych dramatycznych działań ZSRR. Brytyjski historyk Robert Conquest w nazewnictwie swojej monografii z 1968 roku posłużył się terminem *wielki terror*. Aleksander Weissberg-Cybulski z kolei spopularyzował określenie *wielka czystka*. Okres po 1917 roku w ZSRR był jedną z dziesiątek fal masowych represji i charakteryzował się ogromną brutalnością, lecz to w 1953 roku nastąpił punkt kulminacyjny zesłań do obozów koncentracyjnych [Figs 2013, s. 211].

W wyniku przewrotu zbrojnego w listopadzie 1917 i wojny domowej, Partia bolszewicka narzuciła Rosji wbrew wszystkim prądom społecznych i rządy dyktatorskie. Gdy objęła władzę była organizacją rewolucjonistów licząca niespełna 10000 członków z czego jedną trzecią stanowiły osoby cieszące się prestiżem jeszcze z okresu działalności podziemnej, przed rewolucją lutową w 1917 roku. W czasie trwania wojny domowej jej szeregi znacznie się rozrosły o nowych członków tworząc partię masową w której najwyższej rangi zasadą była lojalność. Gdy nadeszło lato w 1918 roku, doszło do masowych aktów terroru wobec przeciwników politycznych i grup społecznych co uzasadniane było organizacją zamachu na Lenina. Partia Bolszewicka

zawdzięcza powodzenie swoich działań schematom i planom działań jakie obrali do realizacji celu. Marcem 1921 roku doszło do powstania w Kronsztadzie które wynikało z niezadowolenia grup społecznych które domagały się przywrócenia swobody politycznej i możliwości wyborów. Dla bolszewików było to zagrożeniem wywalczonej władzy. Powstanie to jak i powstania chłopskie zostały brutalnie stłumione po czym bolszewicy niezmiennie zachowali system działań wedle którego postępowali. Charakter działań dotychczas był tłumaczony stanem wojennym, lecz jej zakończenie nie niesło ze sobą zmiany w działaniach bolszewików. Partie niebolszewickie oraz partie socjalistyczne takie jak mienszewicy czy eserowcy miały zakaz funkcjonowania. Do 1920 roku działały one na pograniczu prawa, aparat terroru policji nie ustawał a w roku 1918 powstał system obozów koncentracyjnych. Proces pokazowy eserowców w 1922 roku był zwieńczeniem tego okresu a do tego zaprezentowano nowy sowiecki kodeks karny który zawierał osławiony artykuł 58 osobiście napisany przez Lenina. System terroru wobec przeciwników władzy partii bolszewickiej (potencjalnych lub rzeczywistych) został uprawomocniony. Zabieg ten jawnie łamał zasadę państwa prawa i uprawniał władze państwowe do stosowania represji wobec mieszkańców ZSRR dając im pełną dowolność w działaniu. Fakt odejścia od zasady demokracji ujawnił się w 1921 roku gdy nawet robotnikom została odebrana możliwość swej reprezentacji. Przekładało się to również na wewnętrzne struktury partii bolszewickiej. W czasie X zjazdu partii, Lenin zakazał zakładania frakcji wewnątrz partii bolszewików pod groźbą wydalenia ze struktur. Dla organizacji wewnątrzpartyjnych był to jawny koniec demokracji co przekładało się na zakończenie jakiegokolwiek demokracji na kilkadziesiąt lat dla Rosji. W tym momencie zaczęły powstawać nielegalne partie komunistyczne których działalność prowadziły personalne grupy nacisku, grupy interesów i niepubliczne frakcje polityczne. Zaistniała sytuacja miała ciąg dalszy dla terroru jaki stosowały władze ZSRR. Robert Conquest w monografii *Wielki terror* pisał o okresie panowania władzy ZSRR w następujący sposób: „Wielki terror lat 1936–1938 nie był gromem z jasnego nieba i jak każde zjawisko historyczne miał korzenie w przeszłości. Na pewno błędem byłoby twierdzić, że wynikał nieuchronnie z natury sowieckiego społeczeństwa i partii komunistycznej. Sam bowiem był środkiem służącym wymuszaniu gwałtownych zmian w tym społeczeństwie i w tej partii. Mimo to nie mógłby zostać rozpętany, gdyby niewyjątkowo nienormalne warunki stworzone przez rządy bolszewików, jego cechy charakterystyczne zaś, niektóre niemal niewiarygodne dla cudzoziemca, wywodzą się z konkretnej tradycji” [Conquest 1997, s. 431].

Wraz z upływem lat pojawiły się nowe obawy w kontekście terroryzmu i lecz niezmiennie dotyczą one zarówno sprawującego władzę rządu jak i społeczeństwa. Mowa o cyberterroryzmie który już w latach 80. XX wieku stał się wyzwaniem i kolejnym poważnym zagrożeniem. Cyberterroryzm polega na wykonywaniu działań terrorystycznych przy użyciu nowinek technologii informacyjnej. Celem takich działań są niezmiennie pobudki ideologiczne lub polityczne a w szczególności w kontekście infrastruktury o fundamentalnym znaczeniu dla obronności atakowanego kraju i jego gospodarki. Bazuje na celowym zaburzeniu interaktywnego i zaplanowanego obiegu informacyjnego w cyberprzestrzeni. Stosowana taktyka która w efekcie doprowadza do wywołania strachu, szantażowania społeczeństwa, demonstracji władzy, rządów lub organizacji również jest zaliczana w tym przypadku do działań cyberprzestępczości. Jak donoszą amerykańskie agencje rządowe FBI lub CIA, działanie te mają na celu wykrycie potencjalnych lub w systemach bezpieczeństwa jakie stosuje dany kraj i jest to w znakomitej większości dzieło zorganizowanych grup terrorystycznych [Kopczewski 2011, s. 274-578].

BIBLIOGRAFIA

- Baczyński M., Schwertner J.,
2019 *Antyterroryści. Polskie elitarne siły specjalne w akcji*, Znak, Kraków.
- Chaliand G., Blin A.,
2020 *Historia terroryzmu. Od starożytności do Da'isz*, PIW, Warszawa.
- Conquest R.,
1997 *Wielki terror*, WMU, Warszawa.
- Ebbig P., Fiedler R., Wejkszner A., Wojciechowski S.,
2009 *Leksykon współczesnych organizacji terrorystycznych*, RBM, Poznań.
- Encyklopedia Popularna PWN
<https://www.encyklopedia.pwn.pl/haslo/zeloci;4001031.html> (dostęp na dzień: 10.11.2020)
- Faine J.,
2002 *'Remorseless' recluse gets life*, The Age, www.theage.com.au/national/remorseless-recluse-gets-life-20021120-gdut1j.html, (dostęp na dzień: 09.11.2020)
- Figes O.,
2013 *Szepty. Życie w stalinowskiej Rosji*, Magnum, Warszawa.

- Flawiusz J.,
1995 *Wojna Żydowska*, Rytm, Warszawa.
- Kopczewski M.,
2011 *Elementy infrastruktury krytycznej państwa/organizacji – jako obiekty narażone na ataki cyberterrorystyczne*, Polskie Towarzystwo Zarządzania Produkcją, Opole.
- Krawczuk A.,
1994 *Kronika starożytnego Rzymu*, Iskry, Warszawa.
- Kremer J., Stigset M., Treloar S.,
2011 *Norway Killing Suspect Ordered Into Isolation for Four Weeks*, Bloomberg, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-07-24/norway-killing-suspect-may-explain-motives> (dostęp na dzień: 09.11.2020)
- Tozer K.,
2002 *Abortion clinic guard killer jailed for life*, ABC News, <https://www.abc.net.au/worldtoday/stories/s730342.htm> (dostęp na dzień: 09.11.2020)
- Trankwillus G.S.,
1987 *Żywot cesarów*, Ossolineum, Warszawa.
- Wojciechowski S.,
2009 *Przegląd bezpieczeństwa wewnętrznego, Terroryzm. Analiza pojęcia*, ABW, Warszawa.
- Zieliński T.,
1989 *Rzeczpospolita Rzymska*, Śląsk, Katowice.

THE GENESIS OF TERRORISM

Summary: Definitions of terrorism are usually complex and controversial, and due to the inherent ferocity and violence of terrorism, the term has marked an intense stigma in its widespread use. While terrorism in this sense denotes an act of violence by a state against its internal enemies, since the 20th century the term has been most commonly used to refer to violence directed, directly or indirectly, against governments with the aim of influencing politics or overthrowing an existing regime. Various attempts have been made to distinguish between types of terrorist activity. However, keep in mind that there are many types of terrorist movements, and no one theory can cover them all. Not only are the goals, members, beliefs and resources of terrorist groups very diverse, but also the political contexts of their campaigns.

Keywords: terrorism, assassination, attack

UWARUNKOWANIA SYSTEMÓW PRAWNYCH W CHRL I RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ, A FORMY MONITOROWANIA I NADZORU SPOŁECZEŃSTWA OPARTE O NOWE TECHNOLOGIE NA PRZYKŁADZIE SYSTEMU ZAUFANIA SPOŁECZNEGO

Abstrakt: Celem pracy jest analiza systemu prawnego Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL), który jest podstawą funkcjonowania Systemu Kredytu Społecznego (Social Credit System, «SCS») jako legalnej formie monitorowania i nadzoru społeczeństwa celem zapewnienia bezpieczeństwa publicznego. Omawiana jest również struktura polskiego ustawodawstwa w perspektywie spornych kwestii związanych z prawami i wolnościami obywatelskimi, a także prawem do prywatności. Tło systemu kredytu społecznego obejmuje nie tylko aspekt prawny, ale również ukazuje przykłady analogicznych rozwiązań w polskim i europejskim prawie i wymiarze sprawiedliwości. Wielopłaszczyznowy charakter SCS obejmuje także wymiar etyczny i rozważania w tematyce nadzoru i kary. Z tego względu analiza SCS wymaga rozważenia jego istoty jak i podkreślenia warunków stawianych przez unikalne rozumienie chińskiego prawa i moralności, które poprzez SCS przejawia się jako dążenie do poprawy bezpieczeństwa społeczeństwa w przestrzeni publicznej.

Słowa kluczowe: system prawny CHRL, nowe technologie, zaufanie społeczne

WPROWADZENIE

System Zaufania Społecznego (Social Credit System) jest prawdopodobnie najbardziej rozpoznawalnym przejawem wzmocnienia procesów prawnych przez Chińską Republikę Ludową (ChRL). Strategia rządzenia aparatu politycznego ChRL nie operuje tradycyjnym pojęciem prawa, a wiele działań jest uznawanych za element cyfrowego totalitaryzmu, jednak pomimo takiej

oceny, chińskie elity oraz niektórzy naukowcy utrzymują, że Social Credit System (SCS) jest narzędziem wzmocnienia praworządności. Rozumienie SCS nie tylko jako narzędzia ciągłego nadzoru i oceny społeczeństwa, ale również jako legalną metodę monitorowania, nadzorowania i kontrolowania obywateli oraz przedsiębiorstw celem poprawy bezpieczeństwa publicznego sprawia, że SCS może stać się punktem odniesienia dla innych krajów, także demokratycznych. Określenie istoty działań chińskich władz w postaci kształtowania postaw i zachowań społeczeństwa oraz systemu kar, pozwoli na ocenę poziomu utrzymania ładu wewnętrznego i porządku prawnego. Istotne będzie także określenie granic pomiędzy instrumentem prawnym opartym na ograniczeniu prywatności i zagrożeniem dla praw człowieka, a systemem zwiększającym bezpieczeństwo publiczne oraz dążeniu do zapobiegania sytuacjom kryminogennym.

Zagadnienie naukowe, które wymaga rozwiązania zawiera się w formie problemu badawczego: *Jaka jest istota funkcjonowania systemów monitorowania i nadzorowania społeczeństwa opartych na nowych technologiach w obowiązujących systemach prawnych ChRL i RP?*

Celem badań jest identyfikacja związków i różnic systemów prawnych w ChRL i RP, które są i mogą być podstawą funkcjonowania systemów nadzoru i monitorowania społeczeństwa. Za hipotezę roboczą przyjęto przypuszczenie: *Najprawdopodobniej, istotą funkcjonowania systemów monitorowania i nadzorowania społeczeństwa opartych o nowe technologie jest spełnianie funkcji wsparcia bezpieczeństwa publicznego w takiej formie, w jakiej oczekuje tego społeczeństwo oraz na jaką pozwala system prawny w ChRL i RP.*

Identyfikacja problemu determinuje przeprowadzenie analizy systemu prawnego, ustrojowego oraz uwarunkowań funkcjonowania SCS w ramach funkcjonujących form monitorowania, nadzorowania i kontroli społeczeństwa w RP oraz ChRL, oraz wykazanie podobieństw i różnic systemów prawnych ChRL i RP jako potencjalnej bazy dla wdrożenia SCS w Polsce. Kolejnym, ale nie mniej ważnym zagadnieniem jest wskazanie zagrożeń dla naruszenia prawa i wolności jednostki związanych z procesem wdrożenia oraz ewentualnego funkcjonowania SCS w Polsce. Wysznuite wnioski będą podstawą do dalszych rozważań nad szansą usprawnienia form monitorowania, nadzorowania i kontroli społeczeństwa i firm w Polsce. Ponadto, wnioski mogą stać się asumptem do podjęcia badań nad reperkusjami i ryzykiem dla zachowania praworządności, związanymi z procesem kształtowania nowego społeczeństwa nadzorowanego.

“System SCS jest kompleksowym, indywidualnie ukształtowanym

i aktywnie wdrażanym projektem politycznym, nie mający odpowiednika w żadnym innym kraju na świecie” [Xin 2018]. Można więc analizować tylko zbliżone komponenty związane z formami monitorowania i analizy informacji na podstawie uzyskanego obrazu oraz innych źródeł na temat osoby monitorowanej w przypadku, gdy system informacyjny w wersji informatycznej zapewnia przejrzystość i nadzór w taki sposób, że jego działanie można określić jako cybernetyczno-cyfrowa kontrola określonych podmiotów [Diab 2017].

Zatem za zasadne uznaje się przeprowadzenie analizy polskiego systemu aksjonormatywnego, politycznego oraz prawa i wolności jednostki wobec analogicznych systemów wartości w ChRL, które stanowią podstawę funkcjonowania SCS.

CZĘŚĆ BADAWCZA

System Zaufania Społecznego jest rodzajem technologii pośredniczącej, której jednym z celów jest monitorowanie, pozyskiwanie i analiza informacji na temat obywateli oraz stały nadzór nad nimi. Informacje są uwzględniane z rejestrów systemów państwowych takich jak sądy, administracji publicznej jak i z kamer drogowych oraz banków. Proces wdrażania krajowego planu SCS zyskał uwagę w 2014 r., kiedy Rada Państwa (ChRL) opublikowała Zarys Planowania Budowy SCS. Przedstawił on strategię wdrażania SCS, stwierdzając, że założenia SCS powinny zostać wprowadzone do 2020 r. Należy podkreślić, że pomimo faktu, że niektóre z jego kluczowych mechanizmów funkcjonują w rzeczywistości chińskiej od lat, “SCS nie jest obecnie jednolitym, ustandaryzowanym systemem. To, co dziś ustalono, można najlepiej opisać jako ramy polityczne obejmujące dużą liczbę inicjatyw lub jako system systemów” [Drinhausen, Brusse 2021]. System SCS zakłada konstrukcję funkcjonowania w czterech obszarach:

- rząd oraz administracja,
- gospodarka,
- społeczeństwo,
- sądownictwo [Wojciechowska 2021].

W związku z przedstawionymi wyżej obszarami, działalność wymiaru sprawiedliwości, sądownictwo jest uzasadnionym zagadnieniem w perspektywie tematu pracy. Ta sfera funkcjonowania SCS oparta jest na “budowie wiarygodności sądów powszechnych poprzez m.in. system ocen pracowników, zbieranie danych (Big Data) na tematy związane z poziomem przestępczości,

bezpieczeństwem ruchu drogowego” [Wójtowicz 2020]. Takie ujęcie podnosi też dalsze rozważanie odnośnie kwestii budowy państwa nadzorowanego przez Chiny. Pozornie priorytet, który uwidacznia się wraz z postulatami SCS w postaci nadzorowania i profilowania wielu aspektów życia osób i firm w Chinach może okazać się błędny.

Najwyższym priorytetem SCS jest promowanie wiarygodności ekonomicznej i wzmacnianie nakazów sądowych poprzez wdrożenie ogólnokrajowego systemu czarnej listy, który jest związane z różnymi karami takimi jak ograniczenia w poruszaniu się komunikacją publiczną, zdobywania tytułów naukowych, bądź możliwości wejścia do niektórych restauracji i hoteli. Aspekt społeczny SCS ma drugorzędne znaczenie, pomimo dużego nagłośnienia w mediach na Zachodzie [Ding, Zhong 2021].

Aspekt prawa i promowanie respektowania jego zasad było więc jedną z najistotniejszych przyświecających koncepcji systemu SCS. Aparat kar i nagród był determinowany przez aktywizowanie podmiotów prawa tj. obywateli, przedsiębiorstw, organizacji społecznych do przestrzegania prawa i przepisów w kluczowych obszarach prawa związanych bezpośrednio ze społeczeństwem m.in z ochroną środowiska [Kostka 2019]. Wymierzone kary były sankcjami za niegodne zaufania postępowanie. Zasada wymierzania kar zawiera się w zdaniu: „jeżeli zaufanie jest złamane w jednym miejscu, wszędzie nakładane są ograniczenia” [Creemers 2018].

Chińska elita polityczna stworzyła program oparty na czarnych i czerwonych listach. Znaleźć się na nich mogą obywatele lub przedsiębiorstwa zależnie od swoich zachowań. Czarne listy mają na celu “poprawę praktyk egzekwowania prawa i praktyk regulacyjnych oraz są wykorzystywane jako mechanizm zarządzania społecznego”. [Kostka 2019]. Na czarne listy jednostka może zostać wpisana na przykład za oszustwa, łamanie przepisów, niestosowanie się do rozporządzeń czy niestosowanie się do wyroków sądu. W 2013 roku Sąd Najwyższy ChRL zapowiedział wprowadzenie czarnych list, które miały zostać podane do informacji publicznej. Potencjalnie zagrożone pojawieniem się na takiej liście jednostki były osobami, które świadomie podlegały egzekucji, ale świadomie zignorowały wyroki sądowe i nie zostały wykonane wobec nich prawomocne orzeczenia (określano je mianem *shìxìn bèi zhìxíng rén*) [Wojciechowska 2021]. Co więcej, sądy w powyższej sytuacji zgodnie z nowelizacją ustawy Prawo o postępowaniu cywilnym z 2012 r. mogły zabronić im wyjazdu z kraju, utworzyć wpis w ich aktach kredytowych i publikować ich nazwiska w mediach informacyjnych [Creemers 2018]. Następnie

zaczęto rozszerzać zakres uwarunkowań systemów czarnych list dla innych istotnych obszarów polityki rządzących. Nie istnieje natomiast zbiorcza, czarna lista gromadząca wszelkie zakazane aktywności. Istnieją natomiast Czarne listy związane z kluczowymi obszarami wyznaczonymi przez rząd centralny są stosunkowo dobrze wdrożone i ustandaryzowane. Na przykład od 70 do 90% czarnych list dotyczy osób, które nie spłacają wyroku, tj. osób, które odmawiają spłaty pożyczek lub nałożonych przez sąd grzywien, mając jednocześnie zdolność do zapłaty [Drinhausen, Brusse 2021].

W opozycji do czarnych list istnieje również czerwona lista, która oznacza system wynagradzający dany podmiot za szczególne zasługi i zachowanie modelowe, mogą one w konsekwencji stwarzać możliwość swobodnego dostępu do usług rządowych. Według Wójtowicz Social Credit System zdecydowanie wzmocni fundamenty państwa totalitarnego w Chinach, jednak jego rolę należy postrzegać znacznie szerzej niż tylko kontrolę społeczną (...) bowiem system ten jest “jednym z narzędzi budowania społeczeństwa opartego na tradycyjnych chińskich wartościach, takich jak: lojalność, harmonia, prawość i uczciwość. Społeczeństwa zdyscyplinowanego, którego ciężka praca w połączeniu z silną innowacyjną gospodarką umożliwi Chinom uzyskanie statusu globalnego mocarstwa” [Wójtowicz 2020]. W literaturze przedmiotu można napotkać tezę dotyczącą publicznego poparcia dla państwowych SCS w Chinach. Badając różne społeczeństwa w kontekście nadzoru wyraźnie wykazano, że zaufanie polityczne odgrywa ogromną rolę w poparciu społecznym dla projektów inwigilacji państwowej, z którymi wiąże się większe zaufanie polityczne z wyższym wsparciem dla systemów nadzoru [Liu 2022]. Zaufanie polityczne mogłoby obejmować zaufanie zarówno do organów instytucji rządowych jak i samego systemu politycznego.

INTELIGENTNY SYSTEM WSPOMAGANIA DECYZJI OPARTY NA ALGORYTMICZNEJ ANALIZIE OBRAZU W DZIAŁANIACH SŁUŻB WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Elita polityczna Rzeczypospolitej Polskiej (RP), jako kraju silnie zaangażowanego w procesy informatyzacji i cyfryzacji może być zainteresowana zaimplementowaniem podobnego do omawianego systemu. Przykładem takiego działania posiadającego cechy omawianego systemu może być projekt badawczy Inteligentny system wspomaganie decyzji oparty na algorytmicznej analizie obrazu w działaniach służb wymiaru sprawiedliwości, który jest realizowany przez polskie uczelnie, natomiast głównym zarządcą jest Ministerstwo

Sprawiedliwości (Inteligentny system wspomaganie decyzji oparty na algorytmicznej analizie obrazu w działaniach służb wymiaru sprawiedliwości NCBR). Nadzór nad więźniami w postaci monitoringu prowadzonego przy pomocy kamer przemysłowych jest stale udoskonalany i rozwijany, czego przykładem może być projekt badawczy realizowany pod szyldem Ministerstwa Sprawiedliwości. Celem projektu jest opracowanie rozwiązań i narzędzi autonomicznego wykrywania zagrożeń w oparciu o analizy strumieni danych z kamer przemysłowych (CCTV). Założeniem projektu jest opracowanie narzędzia wspierającego obserwacje osadzonych w zakładach penitencjarnych, jednak to właśnie w technice inteligentnej analizy danych można dostrzec istotny związek z koncepcją panoptikonu i chińskim SCS.

Określić należy jednak celowość zastosowania powyższej inicjatywy opartej na monitorowaniu rzeczywistości danej grupy społecznej. W polskim obszarze wymiaru sprawiedliwości można podnieść kwestię potrzeby usprawnienia funkcjonowania Służby Więziennej oraz istotę bezpieczeństwa osadzonych. “W orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka podkreśla się, że państwo musi zapewnić, aby dana osoba była osadzona w warunkach, które są zgodne z poszanowaniem jej godności ludzkiej, by sposób i metoda wykonywania pozbawienia wolności nie poddawały jej cierpieniu (...) wykraczającym poza nieuchronny poziom cierpienia wpisanego w takie pozbawienie wolności” [Informacja o wynikach kontroli - Bezpieczeństwo Osadzonych, Departament Porządku i Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2020]. Wiąże się to z szerszym zjawiskiem potrzeby określenia zasad monitoringu cel mieszkalnych. Według informacji o wynikach kontroli przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli wskazano, że w jednostkach penitencjarnych, wskazano m.in. niewłaściwy sposób organizacji stanowiska monitorowego (np. monitorowanie zbyt wielu pomieszczeń przez jednego funkcjonariusza). Wskazano również zagadnienie statystyk samobójstw i usiłowań samobójczych (w latach 2017–2018) w celach monitorowanych - 8% samobójstw i usiłowań samobójstw 33,9% miało miejsce w celach monitorowanych [Informacja o wynikach kontroli - Bezpieczeństwo Osadzonych, Departament Porządku i Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2020]. Uogólniając, celem omawianego projektu badawczego jest rozpoznawanie wystąpienia sytuacji zagrożeń anomalijnych w warunkach rzeczywistych w zakładzie penitencjarnym [Inteligentny system wspomaganie decyzji oparty na algorytmicznej analizie obrazu w działaniach służb wymiaru sprawiedliwości NCBR). Można przypuścić stwierdzenie, że jest to mechanizm wzmacniający skuteczniejsze identyfikowane zachowań niebezpiecznych wśród osadzonych.

Koncepcyjnych podstaw analizowanego wyżej projektu badawczego oraz SCS można doszukiwać się już w XVIII wieku, kiedy to Jeremy Bentham przy pomocy architektonicznej myśli opracował model budowy więzienia, który można uznać za próbę wzmocnienia kontroli zachowań skazańców poprzez stałe ich monitorowanie. Elementy środowiska więziennego sprzyjające kontroli mogły być kształtowane przez architekturę więzienną pod postacią panoptikonu, którego projekt został wymyślony i opracowany w 1791 roku przez angielskiego filozofa i reformatora - Benthama. Schemat budowy takiego obiektu był zaprojektowany w taki sposób, aby umożliwić więziennym strażnikom obserwowanie więźniów w taki sposób, aby ci więźniowie nigdy nie byli przekonani czy i kiedy są obserwowani. Mimo tego, iż projekt nigdy nie został zrealizowany, to koncepcja takiej architektury więziennej miała wpływ na zaprojektowanie i budowę min. Zakładu Karnego Eastern State w Filadelfii oraz Aresztu Śledczego w Toruniu. Mimo tego, że Bentham, jako prekursor pozytywizmu prawniczego i utylitarysta nie doczekał się za swojego życia zrealizowania tej koncepcji, to w każdej nowo powstającej jednostce penitencjarnej, instalowany jest całodobowy monitoring, który za sprawą XX wiecznych technologii urzeczywistnił XVIII wieczne koncepcje Benthama. Można dostrzec podobieństwa do literatury Foucaulta o dyscyplinarnych skutkach „panoptikonu”, którego „głównym efektem (jest) wywołanie u więźnia stanu świadomej i trwałej widzialności, który zapewnia automatyczne funkcjonowanie władzy. Czyli zaaranżować rzeczy tak, aby inwigilacja w swoich skutkach była trwała, nawet jeśli jest nieciągła w swoim działaniu” [Foucault 1975]. Z kolei XXI wieczna technologia sprawia, że próby udoskonalenia tej koncepcji są realizowane przy użyciu zaawansowanych technologii informatycznych i algorytmów analitycznych, które rozwijane są poprzez realizację projektu Inteligentnego Systemu Wspomagania Decyzji wobec więźniów w ww. projekcie badawczym oraz wdrażane jako System Zaufania Społecznego wobec społeczeństwa chińskiego.

HOLENDERSKI SYSTEM PROFILOWANIA RYZYKA (SYRI)

Zainteresowania wobec nowych mechanizmów związanych z teleinformatycznymi systemami monitoringu i nadzoru społeczeństwa należy dopatrywać się nie tylko w Chinach, czy Polsce, ale również w Holandii, bowiem holenderski rząd zaimplementował i wprowadził sztuczną inteligencję w proces nadzoru i kontroli obywateli. Idea systemu SyRI zrodziła się w wyniku chęci zwiększenia wykrywalności oszustw związanych z wyłudzeniem zasiłków,

uług lub podatków wobec państwa. W Holandii oszustwa socjalne szacuje się na 150 milionów euro rocznie. Gminy, agencja ubezpieczeń pracowniczych (UWV) i bank ubezpieczeń społecznych wspólnie wykryły fałszywe roszczenia na ponad 744 mln euro w okresie od 2013 do 2018 r. Dla porównania, każdego roku w wyniku oszustw podatkowych traci się około 22 mld euro [Raport Ministerstwa Spraw Społecznych i Zatrudnienia Holandii]. W sytuacji, jeśli jakaś agencja rządowa podejrzewa oszustwo w określonej okolicy, może skorzystać z SyRI, a dostęp do programu mają min. Gminy, Ministerstwo Spraw Społecznych i Zatrudnienia oraz organy podatkowe. Za SyRI odpowiedzialny jest minister ds. zatrudnienia i spraw społecznych, a sam system ma zapobiegać oszustwom w dziedzinie ubezpieczeń społecznych i oszustwom podatkowym przez inteligentną analizę dostępnych informacji, która może wskazywać na duże prawdopodobieństwo oszustwa.

System Profilowania Ryzyka nie został pozytywnie przyjęty przez holenderskie społeczeństwo i organizacje pozarządowe oraz Komitet Prawników ds. Praw Człowieka, a efektem tego niezadowolenia było rozpatrzenie naruszenia praw człowieka i wolności przez holenderski sąd w Hadze, który wydał wyrok, orzekając, że ustawodawstwo SyRI jest niezgodne z prawem, bowiem jest niezgodne z prawem do prywatności wynikającym z Europejskiej Konwencji Praw Człowieka [algorithmwatch.com]. Orzeczenie jest jednym z pierwszych, w których sąd unieważnił system wykrywania oszustw w zakresie opieki społecznej za naruszenie prawa do prywatności, lecz wyrok niewiele wyjaśnia niezgodne z prawem działanie zautomatyzowanych systemów wykrywania nadużyć, ponieważ ogranicza się jedynie do okoliczności sprawy [Bekum, Zuiderveen Borgesius 2021]. Główną wadą było to, że mieszkańców całych dzielnic nadzorowano, nie informując, jakie poufne dane SyRI posiada na ich temat. Każde „oznaczenie ryzyka” było rejestrowane w rejestrze, do którego obywatele mogą zajrzeć, jeśli o to poproszą. Ale obywatele nie byli automatycznie ostrzegani, jeśli SyRI oznaczy ich jako osoby z ryzykiem oszustwa i nie mieli dostępu do powodów, dla których zostali oznaczeni. Wyrok sądu w Hadze jest precedensowy, ponieważ nie spotkano się dotąd z podobnym orzeczeniem, które dotyczyłoby systemów analizy i przetwarzania danych związanych ze sztuczną inteligencją. Jest to szczególny wyrok, ponieważ holenderskie prawo, podobnie jak wiele innych państw europejskich nie posiadają wystarczająco rozbudowanego i kompletnego prawa wobec implikacji, które mogą wynikać z wdrażaniem nowych technologii.

Mimo tego, że prawo w wielu krajach unijnych nie jest odpowiednio dostosowane do tempa cyfryzacji oraz wdrażania podobnych systemów, to

w ramach pogłębiania wiedzy na zagadnienia przestępczości realizowane są projekty badawcze, które mogą stać się podstawą do tworzenia i wdrażania podobnych do holenderskiego systemów bezpieczeństwa. Takim przykładem może być projekt “Stworzenie systemu prognozowania rozwoju przestępczości jako elementu budowania strategii bezpieczeństwa i porządku publicznego” finansowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju, w ramach którego od 2015 roku trwają prace badawcze dotyczące prognozowania kryminologicznego w wymiarze społecznym [Hołyst, Malec, Wawrzyniak 2018]. Zespół współtworzą specjaliści z zakresu kryminologii, kryminalistyki, informatyki, statystyki i innych pokrewnych dziedzin, dlatego stworzenie podstaw naukowych w postaci matematycznych modeli prognostycznych dla wybranych zjawisk społecznych może stać się podstawą do pracy nad systemami służącymi monitorowaniu i kontrolowaniu zachowań kryminogennych w społeczeństwie.

Jeżeli jednak Holenderski Sąd w Hadze wykazał niezgodę funkcjonowania takiego systemu z prawem unijnym, można przypuszczać, że próby wprowadzania podobnych zautomatyzowanych systemów podejmowania decyzji i analizy informacji o obywatelach w Europie będą znacznie utrudnione, a ich realizacja będzie poprzedzona pracą nad zmianą prawa unijnego.

SYSTEM PRAWNY W RP W PERSPEKTYWIE OCHRONY PRAW I WOLNOŚCI OBYWATELSKICH ORAZ PRAWA DO PRYWATNOŚCI

Wszechobecny nadzór społeczeństwa w reżimie autorytarnym związany jest z permanentną inwigilacją i kontrolą obywateli naruszając ochronę danych osobowych i prawo do prywatności. Zagrożeniem jest też bezpośrednia ingerencja rządu w prywatne życie obywateli. Niewątpliwie istotną kwestią jest więc perspektywa uregulowań prawnych w Polsce opartych na systemie demokratycznym. Zagadnienie dynamiki cyfryzacji i powstających innowacyjnych instytucji związanych z technikami kontroli a ochrona podstawowych praw człowieka zapewniana przez władze państwa będzie powodowało narastające dyskursy wśród obywateli. Możliwe zagrożenia związane z przyszłościowo rozszerzonym prawem do kontroli każdego obywatela przez rząd i służby państwa mogą przekreślić wieloaspektowy katalog praw konstytucyjnych związanych z prywatnością takich jak prawa do ochrony tajemnicy korespondencji, prawa do ochrony danych osobowych oraz nie wyłączając priorytetowej kwestii praw człowieka. Istotny jest także aspekt relacji jednostka-państwo

opierający się na zasadzie zaufania obywatela do państwa, która spaja sprawy narodu i nadrzędnych nad nimi jednostek. W judykaturze Sąd Najwyższy [Sąd Najwyższy, Postanowienie nr III CK 155/05], postanowienie podniósł wniosek zgodny z konstytucyjnymi przesłankami omawianymi w niniejszej pracy [art. 47, art. 31 ust.2 Konstytucji RP] odnoszący się do tego, że “argumenty konstytucyjne, wywodzone z art. 41 ust. 1 i 47, a zwłaszcza z art. 31 ust. 2, zabraniające zmuszać kogokolwiek do czynienia tego, czego mu prawo nie nakazuje”. Jest to fundamentalna wartość w kontekście różnicy w polskim systemie prawnym a systemem SCS.

Fundamentalne standardy sfery praw i wolności obywatelskich w polskim ustawodawstwie przejawiają się głównie w Konstytucji RP [Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej 1997]. Należy jednak zaznaczyć pojęcie wolności. Koncepcja wolności stanowi że, jednostka posiada możliwości korzystania z gwarantowanych uprawnień w sposób pełny. Wolność stanowi swoistą gwarancję wielu praw człowieka [Skrzydło 2002]. Można przyjąć jej dwutorowe rozumienie: “W aspekcie pozytywnym oznacza nieskrępowaną możliwość działania, która nie szkodzi innym w sposób naruszający ich wolności i prawa oraz nie narusza zakazów prawnie ustanowionych. Ujęcie negatywne jawi się jako istotny zakaz zmuszania do konkretnego postępowania, chyba że tak nakazuje prawo” [Ławrynowicz-Mikłaszewicz 2014]. Wolności prawa i obowiązki człowieka i obywatela RP znajdują się w rozdziale II Konstytucji RP. W kontekście omawianej tematyki należy skupić uwagę na komponentach stanowiących gwarancję egzekwowania ich w sposób bezpośredni. Zasada wolności zawarta w art. 31 Konstytucji RP “formułuje domniemanie swobody decyzji i działań, natomiast dla poddawania ich ograniczeniom konieczna jest zawsze interwencja prawodawcy” [Garlicki, Wojtyczek 2016]. Analizując pojęcie wolności, zawiera się ono także w art. 31 ust.2, który stanowi o tym, że nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Dokonując analizy słowotwórczej zaimka “nikt”, należy podnieść, że “pojęcie to zawsze obejmuje najszerszą klasę podmiotów, jest jakby lustrzanym odbiciem pojęcia każdy lub wszyscy” [Zubik 2007].

Prawo do prywatności zgodnie z brzmieniem zawartym w art. 47 Konstytucji RP stanowi że, „Každy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”. Literalna analiza powyższego przepisu pozwala na sformułowanie, że poza wymienionym wykazie ochrony obejmującej każdą jednostkę, bez względu na środowisko w jakim się znajduje, przynależność do

danej grupy społecznej, zawiera także najistotniejsze zagadnienie odnoszące się do samostanowienia jednostki. Rzecz o prawie do prywatności w polskim prawodawstwie zawiera się nie tylko w kategorii konstytucyjnej gwarancji ale także dobra prawnego.

Według A. Sakowicz: “należy stwierdzić, że choć prywatność jest wartością samoistną, to obejmuje wiele obszarów życia jednostki, które składają się na jedno dobro. Zdaniem M. Safjana, prywatność w sensie normatywnym zakłada uprawnienie jednostki do takiego kształtowania sfery życia prywatnego, aby była ona niedostępna dla innych i wolna od ingerencji. Toteż przy opisie prywatności pojawiają się wyrażenia odwołujące się do takich wartości, jak samotność, odosobnienie, tajemnica czy autonomia” [Sakowicz 2006].

Nadanie kategorii “dobra prawnego” umożliwia zaznaczenie co prawo do prywatności może urzeczywistniać w praktycznych przykładach, co prezentuje A. Sakowicz: “jednym z pierwszych elementów prywatności, dostrzeżonym przez sądy, poza wizerunkiem osoby, było poszanowanie prywatności mieszkania, nieuprawnione opublikowanie listów prywatnych i akwafortów, a także ujawnienie informacji osobistych” [Sakowicz 2006].

Warto wyszczególnić formalną kwestię uzupełniającą prywatność jako kategorię dobra prawnego - J. Braciak uważa, że każde naruszenie praw jednostki jest pogwałceniem jej prywatności, można wysnuć tezę, że prywatność jest elementem naruszonym pośrednio / równorzędnie, jednocześnie z innym dobrem [Braciak 2002].

UMOCOWANIE PRAWNE SCS W CHRL

Fundamenty prawne państwa chińskiego związane są nierozdzielnie z systemem politycznym obowiązującym w ChRL. Ponadto, historyczny aspekt chińskiego prawa odzwierciedla ideę, która przez wieki przyświecała prawodawstwu. Idea konfucjanizmu oparta na naukach Konfucjusza, stawiała wartości w świetle prawa naturalnego. “Przewodnie myśli dotyczyły humanizmu, moralnego oświecenia oraz ostrożnego karania. W XX w. nastąpiła czas reformacji dla Chin, w tym prawa, które do tego czasu charakteryzowało się archaicznymi wzorcami postępowania” [Wcisło 2020].

Podjęwając dalsze rozważania względem znaczenia chińskich państwowych instytucji prawotwórczych operujących w ramach SCS należy podkreślić, że wraz z ich lokalnymi odpowiednikami mogą wydawać dokumenty formalne i normatywne. Usprawnia to wdrażanie innowacji w zakresie oddziaływania SCS i nadaje cechę adaptacyjności i dowolności. Przejawia się to głównie

w uprawnieniu urzędników do przeniesienia uprawnień do nakładania sankcji między grupami docelowymi i sektorami w celu nadania priorytetu określonym prawom i przepisom [Drinhausen, Brusse 2021].

W świetle konkretyzacji uregulowań systemu prawnego Chin warto podkreślić definicję systemu prawnego. System prawny należy rozumieć nie tylko jako uporządkowany zbiór norm prawnych, ale również jako rodzaj porządku prawnego [Koszowski 2019]. W przypadku znaczenia pierwszego występują trzy zasady:

- hierarchiczne uporządkowanie, w skład systemu prawnego wchodzi normy różnej wagi,
- wewnętrzna bezsprzeczność, czyli jednolitość prawa i brak sprzecznych reguł wewnątrz,
- brak luk *extra legem*, dla każdej kwestii prawnej (stanu faktycznego) jest odpowiadająca jej norma prawna (stan prawny).

Z kolei dla drugiego znaczenia systemu prawa wyróżnia się dwie charakterystyczne formy działalności prawotwórczej: system prawa stanowionego (*common law*) i system prawa stanowionego (*statute law*).

ChRL jest państwem w którym funkcjonują jednocześnie dwa systemy prawa w ramach dwóch Specjalnych Regionów Administracyjnych (Hongkong i Makau). Genezą funkcjonowania dwóch systemów jest uczestnictwo zarówno pełnej recepcji modelu prawa europejskiego jak i elementy modelu amerykańskiego. W sądownictwie chińskim istnieją jednak zauważalne różnice ukazujące chińską rzeczywistość prawną. Są nimi:

- “brak trójpodziału władzy oraz
- nieograniczona władza partii w państwie i jej wpływ na funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, a więc wyzbycie się zasady niezawisłości sędziowskiej
- sędzią może zostać osoba nieposiadająca wykształcenia prawniczego” [Wcisło 2020].

W formowaniu różnic, należy także podkreślić, że w Chinach częste jest rozstrzyganie sporów poza sądownie (mediacja i arbitraż). Taki sposób determinują głównie tradycje i wartości chińskie – “nakaz podporządkowania się, polubownego rozstrzygania sporów, nie wdawania się w konflikty, podejście kolektywistyczne a nie indywidualistyczne, zbyt mocno oddziaływujące czynności administracyjne. Wszystko ma negatywny wpływ na rozwój praworządności” [Wcisło 2020]. Współczesny system aksjonormatywny w ChRL

jest efektem tworzenia systemu socjalistycznego o chińskich właściwościach (socialist system with Chinese characteristics) [Chen 2008], bowiem ChRL jest socjalistycznym państwem prawa opartym na systemie demokratycznej dyktatury ludowej. Aktem prawnym najwyższej w hierarchii jest Konstytucja z 4 grudnia 1982 r. określająca ogólne zasady, z którymi muszą być zgodne pozostałe akty normatywne, natomiast źródłem prawa jest wykładnia prawa, a wykładni ustaw dokonuje Stały Komitet OZPL (Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych) [Chiny. Ustawa o stanowieniu prawa (2000) art. 47., Reguły procedury ustanawiania przepisów administracyjnych (2001) art. 31., Reguły procedury ustanawiania zarządzeń (2000) art. 33].

Równoległe, uzupełniając wobec aktów normatywnych i ich wykładni obowiązują opinie Najwyższego Sądu Ludowego, które wyjaśniają zastosowanie przepisów w praktyce orzeczniczej sądów [Dargas 2012], a więc interpretacje sędziowskie stanowią jedna z części wykładni prawnej [Chenguang 2006]. Jedną z trudności analizy chińskiego systemu prawa i sądownictwa jest rozproszenie podmiotów uprawnionych do wprowadzenia ustawodawstwa: prowincje, okręgi, powiaty i gminy.

W literaturze przedmiotu [Planning Outline for the Construction of a Social Credit System 2014-2020] nie odnaleziono dokładnych rejonów funkcjonowania SCS, ale wiadomo, że jest aktywny od 2014 roku. Natomiast odnaleziono informacje, że system docelowo będzie funkcjonował na terenie całej ChRL, więc zagadnienie podstaw systemu prawnego należy podjąć dualistycznie w oparciu o Zarys Planowania Budowy Systemu Kredytu Społecznego (2014-2020), który jest najbardziej szczegółowym dokumentem dotyczącym SCS. Nadrzędnym celem projektu SCS jest opracowanie ogólnospołecznego systemu punktacji zaufania opartego na międzybranżowej wymianie informacji cyfrowych, aby zachęcać do „wiarygodności” i karać „niewiarygodność” [Planning Outline for the Construction of a Social Credit System 2014-2020]. Aby osiągnąć ten cel, projekt SCS będzie przestrzegał czterech zasad przewodnich:

- SCS ma być promowany przez rząd i budowany wspólnie ze społeczeństwem,
- celem SCS jest uzupełnianie systemu prawnego,
- planowanie systemu ma być kompletne (oceniając obywateli powinno być stopniowe),
- zastosowanie powinno być jak najbardziej wszechstronne [Planning Outline for the Construction of a Social Credit System 2014-2020].

Rolą drugiej zasady, której celem jest uzupełnianie systemu prawnego jest także niesprecyzowana w dokumencie “standaryzacja rozwoju”. Jednak w dalszej części koncepcji SCS, w ramach drugiej zasady zawiera się uzupełnianie systemu prawa i regulacji kredytowych poprzez wzmocnienie zarządzania i bezpieczeństwa informacji w systemie oraz zabezpieczenia prawa i interesów podmiotów informacji. Biorąc pod uwagę chińską doktrynę “jedno państwo, dwa systemy” oraz niedoprecyzowane wielu sformułowań w zarysie Planu Budowy Systemu Kredytu Społecznego, interpretacja a tym samym analiza gruntu prawa dla SCS okazuje się mocno utrudniona. Ponadto, próbę interpretacji znaczeń można podjąć wobec kolejnych sformułowań:

Administracja (SCS) zgodnie z prawem przenika cały proces tworzenia polityki, wdrażania, nadzoru i obsługi (systemu), kompleksowo rozwija i rozbudowuje jawność spraw rządowych, pod warunkiem ochrony bezpieczeństwa informacji państwa, tajemnic handlowych i prywatności jednostki oraz publikuje uzyskane informacje w zarządzaniu administracyjnym zgodnie z prawem i ustanawia skuteczne mechanizmy wymiany informacji. [Planning Outline for the Construction of a Social Credit System 2014-2020]

Zatem, funkcjonowanie systemu musi opierać się o akty normatywne, które nie zostały sprecyzowane, ale również prawdopodobnie będzie wspomagane orzecznictwem sądowym, które uzupełni ustawy przez sądowe interpretacje występujących w przyszłości precedensów. Ponadto, zakłada się, że publikacja uzyskanych informacji będzie zgodna z prawem. W domyśle publikacja list czarnych (osób niegodnych zaufania) oraz list czerwonych (osób wiarygodnych).

Wartym uwagi jest również fragment opisu budowy systemu wobec przyspieszenia budowy zaufania wobec rządu:

Władza ludowa wszystkich szczebli musi świadomie akceptować nadzór prawny ze strony Kongresu Ludowego tego szczebla oraz demokratyczny nadzór Konferencji Konsultacyjnej. Rozszerzenie nadzoru¹ i kontroli sił nadzorczych, kontrolnych i innych tego typu organów dotyczących aktów administracyjnych. [Planning Outline for the Construction of a Social Credit System 2014-2020].

Oznacza to założenie i uznanie nadzoru prawnego Kongresu Ludowego nad każdym szczeblem władzy lokalnej, a więc tego samego podmiotu, który

---

¹ Uwaga autora: Dotyczy nadzoru ze strony Kongresu Ludowego ChRL

dokonuje wykładni ustaw w chińskim systemie prawa. Oczekuje się również uznania ewentualnego rozszerzenia nadzoru i kontroli sił nadzorczych, które sprawuje Kongres Ludowy, jeżeli tak zostanie postanowione przez Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych, które ten kongres tworzy.

Kontynuując analizę dokumentu, warto zwrócić uwagę kwestie związane z oddziaływaniem SCS na prowadzenie działalności gospodarczej, bowiem SCS dotyczy również przedsiębiorców. Autorzy uważają, że wprowadzenie systemu zaufania społecznego wzmacnia egzekwowanie prawa antymonopolowego i przeciwdziałającego nieuczciwej konkurencji, skuteczni również ściganie (...) wyłudzeń handlowych, oszczerstw handlowych oraz łapówek i innych bezprawnych czynów. Stanie się tak za sprawą upublicznienia wizerunku przedsiębiorców wzorcowych, czyli takich, którzy prowadzą działalność zgodnie z prawem i bez szkody dla konsumenta, a więc docelowo wzmacnione zostaną prawa takiego przedsiębiorcy, który wykazuje się uczciwością wobec państwa i klienta.

System zaufania społecznego wydaje się być zaplanowany/skonstruowany w taki sposób, aby wyłącznie Kongres Ludowy na szczeblu państwowym poprzez monitorowanie zachowań mógł dostosowywać prawo i reagować na nowe negatywne (według kongresu) zachowania poprzez ustawodawstwo, które zakłada surowsze kary. To wszystko wpływa na sprawność działania systemu, ale wadą wynikającą z ustroju i słabości ChRL jest zagrożenie upartyjnienia systemu, czyli przejawy wpływu partii na kształt prawa, który wobec ustalenia nowych zachowań obywateli niebezpiecznych dla elity rządzącej, a nieszkodliwych dla życia społecznego, może stymulować tworzenie nowego, surowego prawa, które może stać się zagrożeniem dla wolności i swobód jednostki kosztem partyjnych interesów.

WNIOSKI

W wyniku analizy literatury naukowej oraz artykułów związanych z funkcjonowaniem Social Credit System, zauważono, że system ten, nie jest jedyną próbą zwiększenia poziomu bezpieczeństwa publicznego poprzez monitorowania i nadzór zachowań w społeczeństwie. Podobny system był aktywny w Holandii, z kolei w Polsce, odnaleziono aktywności naukowe w postaci projektów badawczych, w których można dostrzec związki z omawianym zagadnieniem. Trudnością w analizie omawianego zagadnienia są liczne różnice systemów prawnych, bowiem ChRL jako socjalistyczne państwo prawa oparte na systemie demokratycznej dyktatury ludowej z funkcjonującymi

jednocześnie dwoma systemami prawnymi (prawa stanowionego i zwyczajowego) posiada specyficzne własności niespotykane w innych państwach, a regulacje wewnątrz państwa nie podlegają innemu prawu międzynarodowemu. Z kolei RP jako republika parlamentarna, która realizuje zasady min. trójpodziału władzy, praworządności oraz godności człowieka, jest państwem które również uznaje wyższość prawa międzynarodowego (w tym unijnego). Ponadto, RP uznawana jest za państwo unitarne w opozycji do ChRL, która w pewnych kwestiach posiada osobne systemy prawne w zależności od podziału na prowincje, regiony autonomiczne, miasta oraz specjalne regiony administracyjne. Mimo to, podjęto próbę zrozumienia funkcjonowania SCS oraz oparcia go o system prawny ChRL w porównaniu do systemu prawnego RP, więc cel artykułu został osiągnięty. Poziom prawdopodobieństwa hipotezy badawczej został podniesiony, a tym samym robocza hipoteza została uprawdopodobniona i uzasadniona, lecz w niektórych jej kwestiach sfalsyfikowana oraz rozwinięta, przez co, właściwa hipoteza badawcza brzmi następująco:

Najprawdopodobniej, istotą funkcjonowania systemów monitorowania i nadzorowania społeczeństwa opartych o nowe technologie, zwłaszcza w przypadku Systemu Zaufania Społecznego jest spełnianie funkcji wsparcia i zapewniania bezpieczeństwa publicznego w takiej formie, w jakiej oczekuje tego społeczeństwo oraz na jaką pozwala podsystem prawny w ChRL i RP w ramach funkcjonujących w tych państwach systemów aksjonormatywnych.

Hipoteza robocza okazała się niepełna, a zweryfikowanie jej prawdziwości pozwoliło wysnuć trzy wnioski które zostały uwzględnione przy stworzeniu właściwej hipotezy badawczej:

- *Istotą funkcjonowania systemów monitorowania i nadzorowania społeczeństwa opartych o nowe technologie jest nie tylko spełnianie funkcji wsparcia, ale również zapewniania bezpieczeństwa publicznego, ponieważ okazało się, że samo funkcjonowanie takich systemów gwarantuje poprawę bezpieczeństwa publicznego.*
- *Funkcje, które spełniają systemy monitorowania i nadzorowania oparte o nowe technologie są w sposób szczególny realizowane przez chiński System Zaufania Społecznego, który wyróżnia się poprzez swoją kompletność i dopracowanie, które najprawdopodobniej wynika z długiego okresu jego funkcjonowania.*

- *Systemy monitorowania i nadzorowania oparty o nowe technologie spełnia swoje funkcje nie tylko w taki sposób na jaki pozwala system prawny analizowanego państwa, ale cały system aksjonormatywny, dlatego system prawny, który jest częścią większego systemu aksjonormatywnego należy potraktować jako podsystem.*

Zatem uzyskane wyniki wymagają dalszych badań weryfikujących, poszerzających i pogłębiających rozumienie tak istotnych kwestii dla zagadnień prawniczo-kryminologicznych oraz rodzi się potrzeba poznawcza podjęcia zagadnień i uzyskania spójności wobec rozumienia systemów prawnych, które są podstawą funkcjonowania systemów monitorowania i nadzoru społeczeństwa opartych na nowych technologiach.

BIBLIOGRAFIA

Źródła internetowe

- Inteligentny system wspomagania decyzji oparty na algorytmicznej analizie obrazu w działaniach służb wymiaru sprawiedliwości, Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBR) https://archiwum.ncbr.gov.pl/fileadmin/files/10/Zalozenia_temat_nr_16.pdf [dostęp 27.04.2022]
- Informacja o wynikach kontroli - Bezpieczeństwo Osadzonych, Departament Porządku i Bezpieczeństwa Wewnętrznego, KPB.430.002.2020, Nr ewid. 52/2020/P/19/040/KPB, Warszawa, 2020, s. 7 [dostęp internetowy 25.04.2022].
- Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (2014–2020), <https://chinacopyrightandmedia.wordpress.com/2014/06/14/planning-outline-for-the-construction-of-a-social-credit-system-2014-2020/> [dostęp internetowy 25.04.2022].
- Drinhausen K., Brussee V.
China's Social Credit System in 2021: From fragmentation towards integration, <https://merics.org/en/report/chinas-social-credit-system-2021-fragmentation-towards-integration> [dostęp internetowy 1.05.2022]

Wojciechowska G.

2021 *Social Credit System – inteligentny panoptikon z chińską charakterystyką czy sposób na zbudowanie społeczeństwa przyszłości?*, Instytut Boyma, <https://instytutboyma.org/pl/social-credit-system-inteligentny-panoptikon-z-chinska-charakterystyka-czy-sposob-na-zbudowanie-spoleczenstwa-przyszlosci/> [dostęp internetowy: 1.05.2022]

Ministerstwo Spraw Społecznych i Zatrudnienia, Holenderski Komitet Prawników na rzecz Praw Człowieka (NJCM), <https://www.nieuwsszw.nl/download/787836/pleitnotasyri-776124.pdf> [dostęp internetowy 1.05.2022]

Planning Outline for the Construction of a Social Credit System (2014–2020), <https://chinacopyrightandmedia.wordpress.com/2014/06/14/planning-outline-for-the-construction-of-a-social-credit-system-2014-2020/> [dostęp internetowy 25.04.2022].

Raport Ministerstwa Spraw Społecznych i Zatrudnienia Holandii, <https://www.nieuwsszw.nl/download/787836/pleitnotasyri-776124.pdf> [dostęp internetowy 25.04.2022].

algorithmwatch.com, <https://algorithmwatch.org/en/syri-netherlands-algorithm/> [dostęp internetowy 25.04.2022].

Akty prawne

Rzeczpospolita Polska. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (1997) r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.). art. 31, 47.

Rzeczpospolita Polska. Postanowienie SN z 27.10.2005 r., III CK 155/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 137.

Chiny. Ustawa o stanowieniu prawa (2000) art. 47.

Chiny. Reguły procedury ustanawiania przepisów administracyjnych (2001) art. 31.

Chiny. Reguły procedury ustanawiania zarządzeń (2000) art. 33.

Literatura

Braciak J.

2002 *Prawo do prywatności [w:] Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, pod red. B. Banaszaka i A. Preisnera, Warszawa.

- Bekku M., Zuiderveen Borgesius F.,
 2021 *Digital welfare fraud detection and the Dutch SyRI judgment*, w: European Journal of Social Security, Vol 23, Issue 4.
- Chen J.
 2008 *The Transformation of Chinese Law: From Formal to Substantial*, „La Trobe University School of Law Legal Studies”, no. 1.
- Chenguang W.
 2006 *Law-making functions of the Chinese courts: Judicial activism in a country of rapid social changes*, Frontiers of Law in China, no. 4
- Creemers R.
 2018 *China's Social Credit System: An Evolving Practice of Control*, May, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3175792>.
- Dargas M.
 2012 *W jakim kierunku zmierza prawo Chińskiej Republiki Ludowej - ku systemowi common law czy ku kompleksowej kodyfikacji prawa?*, Gdańskie Studia Azji Wschodniej 1.
- Diab, R. S.
 2017 *Becoming-infrastructure: Datafication, deactivation, and the Social Credit System*. Journal of Critical Library and Information Studies, 1(1) DOI:10.24242/jclis.v1i1.19.
- Ding X., Zhong D. Y.
Rethinking China's Social Credit System: A Long Road to Establishing Trust in Chinese Society, Journal of Contemporary China, 30:130, 630-644, <https://doi.org/10.1080/10670564.2020.1852738>.
- Foucault M.
 2012 *Discipline and punish: The birth of the prison*. Vintage.
- Garlicki L., Wojtyczek K.
 2016 [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Tom II*, wyd. II, red. M. Zubik, Warszawa.
- Hołyst B., Malec N., Wawrzyniak Z. M. (red),
 2017 *Prognozowanie kryminologiczne w wymiarze społecznym*, Tom I, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Szczytno.

- Hołyst B., Malec N., Wawrzyniak Z. M. (red),
2018 *Prognozowanie kryminologiczne w wymiarze społecznym*, Tom II, Wydawnictwo Naukowe PWN SA Szczytno.
- Kostka G.
2019 *China's social credit systems and public opinion: Explaining high levels of approval*, *New Media & Society*, February, Vol. 21(7) 1565–1593, DOI: 10.1177/1461444819826402.
- Koszowski M.
2019 *Dwadzieścia osiem wykładów ze wstępu do prawoznawstwa*, Warszawa.
- Liu C.
2022 *Who supports expanding surveillance? Exploring public opinion of Chinese social credit systems*, *International Sociology*, Vol. 37(3), DOI: 10.1177/02685809221084446.
- Ławrynowicz-Mikłaszewicz M.
2014 *Koncepcja istoty wolności i praw jednostki oraz aspekt formalny ich ograniczenia*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” Nr 4 (20), DOI 10.15804/ppk.2014.04.04.
- Sakowicz A.
2006 *Prywatność jako samoistne dobro prawne (per se)*, PiP 2006, nr 1.
- Skrzydło W.
2002 *Konstytucyjny katalog wolności i praw jednostki*, [w:] *Konstytucyjne wolności i prawa człowieka w Polsce, tom I*, (red.) M. Chmaj, Kraków.
- Wcisło A.
2020 *Organizacja i funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w Chinach*, [red.] B. Sitek, D. Michalski, Wydawnictwo Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej, Warszawa.
- Wójtowicz T.
2020 *Social Credit System w Chińskiej Republice Ludowej*, *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*, vol. 14, nr 2, DOI: <https://doi.org/10.34862/rbm.2020.2.3>.
- Xin D.
2018 *Toward a Reputation State: The Social Credit System Project of China* (June 10). <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3193577>.

Zubik M.

2007 *Podmioty konstytucyjnych wolności, praw i obowiązków*, Prz.Leg, nr 2.

DETERMINANTS OF LEGAL SYSTEMS IN THE PEOPLE'S
REPUBLIC OF CHINA (PRC) AND THE REPUBLIC
OF POLAND, AND FORMS OF MONITORING
AND SURVEILLANCE OF SOCIETY BASED
ON MODERN TECHNOLOGIES AS EXEMPLIFIED
BY THE SOCIAL CREDIT SYSTEM

Summary: The aim of this study is to introduce and describe the Social Credit System (SCS) as a legal form of monitoring and surveillance of the public to ensure public safety. Then, the structure of Polish legislation will be discussed in the perspective of contentious issues related to civil rights and freedoms, right to privacy. The background of the SCS includes not only the legal aspect, but also provides examples of analogous solutions affecting Polish and European law and justice. The multifaceted character of the SCS also includes the ethical dimension and considerations in the topics of supervision and punishment. Therefore, an analysis of the SCS requires a consideration of its essence as well as an emphasis on the conditions posed by China's unique understanding of law and morality, which through the SCS manifests itself as an effort to improve the safety of society in public areas.

Keywords: PRC legal system, new technologies, social trust

WYCHOWANIE FIZYCZNE OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ – MOŻLIWOŚCI I OGRANICZENIA

Abstrakt: Osoby z niepełnosprawnością wymagają szczególnego rodzaju opieki oraz troski. Schorzenia, które posiadają często odbijają się na motoryce co z kolei ma istotny wpływ na aktywność fizyczną. Warto zwrócić uwagę, iż aktywność ruchowa dostosowana do możliwości ćwiczących mobilizuje funkcje całego organizmu co zachęca do działania. Należy zauważyć, że definiowanie niepełnosprawności fizycznej nie dotyczy samego stanu fizycznego, ale jego wpływu na codzienne życie, np. zdolność do wykonywania czynności zawodowych. Osoba może urodzić się z niepełnosprawnością fizyczną lub nabyć ją w życiu w wyniku wypadku, urazu, choroby lub jako skutek uboczny stanu zdrowia. Wychowanie fizyczne jest istotną częścią życia ludzi dlatego w rozdziale zostały poruszone możliwości oraz ograniczenia tego aspektu życia osób z niepełnosprawnością.

Słowa kluczowe: zdrowie, aktywność fizyczna, wychowanie fizyczne, aktywność fizyczna niepełnosprawność.

WSTĘP

Na świecie jest 1,2 miliarda osób niepełnosprawnych. Stanowią 15% światowej populacji. 80% osób niepełnosprawnych mieszka w krajach o niskich dochodach. W Stanach Zjednoczonych 20% populacji jest niepełnosprawnych, czyli 56 milionów dorosłych. W Australii 1 na 6 osób jest niepełnosprawna. Głęboka lub poważna niepełnosprawność, co oznacza, że osoba nie jest w stanie wykonywać codziennych czynności bez pomocy, dotyka 1 na 3 osoby. Bank Światowy szacuje, że jedna piąta światowej populacji doświadcza znacznej niepełnosprawności. Publikacja w roczniku afrykańskich praw osób niepełnosprawnych z 2016 r. donosi, że w Afryce niemowlęta płci

żeńskiej dotknięte niepełnosprawnością są bardziej narażone na śmierć po urodzeniu.

Istnieje wiele rodzajów niepełnosprawności wpływających na ruch, wzrok, słuch, myślenie, pamięć, uczenie się, komunikację, zdrowie psychiczne i relacje społeczne [Kinne, Patrick, Lochner, Doyle 2004, s. 444–445].

DEFINIOWANIE NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ

Niepełnosprawność fizyczna to poważna i długotrwała choroba dotycząca części ciała osoby, która upośledza i ogranicza jej fizyczne funkcjonowanie, mobilność, wytrzymałość lub zręczność. Utrata sprawności fizycznej powoduje, że osoba ma zmniejszoną zdolność lub niezdolność do wykonywania ruchów ciała, takich jak chodzenie, poruszanie rękami i ramionami, siedzenie i stanie, a także kontrolowanie mięśni. Niepełnosprawność fizyczna niekoniecznie powstrzymuje od wykonywania określonych zadań, ale czyni je trudniejszymi. Obejmuje to codzienne zadania, które trwają dłużej, takie jak ubieranie się lub trudności z chwytaniem i noszeniem rzeczy [Tasiemski, Koper 2009, s. 353–394].

Należy zauważyć, że definiowanie niepełnosprawności fizycznej nie dotyczy samego stanu fizycznego, ale jego wpływu na codzienne życie, np. zdolność do wykonywania czynności zawodowych. Osoba może urodzić się z niepełnosprawnością fizyczną lub nabyć ją w życiu w wyniku wypadku, urazu, choroby lub jako skutek uboczny stanu zdrowia. Przykłady niepełnosprawności fizycznej obejmują porażenie mózgowie, stwardnienie rozsiane, epilepsję, zespół cieśni nadgarstka, amputacje oraz urazy rdzenia kręgowego [Koper 2012, s. 20-31].

Tak jak różne są rodzaje zdolności fizycznych oraz ich wpływ na codzienne życie człowieka, różne są również przyczyny niepełnosprawności fizycznej. Niepełnosprawność fizyczna może być spowodowana przyczynami dziedzicznymi, wrodzonymi czy nabytymi [Kowalik 2007, s. 31-37].

Osoba z dziedziczną lub wrodzoną niepełnosprawnością fizyczną cierpi na tę chorobę od urodzenia, rozwinęła ją z powodu dziedzicznych problemów genetycznych, problemów z komórkami mięśniowymi lub doznała urazu podczas porodu. Osoba może nabyć niepełnosprawność fizyczną z wielu powodów. Mogą to być poważne wypadki, urazy mózgu, infekcje, choroby oraz jako skutek uboczny zaburzeń i innych schorzeń, takich jak udar i demencja [Curtis 1996, s. 25–31].

RODZAJE NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI FIZYCZNEJ

Istnieje ogromna liczba niesprawności fizycznych, z których każda dotyka ludzi w inny sposób. Typy obejmują upośledzenie ruchowe, zaburzenia widzenia, utratę słuchu, chroniczne zmęczenie lub ból i drgawki [Dega 1971, s. 15–25]. Niepełnosprawności fizyczne są podzielone na grupy. Główne grupy osób niepełnosprawnych ruchowo to:

1. Niepełnosprawność mięśniowo-szkieletowa

Niesprawność mięśniowo-szkieletowa wpływa na stawy, kości i mięśnie – obejmuje utratę lub deformację kończyn, wrodzoną osteogenezę (choroba łamliwości kości) i dystrofię mięśniową (osłabienie mięśni). Te niepełnosprawności powodują niezdolność do wykonywania ruchów częściami ciała z powodu deformacji, chorób lub zwyrodnień mięśni lub kości. Istnieje ponad 200 schorzeń układu mięśniowo-szkieletowego i każdego roku 20 procent ludzi w Wielkiej Brytanii odwiedza lekarza z powodu problemów z tym związanych. Typowe przykłady niepełnosprawności mięśniowo-szkieletowej obejmują ból pleców i szyi, chorobę zwyrodnieniową stawów, złamania związane z kruchością kości i stany zapalne, takie jak reumatoidalne zapalenie stawów.

2. Niesprawność nerwowo-mięśniowo-szkieletowa

Niesprawność nerwowo-mięśniowo-szkieletowa, definiowana jako niezdolność do poruszania zaatakowanymi częściami ciała z powodu chorób, zwyrodnień lub zaburzeń układu nerwowego, skutkująca niepełnosprawnością fizyczną. Stany, które wchodzą w zakres niepełnosprawności układu nerwowo-mięśniowo-szkieletowego, to porażenie mózgowie, rozszczep kręgosłupa, udar, uraz rdzenia kręgowego, uraz głowy i poliomyelitis.

Najczęstsze przyczyny niepełnosprawności fizycznej to zapalenie stawów, epilepsja, nabyte uszkodzenie mózgu oraz porażenie mózgowie. Powszechne niepełnosprawności fizyczne obejmują:

1. Porażenie mózgowie

Porażenie mózgowie występuje u małych dzieci i jest grupą niepostępujących zaburzeń, które uszkadzają mózg, powodując upośledzenie funkcji motorycznych. Uwzględniając niepełnosprawności towarzyszące, takie jak intelektualne oraz behawioralne, osoba z porażeniem mózgowym zwykle ma problemy z poruszaniem się i koordynacją.

2. Rozszczep kręgosłupa

Rozszczep kręgosłupa występuje, wraz z problemami w rozwoju rdzenia kręgowego dziecka, co powoduje przerwę w kręgosłupie, powodując odsłonięcie nerwów rdzeniowych. Wada rozwojowa kanału kręgowego może powodować paraliż dolnej części ciała. Dodatkowo osoba może w rezultacie stracić kontrolę nad jelitami oraz pęcherzem.

3. Nabyty uraz mózgu

Nabyte urazy mózgu są spowodowane uszkodzeniem mózgu po urodzeniu – mogą one być spowodowane wieloma czynnikami, w tym udarem, urazem głowy, alkoholem, narkotykami, brakiem tlenu lub różnymi chorobami, takimi jak rak. Może to powodować trudności w poruszaniu niektórymi częściami ciała, a także trudności z codziennymi czynnościami.

4. Uraz rdzenia kręgowego

Urazy rdzenia kręgowego mogą powodować całkowite lub częściowe upośledzenie funkcji czuciowych i motorycznych w ciele oraz kończynach. Uraz rdzenia kręgowego może prowadzić do paraplegii, a także tetraplegii – znanej również jako tetraplegia. Paraplegia dotyka kończyn dolnych, a w konsekwencji powoduje utratę ruchu oraz kontrolę jelit oraz pęcherza. Tetraplegia to porażenie rąk i nóg, żołądka oraz niektórych mięśni klatki piersiowej – skutkujące całkowitym upośledzeniem funkcji czuciowych czy motorycznych [Tasiemski 2007, s. 41-48].

5. Padaczka

Padaczka to stan neurologiczny, który powoduje, że osoba ma tendencję do nawracających napadów. Istnieje wiele rodzajów padaczki o różnym nasileniu – każda osoba z padaczką doświadcza jej inaczej.

6. Stwardnienie rozsiane

Stwardnienie rozsiane to stan, który wpływa na mózg i rdzeń kręgowy, powodując szereg problemów fizycznych, w tym ruch, czucie i równowagę. Objawy mogą obejmować m.in. zmęczenie, utratę kontroli motorycznej, drętwienie i zaburzenia widzenia. Utrzymuje się przez całe życie i może powodować poważne kalectwo. Choć istnieją metody leczenia, średnia długość życia osób ze stwardnieniem rozsianym jest zmniejszona.

7. Artretyzm

Zapalenie stawów występuje w wielu postaciach i powoduje ból oraz stany zapalne stawów i może dotyczyć zarówno dzieci, jak i dorosłych. Ponad

10 milionów ludzi w Wielkiej Brytanii cierpi na artretyzm lub podobny stan. Najczęstszą postacią zapalenia stawów jest choroba zwyrodnieniowa stawów, która wpływa na gładką wyściółkę chrząstki stawu, utrudniając ruch i powodując ból i sztywność.

NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ I ZDROWIE

Siedzący tryb życia, często kojarzony z niepełnosprawnością, prowadzi do dekondukcji i zagrożenia dla zdrowia. Problem jest tak specyficzny, że określany jest jako *Syndrom Odwarunkowania Niskich Wydatków Energetycznych Związany z Niepełnosprawnością*.

Osoby niepełnosprawne są o 57% bardziej narażone na otyłość niż pełnosprawni dorośli. Otyłość jest ważnym czynnikiem ryzyka dla osób dorosłych z niepełnosprawnością, z o 33% wyższym ryzykiem wystąpienia chorób przewlekłych, takich jak cukrzyca, choroby serca, nowotwór lub udar. Wpływ przewlekłych chorób można zmniejszyć poprzez aerobową aktywność fizyczną. Jednak dorośli niepełnosprawni regularnie wykonują aktywność fizyczną o połowę rzadziej niż dorośli bez niepełnosprawności (12% w porównaniu do 22%).

Aktywność fizyczna (AF) jest definiowana jako każdy ruch ciała wytwarzany przez mięśnie szkieletowe, który wymaga wydatkowania energii. Uwzględnia się zatem czynności podejmowane podczas pracy, zabawy, podróżowania, wykonywania prac domowych i uprawiania rekreacji. Światowa Organizacja Zdrowia zaleca, aby dorośli wykonywali co najmniej 150-300 minut ćwiczeń aerobowych o umiarkowanej intensywności w ciągu tygodnia lub co najmniej 75-150 minut ćwiczeń aerobowych o dużej intensywności lub równoważną kombinację ćwiczeń o umiarkowanej i intensywnej intensywności w ciągu całego tygodnia, tydzień. Jednak około 25% ludności świata pozostaje niewystarczająco aktywna, a liczba ta jest dwukrotnie wyższa w krajach o wysokich dochodach. W porównaniu z osobami, które spełniają kryteria aktywności, osoby niewystarczająco aktywne fizycznie mają od 20% do 30% zwiększone ryzyko zgonu z jakiegokolwiek przyczyny.

Poziom aktywności fizycznej można zmierzyć w Metabolic Equivalent of Task (MET), który definiuje się jako wielokrotność spoczynkowego tempa metabolizmu. Rozważając indywidualne cechy, próg aktywności opiera się na względnych intensywnościach. Bez brania pod uwagę zdolności osoby, intensywności bezwzględne stają się progiem odniesienia. Wynik MET równy 1 określa poziom energii zużywanej przez osobę podczas odpoczynku.

Gdy wytyczne dotyczące aktywności fizycznej wykorzystują jako punkt odniesienia intensywności bezwzględne, aktywność światła jest brana pod uwagę, gdy MET wynosi mniej niż 3, podczas gdy MET od 3,0 do 5,9 uważa się za aktywność umiarkowaną. Gdy MET jest powyżej 6, aktywność jest uważana za energiczną.

Innym narzędziem do pomiaru poziomu aktywności fizycznej jest ocena postrzeganego wysiłku Borg (RPE). Opiera się na subiektywnej skali od 6 do 20 i oferuje dobre oszacowanie tętna podczas aktywności.

Dodatkowe metody pomiaru aktywności fizycznej to:

1. Kwestionariusze samoopisowe
2. Dzienniki działań samodzielnego zgłaszania
3. Bezpośrednia obserwacja
4. Urządzenia: akcelerometry, krokomierze, pulsometry, technologia opaski na ramię

Niepełnosprawność nie definiuje osoby, więc mówiąc o osobach z niepełnosprawnością lub pracując z nimi, należy postawić ją na pierwszym miejscu. Pozytywny język wzmacnia, dlatego zawsze należy używać języka włączającego.

Niepełnosprawność to każdy stan ciała lub umysłu (upośledzenie), który utrudnia osobie z tą chorobą wykonywanie pewnych czynności (ograniczenie aktywności) i interakcję z otaczającym ją światem (ograniczenia uczestnictwa). W medycznym modelu niepełnosprawności stan jest postrzegany jako trudność medyczno-biologiczna. Podkreśla się korygowanie złego samopoczucia zamiast zapobiegania złemu samopoczuciu i promowania dobrego samopoczucia. Wręcz przeciwnie, w modelu społecznym niepełnosprawność jest postrzegana jako różnica, a nie oceniana. Model ten podkreślałby bariery, takie jak czynniki strukturalne lub zachowania dyskryminacyjne, które uniemożliwiają aktywność fizyczną. Zarówno modele medyczne, jak i społeczne są krytykowane za ekspozowanie skrajnych punktów widzenia. Doprowadziło to do opracowania modelu społeczno-relacyjnego, który sugeruje, że zarówno upośledzenia, jak i bariery społeczne i środowiskowe mogą działać jednocześnie [Sobiecka 2000, s. 54-61].

KORZYŚCI Z AKTYWNOŚCI FIZYCZNEJ DLA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Aktywność fizyczna jest niezbędna dla jakości życia i jako promotor zdrowia publicznego. U osób niepełnosprawnych AF ma większe znaczenie

w oparciu o wyższe wskaźniki chorób przewlekłych, na które AF może wpływać. Poza tymi korzyściami metabolicznymi osoby niepełnosprawne mogą dalej czerpać korzyści z AF.

Korzyści zdrowotne aktywności fizycznej:

1. ma większe znaczenie w przypadku trudności poznawczych, emocjonalnych i społecznych;
2. może ograniczyć proces stygmatyzacji i negatywnych stereotypów.
3. może przyczynić się do poprawy statusu społecznego: osoby sprawne widzą osoby niepełnosprawne aktywne fizycznie bardziej korzystnie niż osoby nieaktywne.
4. korzyści społeczne jako charakter wielu zajęć sportowych prowadzą do zwiększonej integracji społecznej, tworzenia więzi i przyjaźni.
5. korzyści psychologiczne, takie jak lepsza samoocena dzięki udanym doświadczeniom AF.
6. może zmniejszyć stres, ból i depresję. Czynności codziennego życia są postrzegane jako łatwiejsze.
7. prowadzi do poprawy nastroju [Botwina, Kowalik 2013, s. 33-39].

Pomimo korzyści zdrowotnych, kontekstu społecznego i zabawy, istnieją, w zależności od wieku i rodzaju niepełnosprawności, bariery na poziomie indywidualnym, społecznym, środowiskowym i politycznym

Indywidualne – brak wiedzy o tym, gdzie ćwiczyć; brak dostępnej wiedzy/informacji na temat aktywności fizycznej: jakie korzyści płyną z bycia aktywnym, ile aktywności należy wykonywać i jak bezpieczna jest aktywność fizyczna; strach przed upadkiem; charakter upośledzenia powodującego ból podczas aktywności; brak energii, brak motywacji, wstyd z powodu niepełnosprawności; osobiste obawy dotyczące bezpieczeństwa; obawa przed przycięgnięciem niechcianej uwagi.

Społeczne – zależność dzieci niepełnosprawnych od rodziców; nadopiekuńczy inni (opiekunowie, małżonkowie, rodzina); Nauczycielom wychowania fizycznego brakuje profesjonalnego przygotowania lub sprzętu do pracy z uczniami niepełnosprawnymi; lekarze zapewniają uczniom z niepełnosprawnościami medyczne wymówki, aby uniknąć wychowania fizycznego; dzieci niepełnosprawne mogą nie mieć przyjaciół do zabawy; nieodpowiednie sporty oferowane bez odpowiednich wskazówek; koszt; ograniczone wsparcie społeczne; negatywne nastawienie społeczne dotyczące niepełnosprawności ze strony innych osób (np. klientów i pracowników ośrodków rekreacyjnych) [Sobiecka 1999, s. 118–126].

Środowisko – dostępność (zbyt wąskie drzwi do sali gimnastycznej dla wózków inwalidzkich oraz niedostępne łazienki lub przebieralnie); bariery na obszarach zewnętrznych (np. słabo oświetlone lub zalesione ścieżki spacerowe, sygnalizacja świetlna pozbawiona sygnałów dźwiękowych); nieodpowiedni transport; nieodpowiedni sprzęt (np. brak leżaka lub ramion rowerowych); zła pogoda [Beck 1977, s. 67-81].

Polityka – obejmują bariery, takie jak niedostępne lub nieodpowiednie lub brak specjalnych programów dla osób niepełnosprawnych lub urazów rdzenia kręgowego. Brak personelu lub przeszkolonych wolontariuszy/ brak wskazówek ze strony personelu w zakresie ćwiczeń lub adaptacji. Brak odpowiedniego sprzętu również mógłby zaliczyć do tej kategorii. Polityka lub program to najmniej zgłaszana bariera, ale nadal ważna [Tasiemski 1999, s. 110–120].

AKTYWNOŚĆ FIZYCZNA OSÓB ŻYJĄCYCH Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ W KRAJACH O NISKICH DOCHODACH

Większość badań prowadzonych na temat aktywności fizycznej osób niepełnosprawnych koncentruje się na populacji ogólnej, a prawie wszystkie dane pochodzą z krajów o wysokim dochodzie. Przyszły cel musi obejmować lepsze gromadzenie danych w krajach o niskich i średnich dochodach. Na podstawie szacunków *Global Burden of Disease*, upośledzenie wzroku jest decydującym czynnikiem w przewidywaniu lat przeżytych w niepełnosprawności w krajach o niskich i średnich dochodach. Badanie przeprowadzone przez *Dementia Research Group* w latach 2003-2005 w 7 krajach o niskich i średnich dochodach, w tym w Chinach, Indiach, Kubie, Republice Dominikańskiej, Wenezueli, Meksyku i Peru wykazało, że demencja była główną przyczyną niepełnosprawności. następnie udar, upośledzenie kończyn, zapalenie stawów, depresja, problemy ze wzrokiem i zaburzenia żołądkowo-jelitowe. Bezpośredni związek między ubóstwem a niepełnosprawnością został poparty w systematycznym przeglądzie badań przeprowadzonych w krajach o niskich i średnich dochodach [Hutzler 2007, s. 2–21].

Uczestnictwo w aktywności fizycznej wśród osób niepełnosprawnych żyjących w krajach o niskich dochodach nie zostało dobrze zbadane, a dane są bardzo ograniczone. Na podstawie kompleksowych badań przeprowadzonych w 46 krajach o niskich i średnich dochodach, osoby z przewlekłymi schorzeniami fizycznymi i powyżej 50 roku życia rzadziej spełniały wytyczne

dotyczące aktywności fizycznej niż osoby dorosłe bez tych schorzeń. Objawy związane z chorobami przewlekłymi, takie jak depresja, ból i trudności z poruszaniem się, okazały się przeszkodą w prowadzeniu aktywnego życia [Nasuti, Temple 2010, s. 193–198].

ZAKOŃCZENIE

Istotne jest, aby fizjoterapeuci i inni pracownicy służby zdrowia znali ogólne wytyczne dotyczące aktywności fizycznej, ponieważ mają one również zastosowanie do osób niepełnosprawnych. Dorośli niepełnosprawni są bardziej skłonni do aktywności fizycznej, jeśli jest to zalecane przez lekarzy. Tak więc, jeśli otrzymali zalecenie PA, byli o 82% bardziej narażeni na aktywność fizyczną niż ci, którym nie zalecono PA. Fizjoterapeuci i inni pracownicy służby zdrowia mogą wykorzystać 5 kroków przedstawionych na poniższej grafice, aby zwiększyć aktywność fizyczną wśród osób niepełnosprawnych.

BIBLIOGRAFIA

- Beck J.,
1977 *Sport w rehabilitacji inwalidów*, AWF, Warszawa.
- Botwina R., Kowalik S.,
2013 *Mentalne wspomaganie sportowców niepełnosprawnych. Teoria i praktyka*, Wydawnictwo Naukowe AWF, Poznań.
- Curtis K.A.,
1996 *Health smarts*, „Sports N’Spokes”, nr. 22.
- Dega W.,
1971 *Sport i turystyka jako czynnik rehabilitacji osób poszkodowanych na zdrowiu*, [w:] *Możliwości uprawiania sportu przez inwalidów*, red. J. Beck, K. Walicki, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa.
- Hutzler Y., Sherrill C.,
2007 *Defining adapter physical activity: international Perspectives*, „Adapted Physical Activity Quarterly” nr. 24.
- Kinne S., Patrick D.L., Lochner Doyle D.,
2004 *Prevalence of secondary conditions among people with disabilities*, „American Journal of Public Health”, nr. 94, s. 443–445.

- Koper M.,
2012 *Psychospołeczne uwarunkowania podejmowania wyczynowej aktywności sportowej przez osoby niepełnosprawne fizycznie*, praca doktorska, AWF, Poznań.
- Kowalik S.,
2007 *Psychologia rehabilitacji*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Nasuti G., Temple V.A.,
2010 *The risks and benefits of snow sports for people with disabilities: a review of the literature*, „International Journal of Rehabilitation Research”, nr. 33.
- Sobiecka J.,
1999 *Sport inwalidów – wyobcowany krąg ludzi?*, „Postępy Rehabilitacji”, nr. 13.
2000 *Rola sportu w procesie kompleksowej rehabilitacji polskich uczestników igrzysk paraolimpijskich*, „Studia i Monografie”, nr. 9.
- Tasiemski T., Koper M.,
2009 *Dostosowana aktywność ruchowa dla osób z uszkodzeniem narządu ruchu*, [w:] *Dostosowana aktywność ruchowa. Kultura fizyczna osób niepełnosprawnych*, red. Kowalik S., Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Tasiemski T.,
1999 *Kompleksowa rehabilitacja na przykładzie National Spinal Injuries Centre w Szpitalu Stoke Mandeville*, „Postępy Rehabilitacji” nr. 4.
- Tasiemski T.,
2007 *Satysfakcja z życia i aktywność sportowa osób po urazach rdzenia kręgowego. Badania porównawcze polsko-brytyjskie*, AWF w Poznaniu, Poznań.

PHYSICAL EDUCATION OF PEOPLE WITH DISABILITIES - POSSIBILITIES AND LIMITATIONS

Summary: People with disabilities require special types of care and concern. The diseases they have often affect the motor skills, which in turn has a significant impact on physical activity. It is worth noting that physical activity adapted to the abilities of exercisers mobilizes the functions of the entire body, which encourages action. It should be noted that defining physical disability does not refer to the physical state itself, but to its impact on everyday life, e.g. the ability to perform professional activities. A person may be born with a physical disability or may acquire a physical disability in life as a result of an accident, injury, disease, or as a side effect of a health condition. Physical education is an important part of people's lives, therefore the chapter deals with the possibilities and limitations of this aspect of life of people with disabilities.

Keywords: health, physical activity, physical education, physical activity, disability.

LAURA RĘBISZ
KATARZYNA CYRKUN
UNIwersytet Rzeszowski

PRZESTĘPCZOŚĆ ZORGANIZOWANA W POLSCE

Abstrakt: Przepępczość zorganizowana jest definiowana raczej przez charakter i motywację grupy, która popełnia czyn, niż przez konkretne rodzaje popełnianych przestępstw. Innymi słowy, przepępczość zorganizowana funkcjonuje jako przedsięwzięcie przestępcze, które racjonalnie działa na rzecz czerpania korzyści z nielegalnych działań, które są często bardzo pożądane przez społeczeństwo, takich jak handel narkotykami, bronią palną, a nawet ludźmi. Konwencja Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przepępczości zorganizowanej zawiera definicję zorganizowanej grupy przepępczej według następujących kryteriów: zorganizowana grupa składająca się z trzech lub więcej osób; która istnieje przez pewien czas; oraz działa wspólnie w celu popełnienia co najmniej jednego poważnego przestępstwa; w celu uzyskania, bezpośrednio lub pośrednio, korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej. Handel narkotykami jest głównym źródłem dochodów zorganizowanych grup przestępczych, z których wiele jest zaangażowanych w inne formy poważnej przepępczości, takie jak broń palna, współczesne niewolnictwo i przepępczość imigracyjna. Działania przeciwko handlowi narkotykami mają zatem znacznie szerszy, destrukcyjny wpływ na zorganizowaną działalność przestępczą. Niniejsza praca stanowi analizę wybranych zagadnień związanych z zakresem przepępczości zorganizowanej w Polsce oraz odnosi się do jej przeciwdziałania w szczególności na przepępczości narkotykowej. W pracy skupiono się głównie na problemie przepępczości w Polsce oraz problemie narkotyków i narkomanii w Polsce. W pracy przyjęto hipotezę, że od 1989 roku do chwili obecnej nastąpił wzrost intensyfikacji działań przepępczości narkotykowej. W poniższej pracy hipoteza została zweryfikowana.

Słowa kluczowe: narkotyki, przestępstwa, przepępczość zorganizowana, narkomania

WSTĘP

Jednym z rodzajów przestępstw jest przepępczość zorganizowana. Charakteryzuje się przede wszystkim na chęci pozyskiwania zysków z bezprawnych

czynów, takich jak handel narkotykami, czy też bronią palną. Definicja o zorganizowanej grupie przestępczej mieści się m.in. w Konwencji Narodów Zjednoczonych. Najważniejszymi przesłankami są: grupa składa się z trzech lub więcej osób, istnieje pewien czas, działa wspólnie w realizacji popełnienia poważnego przestępstwa w celu uzyskania korzyści finansowej lub materialnej. Zorganizowane grupy przestępcze najczęściej zajmują się handlem narkotykami, przy okazji angażując się w inne formy, takie jak handlem bronią palną, czy niewolnictwem. Zatem zwalczanie działalności przestępczej może doprowadzić do dezorganizacji grupy przestępczej, która często prowadzi działalność szeroko rozumianej zorganizowanej przestępczości. Praca jest analizą wybranych zagadnień z zakresu przestępczości zorganizowanej w Polsce oraz na jej przeciwdziałaniu. Głównym tematem jest przestępczość narkotykowa w Polsce. Podjęto hipotezę, czy od 1989 do chwili obecnej nastąpił wzrost intensyfikacji działań przestępczości narkotykowej. Przy pracy nad temat posłużono się literaturą z zakresu prawa, administracji i bezpieczeństwa wewnętrznego. Wykorzystano literaturę zagraniczną i krajową. Posłużono się również artykułami naukowymi, raportami, czy też aktami prawnymi.

POJĘCIE I GENEZA PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

Przestępczość zorganizowaną można definiować jako zjawisko kryminalne, które występuje w skali międzynarodowej. Nie można go ściśle ograniczyć stanem faktycznym przestępstwa. Jak dotąd nie powstała żadna uniwersalna definicja określająca czym jest "przestępczość zorganizowana". Spowodowane to jest między innymi tym, że w obecnych czasach dochodzi do gwałtownych zmian społeczno-gospodarczych. Doprowadziła do tego przede wszystkim rewolucja techniczna oraz proces globalizacji [Krukowski 1982, s. 37-38].

Nie wprowadzono także żadnej definicji przestępczości zorganizowanej do systemu prawa, która określałaby jakim jest typem przestępstwa. Ustalenie i stworzenie konkretnej definicji przestępczości jest wyjątkowo trudne. Powodem jest dynamiczny charakter tego zjawiska, które w niezwykle szybkim tempie potrafi dostosować się do specyficznej sytuacji dla określonego czasu oraz miejsca. Jest to jedna z charakterystycznych cech, która określa przestępczość zorganizowaną.

Wyróżnić można dwa pojęcia, którymi są przestępczość zorganizowana występująca jako zjawisko społeczne oraz grupa przestępcza, która występuje jako podmiot czynów, które są prawnie zabronione [Mądrzejowski: 2008, s. 34].

Przestępczość zorganizowaną zalicza się do czynników entropijnych w społeczności ludzkiej co oznacza, że wprowadzają chaos i bezład. Znacząco naruszają równowagę systemów społecznych, zakłócają ich spójność, przyczyniają się do destabilizacji oraz działają wbrew ładowi społecznemu pod względem moralnym, prawnym, a także gospodarczym [Krukowski 1982, s. 37-38].

Pojęcie przestępczości zorganizowanej po raz pierwszy w ustawodawstwie polskim ukazało się w Art.5 Ustawy o ochronie obrotu gospodarczego z dnia 12 października 1994 roku, penalizującym obrót pieniędzmi pochodzącymi ze zorganizowanej przestępczości powiązanej z:

1. obrotem środkami odurzającymi lub psychotropowymi,
2. fałszowaniem pieniędzy lub papierów wartościowych,
3. wymuszaniem okupu,
4. handlem bronią [Dz.U. 1994 nr 126 poz. 615].

Przyjęto kilka cech charakterystycznych dla przestępczości zorganizowanej na użytek powołanej służby w Komendzie Głównej Policji w 1994, które miały służyć do walki z przestępczością zorganizowaną:

1. generowanie zysków na potrzeby członków oraz kontynuowanie i rozwój działalności przestępczej;
2. planowanie i elastyczność w ustalaniu kierunków działalności przestępczej;
3. utrzymywanie kontaktów z organami władzy w celu zapewnienia bezpieczeństwa strukturze przestępczej;
4. hierarchiczna struktura wzorowana na podmiotach gospodarczych, podział zadań w zależności od kwalifikacji;
5. wewnętrzna i zewnętrzna hermetyczność prowadzonych działań;
6. lokowanie zysków w legalne przedsięwzięcia;
7. pomoc dla członków organizacji, zwłaszcza objętych postępowaniem karnym oraz ich rodzin;
8. mobilność i międzynarodowy charakter działań [Mądrzejowski 2008, s. 35].

Najbardziej oczywistą różnicą między przestępczością zorganizowaną a innymi formami przestępczości jest to, że jest ona zorganizowana. Ogólnie nie obejmuje przypadkowych, nieplanowanych, indywidualnych przestępstw. Zamiast tego skupia się wyłącznie na planowanych, racjonalnych działaniach, które odzwierciedlają wysiłek grup jednostek. Podjęto kilka wysiłków, aby

uzyskać wspólne elementy opisujące i definiujące przestępczość zorganizowaną w sposób bardziej szczegółowy [Tyszkiewicz 1963, 63-65].

Lista wszystkich przestępstw popełnianych przez zorganizowane grupy przestępcze byłaby szybko nieaktualna, ponieważ zmiany społeczne, polityczne i technologiczne skutkują zmieniającymi się możliwościami przestępczości w różnych miejscach. Dlatego jednostką analizy w większości definicji nie jest przestępstwo, ale sprawca: zorganizowana grupa przestępcza. Lepsze zrozumienie natury tych grup pomoże w opracowaniu skuteczniejszych odpowiedzi na nie [Potakowski 1997, s. 19].

Istnieje wiele definicji przestępczości zorganizowanej. Kilka cech przestępczości zorganizowanej jest wspólnych w różnych definicjach. Cechy te obejmują cel przestępczości zorganizowanej polegający na czerpaniu korzyści finansowych z przestępczości. Przestępczość zorganizowana odpowiada głównie zapotrzebowaniu społeczeństwa na usługi. Korupcja jest bodźcem, który chroni działania przestępczości zorganizowanej. Czasami do ochrony tych operacji potrzebne jest również zastraszanie, groźby czy też użycie siły. Te elementy składają się na przestępczość zorganizowaną jako ciągłe przedsięwzięcie przestępcze [Rybczyński 1958, s. 95-96].

Według różnych opracowań można przyjąć definicję, że przestępczość zorganizowana jest ciągłym przedsięwzięciem przestępczym, które w sposób racjonalny dąży do czerpania korzyści z nielegalnych działań, które często cieszą się dużym popytem społecznym. Jego dalsze istnienie jest utrzymywane poprzez korupcję urzędników publicznych oraz zastraszanie, groźby lub użycie siły w celu ochrony swoich operacji.

Ogólna definicja ma jednak ograniczenia, ponieważ działalność przestępczości zorganizowanej różni się w zależności od kraju, regionu, rodzaju przestępczości i charakteru jej organizacji. Dlatego ważna jest znajomość ogólnych elementów przestępczości zorganizowanej, ale potrzebna jest większa wiedza, aby zrozumieć, w jaki sposób przejawia się ona w różnych miejscach oraz kontekstach przestępczych.

Zważając na to, że żaden kraj, bez względu na to, jak potężny, nie jest w stanie samodzielnie zwalczać przestępczości zorganizowanej ponad granicami, doprowadziło do uchwalenia Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, która weszła w życie w 2003 r. Negocjacje prowadzące do tej konwencji spowodowały, że państwa członkowskie rozważyły definicję przestępczości zorganizowanej przy przygotowywaniu sceny dla działań międzynarodowych [Płachta, Zalewski 2003, s. 5-6].

Konwencja nie zawiera definicji międzynarodowej przestępczości zorganizowanej ani przestępczości zorganizowanej. Istnieje wiele elementów przestępczości zorganizowanej, które mogą nie występować w każdym przypadku, a także mogą się zmieniać w czasie, co utrudnia konkretną definicję opartą na konsensusie [Dz.U. 2005 nr 18 poz. 158]. Zamiast tego Konwencja definiuje czym jest zorganizowana grupa przestępcza. Wymagana jest precyzyjna definicja, ponieważ Konwencja ma na celu ukierunkowanie polityki, prawa i praktyki w zakresie zapobiegania oraz zwalczania przestępczości zorganizowanej [Płachta 1998, s. 32].

Zgodnie z konwencją według art. 2a „zorganizowaną grupę przestępczą” definiuje się na podstawie czterech kryteriów:

1. Zorganizowana grupa liczy co najmniej trzy osoby;
2. Grupa istnieje przez pewien czas;
3. Działa zgodnie w celu popełnienia co najmniej jednego poważnego przestępstwa;
4. Jest ukierunkowana na uzyskanie, bezpośrednio lub pośrednio, korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej [Dz.U. 2005 nr 18 poz. 158].

Grupa zorganizowana jest definiowana negatywnie: jako taka, która nie potrzebuje formalnej hierarchii ani ciągłości swojego członkostwa. To sprawia, że definicja jest szeroka, obejmująca luźno powiązane grupy bez formalnie określonych ról dla swoich członków lub rozwiniętej struktury.

Dla celów Konwencji poważne przestępstwo oznacza przestępstwo podlegające karze pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej cztery lata według art. 2b. Cztery lata zostały wybrane przez międzynarodowy konsensus w czasie negocjacji jako odzwierciedlenie wagi przestępstwa, podczas gdy uznano, że kodeksy karne znacznie różnią się na całym świecie w przepisywaniu kary pozbawienia wolności za różne przestępstwa. Nie ma wymogu, aby kraje wprowadzały definicję poważnej przestępczości lub stosowały się do definicji Konwencji. Definicja poważnej przestępczości została uwzględniona w celu określenia zakresu stosowania Konwencji i powołania się na postanowienia Konwencji dotyczące współpracy międzynarodowej.

Należy zauważyć, że chociaż Konwencja obejmuje tylko przestępstwa międzynarodowe, w art. 34 ust. 2 stanowi również, że element ponadnarodowy i zaangażowanie zorganizowanej grupy przestępczej nie mogą być uważane za elementy tych przestępstw w ustawodawstwie krajowym dotyczącym w celach kryminalizacyjnych [Dz.U. 2005 nr 18 poz. 158]. Przepis ten ma

na celu uniknięcia luk w ustawodawstwie krajowym. Konwencja wymaga kryminalizacji czterech konkretnych przestępstw: wiele zorganizowanych grup przestępczych wykorzystuje pranie pieniędzy, korupcję i utrudnianie wymiaru sprawiedliwości, aby chronić swoje działania przed egzekwowaniem prawa. Dlatego ten *modus operandi* musi zostać uznany za przestępstwo we wszystkich jurysdykcjach. Konwencja wymaga również kryminalizacji udziału w zorganizowanej grupie przestępczej.

Przestępczość zorganizowana jest to zespół wysoce scentralizowanych przedsiębiorstw utworzonych w celu angażowania się w nielegalną działalność. Takie organizacje angażują się w przestępstwa, takie jak kradzież ładunku, oszustwo, rabunek, porwanie dla okupu i żądanie „ochrony”. Głównym źródłem dochodu tych syndykatów przestępczych jest dostarczanie nielegalnych towarów i usług, na które istnieje ciągły popyt publiczny, takich jak narkotyki, prostytutka, lichwa i hazard.

Chociaż Europa i Azja historycznie miały swoje międzynarodowe kręgi przemytników, złodziei klejnotów i handlarzy narkotyków, a Sycylia oraz Japonia miały wielowiekowe organizacje przestępcze, zorganizowana działalność przestępcza rozkwitła szczególnie w XX wieku w Stanach Zjednoczone, gdzie czasami przestępczość zorganizowaną porównywano do kartelu legalnych firm biznesowych [Błachut, Gaberle, Krajewski 2006, s. 300-321].

Ogromny wzrost przestępczości w Stanach Zjednoczonych w latach 1920–1932 doprowadził do powstania organizacji narodowej. Po uchyleniu osiemnastej poprawki położono kres nielegalnemu handlowi a w praktyce nielegalnej produkcji, sprzedaży lub transportu alkoholu. Przestępczy zwierzchnicy zajęli się inną działalnością i stali się jeszcze bardziej zorganizowani. Zwykle układ był hierarchiczny, z różnymi „rodzinami” lub syndykatami odpowiedzialnymi za operacje w wielu dużych miastach. Na czele każdej rodziny stał szef, który miał władzę nad życiem i śmiercią jej członków.

Wszędzie tam, gdzie istniała przestępczość zorganizowana, szukała ochrony przed ingerencją policji i sądów. W związku z tym szefowie syndykatów wydali duże sumy pieniędzy, próbując uzyskać wpływ polityczny zarówno na szczeblu lokalnym, jak i krajowym. Ponadto zyski z różnych nielegalnych przedsiębiorstw zostały zainwestowane w legalne przedsiębiorstwa.

Oprócz nielegalnej działalności - głównie hazardu i handlu narkotykami - które były głównym źródłem dochodu syndykatów, mogą również angażować się w nominalnie legalne przedsiębiorstwa, takie jak firmy pożyczkowe (w mowie półświatka, „biznes sokowy”), które pobierają opłaty lichwiarskie stopy procentowe oraz pobieranie od zalegających dłużników poprzez groźby

i przemoc. Mogą również prowadzić haracze pracy, w których kontrola jest zdobyta przez Unię. Była to umiejętność przywództwa tak, że należności Unii i inne środki finansowe mogą być wykorzystywane do nielegalnych przedsiębiorstw.

Firmy zajmujące się handlem nieruchomościami, pralniami chemicznymi, firmami zajmującymi się utylizacją odpadów i działalność automatów sprzedających, czyli wszystkie legalnie utworzone przedsiębiorstwa, gdy są obsługiwane przez syndykat, mogą obejmować w swoich działaniach eliminację konkurencji poprzez przymus, zastraszanie i morderstwo. Porwanie ciężarówek przewożących cenne, łatwo jednorazowy towar został inną preferowaną aktywność przestępczości zorganizowanej [Gellert 1983, s. 9].

Zdolność do rozkwitu przestępczości zorganizowanej w Stanach Zjednoczonych tradycyjnie opierała się na kilku czynnikach. Jednym z czynników były groźby, zastraszanie i przemoc cielesna (w tym morderstwo), które syndykat stosuje, aby uniemożliwić ofiarom lub świadkom (w tym jego własnym członkom) informowanie o swojej działalności lub zeznawanie przeciwko niej. Przekupstwo i wypłaty, czasami na systematyczną i daleko idącą skalę, są użytecznymi narzędziami zapewniającymi, że straż miejska toleruje działania przestępczości zorganizowanej [Gellert 1983, s. 24-27].

Fakt, że wielu Amerykanów uważa, że większość rakiet i innych rodzajów nielegalnego hazardu (które stanowią podstawę ekonomiczną niektórych brzydszych form przestępczości zorganizowanej) nie jest z natury niemoralna ani społecznie destrukcyjna - i dlatego zasługuje na pewną niechętną tolerancję ze strony części organów ścigania - przyczyniła się do pomyślności operacji konsorcjum.

Organizacje przestępcze w Stanach Zjednoczonych najlepiej postrzegają jako zmieniające się koalicje, zwykle o zasięgu lokalnym lub regionalnym.

Syndykaty przestępcze prosperowały również poza Stanami Zjednoczonymi. Na przykład w Australii odkryto rozległe narkotyki, kradzieże ładunków i gangi zarobkowe. W Japonii są gangi specjalizujące się w występkach i wymuszeniach. Natomiast w Azji zorganizowane grupy, takie jak chińskie triady, zajmują się handlem narkotykami. Wielka Brytania to z kolei syndykaty zajmujące się kradzieżą ładunków na lotniskach, występkami, ochroną i pornografią. Istnieje również wiele stosunkowo krótkoterminowych grup tworzonych razem w celu realizacji konkretnych projektów, takich jak oszustwa i rozbój z bronią w ręku.

Oprócz handlu narkotykami główną formą przestępczości zorganizowanej w wielu krajach rozwijających się jest czarny rynek, który wiąże się

z przestępstwami, takimi jak przemyt i korupcja, przy wydawaniu pozwoleń na import towarów i eksport dewiz [Rau 2002, s. 385-389]. Rozbój był szczególnie powszechny ze względu na powszechną dostępność broni dostarczanej ruchom nacjonalistycznym przez osoby dążące do politycznej destabilizacji własnego lub innych krajów.

Po rozpadzie Związku Radzieckiego w 1991 roku, w kraju rozkwitły kręgi przestępczości zorganizowanej. Do początku XXI wieku oficjalne rosyjskie statystyki dotyczące przestępczości zidentyfikowały ponad 5000 zorganizowanych grup przestępczych odpowiedzialnych za międzynarodowe pranie pieniędzy, uchylanie się od płacenia podatków oraz morderstwa biznesmenów, dziennikarzy i polityków. W jednym z raportów argumentowano nawet, że Rosja jest na skraju przekształcenia się w zbrodnicze państwo syndykalistyczne, zdominowane przez śmiertcionośną mieszaną gangsterów, skorumpowanych urzędników i wątpliwych biznesmenów.

Najbardziej znanymi z polskich zorganizowanych grup przestępczych lat 90. były tzw. Gangi pruszkowskie i wołomińskie. Pierwszą wojnę z przestępczością zorganizowaną Polska wygrała w latach 90. Była ona skierowana wobec dużych gangów.

Polska przestępczość zorganizowana pojawiła się w latach 90. XX wieku, kiedy to tradycyjne półświatki przestępcze zostały lepiej zorganizowane oraz w wyniku rosnącej korupcji w tych czasach. Zorganizowanych grup przestępczych były dobrze znane w szczególności z kradzieży samochodów oraz z udział w handlu narkotykami (głównie handel lekami) a także z przemytu broni.

Pruszkowska mafia była zorganizowaną grupą przestępczą, która zaczęła swoją działalność podwarszawskich Pruszkowie już od początku 1990 roku. Grupa była znana z udziału w wielu kradzieżach samochodów, handlu substancjami niedozwolonymi (kokainą, heroiną, haszyszem i amfetaminą), porwań, wymuszeń, handlu bronią (w tym AK-47) a także zabójstwami.

Podobna grupa zorganizowana to wołomińskim mafia z Wołomina koło Warszawy. Organizacja została rozwiązana przez polską policję we współpracy z niemiecką policją.

Udział w zorganizowanej grupie przestępczej można stwierdzić, że to specyficzne przestępstwo, ponieważ kara grozi już za samą przynależność do struktury charakteryzującej się określonymi cechami [Gaberle 1998, s. 75]. Najważniejszym dobrem prawnym w tym przypadku jest porządek publiczny i przestępczość zorganizowana może burzyć jego harmonię [Flemming 1999, s. 82]. W pierwszej kolejności warto odwołać się do art. 258 Kodeksu

Karnego w którym uregulowana została podstawa odpowiedzialności karnej za udział w zorganizowanej grupie przestępczej. Przepis ten stanowi o tym, że:

- § 1. Kto bierze udział w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.
- § 2. Jeżeli grupa albo związek określone w § 1 mają charakter zbrojny albo mają na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.
- § 3. Kto grupę albo związek określone w § 1 w tym mające charakter zbrojny zakłada lub taką grupę albo związkiem kieruje, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.
- § 4. Kto grupę albo związek mające na celu popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym zakłada lub taką grupę lub związkiem kieruje, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 [Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94].

W § 1 jest opisany typ podstawowy tego przestępstwa, a w kolejnych kwalifikowane. Elementy, które różnią te przestępstwa to z pewnością charakter danej grupy przestępczej czy też to kim w strukturze przestępczej jest sprawca.

Typem kwalifikowanym przestępstwa jest udział w zorganizowanej grupie przestępczej czy też związku o charakterze zbrojnym. Taka grupa ma charakter zbrojny, jeżeli jej działalność zakłada wykorzystanie broni palnej podczas wykonywania przestępstwa. Jednak odpowiedzialność z kodeksu karnego opisana w art. 258 § 2 k.k. nie ma związku z tym czy sam sprawca posiadał taką broń. Wystarczy, że już ktoś z członków ją posiada a sprawca o tym wie.

Inną postacią typu kwalifikowanego z art. 258 § 2 k.k. jest udział w zorganizowanej grupie przestępczej o charakterze terrorystycznym [Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94]. Istotna według tego artykułu jest grupa nastawiona na popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym. Zgodnie natomiast z definicją zawartą w art. 115 § 20 k.k.: „Przestępstwem o charakterze terrorystycznym jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu:

1. poważnego zastraszenia wielu osób,
2. zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności,

3. wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej – a także groźba popełnienia takiego czynu. [Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94].

W art. 258 k.k. opisana jest część brania udziału w zorganizowanej grupie przestępczej. Istotne jest to, że odpowiedzialność karna za udział w zorganizowanej grupie przestępczej jest niezależna od przestępstwa, które zostało popełnione w czasie udziału w grupie przestępczej. Czyn, który został zatem opisany w art. 258 k.k. ma formalny charakter, a odpowiedzialność wynika już z samego udziału w takiej grupie [Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94]

Czynność sprawcza polegająca na zakładaniu grupy stanowi odrębny typ kwalifikowany przestępstwa udziału zorganizowanej w grupie przestępczej [Wojciechowski 1997, s. 453-455]. Są to takie rodzaje działań, które zostały podjęte z inicjatywy utworzenia danej organizacji, wyszukiwania kandydatów czy składania propozycji uczestnictwa w grupie lub obmyślanego sposobu działania.

Zakładanie grupy przestępczej nie w każdym przypadku jest związane bezpośrednio z przywództwem. Istotne jest to kto faktycznie kieruje taką grupą i jej działaniami [Ćwiakalski 2001, s. 7].

Prócz instytucji zastrzegających odpowiedzialność karną za udział w zorganizowanej grupie przestępczej, ustawodawca przewidział również odrębną podstawę wyłączenia odpowiedzialności karnej [Marek 1997, s. 665-666]. Opisuje to art. 259 k.k.: „Nie podlega karze za przestępstwo określone w art. 258, kto dobrowolnie odstąpił od udziału w grupie albo związku i ujawnił przed organem powołanym do ścigania przestępstw wszystkie istotne okoliczności popełnionego czynu lub zapobiegł popełnieniu zamierzonego przestępstwa, w tym i przestępstwa skarbowego.” [Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94].

Ważną kwestią w tym przepisie jest to, że opisywana niekaralność może dotyczyć tylko udziału w tej grupie, nie odejmuje już innych przestępstw nawet jeżeli były one popełniane z udziałem tej grupy przestępczej. Jednak można powiązać także ten przepis z art. 60 § 3 i 4 k.k., który dotyczy instytucji małego świadka koronnego w naszym prawodawstwie [Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94].

1. Metamfetamina, która jest produkowana na terenie RP przez członków zorganizowanych grup przestępczych pochodzenia wietnamskiego z prekursorów oraz środków chemicznych z Czech,
2. Narkotyki są przemywane przez hiszpański szlak przemytniczy ściśle związane z narkotykami z konopi takich jak haszysz czy marihuana. Trafiają one przez drogę morską z Maroka do Hiszpanii czy

Portugalii, a kolejno już drogą lądową przez terytorium Francji, Niemiec, Polski, Ukrainy, Białorusi, Litwy do Rosji,

3. kokainy oraz innych narkotyków syntetycznych sprowadzanych na terytorium RP z Holandii,
4. nielegalnego wprowadzania do obrotu leków nielegalnie pozyskanych jak np. viagra czy anaboliki. Przemycnicy wykorzystują do tego celu przesyłki cargo w międzynarodowej komunikacji lotniczej [King, Carpentier, Griffiths 2004: s. 43-54].

Służba Celna (SC) stworzyła profile ryzyka strategicznego, a na ich podstawie dokonuje się kontrolne czynności. SC zwalczała przemyt narkotyków poprzez udział w operacjach oraz spotkaniach międzynarodowych i krajowych:

1. operacja WESTERLIES 3 – została przeprowadzona w marcu 2015 roku i skupiała się na przeciwdziałaniu przemytowi narkotyków w szczególności met amfetaminy. Operacja ta skupiała się na przemycie z wykorzystaniem ruchu lotniczego z lotnisk w krajach afrykańskich czy środkowoeuropejskich, z przesiadką w krajach europejskich oraz dalej udających się do państw wschodnioazjatyckich. Została przeprowadzona z inicjatywy Światowej Organizacji Celnej a także służb celnych z Japonii;
2. operacja BLUE AMBER – zostały przeprowadzone w okresie od czerwca do września 2015 roku, ukierunkowana na kontrolę przesyłek kurierskich oraz pocztowych pod kątem ujawnień środków zastępczych a także nowego rodzaju substancji psychoaktywnych. Działania w kierunku kontrolnym były częścią Cyklu Polityki Bezpieczeństwa UE w zakresie poważnej oraz zorganizowanej przestępczości na lata 2014–2017;
3. operacja CATALYST – odbywała się w październiku 2015 roku i skupiała się na transporcie lotniczym, morskim, cargo lotniczym, przesyłkach kurierskich oraz pocztowych. Miało to na celu ujawnienie środków zastępczych oraz nowego rodzaju środków psychoaktywnych;
4. operacja SASHA – przeprowadzona we wrześniu oraz w październiku 2015 roku, skupiała się na transporcie, kontroli kontenerów cargo, przesyłek kurierskich a także pocztowych, aby ujawnić prekursorów oraz pre-prekursorów narkotykowych. Była ona przeprowadzona z inicjatywy Komisji Europejskiej oraz Francji;

5. operacja BEZPIECZNA SZKOŁA – odbyła się w listopadzie 2015 roku, skupiała się na przeciwdziałaniu produkcji oraz handlu środkami zastępczymi. Podczas operacji kontroli zostawały poddawane potencjalne miejsca dystrybucji dopalaczy. Operacja ta została przeprowadzona z inicjatywy Służby Celnej, którą w tych działaniach wspierała także Policja;
6. operacja SKY-NET II – została przeprowadzona w listopadzie 2015 roku i skupiała się na transporcie pasażerskim, cargo lotniczym, przesyłkach kurierskich oraz pocztowych. Operacja miała na celu ujawnić przemyt narkotyków oraz innych środków psychoaktywnych.

Centralne Biuro Śledcze Policji w 2016 roku zabezpieczyło 3,2 tony różnego rodzaju substancji odurzających w tym aż 2061 kilogramów konopi. Funkcjonariusze przejęli 20 461 krzewów konopi indyjskich a także ujawnili 108 jej plantacji [Centralne Biuro Śledcze Policji 2017, s. 6-9].

W 2016 roku Policja współpracując z Państwową Inspekcją Sanitarną przyczyniła się do likwidacji 449 sklepów, które stacjonarnie na terenie kraju sprzedawały dopalacze [Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji 2017, s. 126-127]. Ponadto Policja wykryła 60 400 przestępstw związanych z przestępczością narkotykową.

Ryc. 1 Narkotyki zabezpieczone przez polskie służby w 2016 roku

	POLICJA + CBŚP	STRAŻ GRANICZNA	SŁUŻBA CELNA	ŻANDARMERIA WOJSKOWA	AGENCJA BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO
MARIHUANA	2486,5 kg	82, 94 kg	357,14 kg	2,30 kg	4,95 kg
KONOPIE INDYJSKIE	107 240 szt.	1276,4 szt.	9688 szt.	69 szt.	0,4 kg
ŻYWICA KONOPI			4,18 kg		
HASZYSZ	18,3 kg	14,59 kg	3,93 kg	3,87 kg	
OLEJ HASZYSZOWY			0,27 l		
CIASTKA HASZYSZOWE			0,14 kg		

Źródło: Komenda Główna Policji.

Policja w 2016 roku zlikwidowała 1403 nielegalnych plantacji konopi, zabezpieczyła 107 240 krzewów a także ujawniła 18 laboratoriów. Straż

Graniczna natomiast ujawniła 20 upraw, przechwyciła 6994 krzewy oraz zlikwidowała 4 laboratoria.

ZAKOŃCZENIE

Według wszelakich opracowań można przyjąć definicję, iż przestępczość zorganizowana jest ciągłym przedsięwzięciem przestępczym, które w sposób racjonalny dąży do czerpania korzyści z nielegalnych działań, które często cieszą się dużym popytem społecznym. Jego dalsze istnienie jest utrzymywane poprzez korupcję urzędników publicznych oraz zastraszanie, groźby lub użycie siły w celu ochrony swoich operacji. Zjawisko to jest wciąż dynamiczne i ulega zmianom na przestrzeni dekad.

BIBLIOGRAFIA

- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K.
2006 *Kryminologia*, wyd. Arche, Gdańsk.
- Centralne Biuro Śledcze Policji,
2017 *Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego Policji za 2016 rok*, Warszawa.
- Ćwiakalski Z.,
2001 *Wybrane problemy wymiaru kary za przestępczość zorganizowaną*, Prok. i Pr., nr 12
- Flemming M.,
1999 *Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Flemming, W. Kutzman, wyd. C.H. Beck, Warszawa.
- Gaberle A.,
1998 *Przestępczość grupowa w Polsce jako zjawisko kryminologiczne i prawnokarne*, Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych, nr 1–2.
- Gellert G.,
1983 *Mafia*, wyd. Książka i Wiedza, Warszawa.
- King L.A., Griffiths P.
2004 *EMCDDA Insights – An overview of cannabis potency in Europe*, wyd. European Monitoring Centrum For Drugs and Drug Addiction, Lizbona.

- Krukowski A.,
1982 *Problemy zapobiegania przestępczości*, wyd. Państwowe Wydawnictwo Narodowe, Warszawa.
- Marek A.,
1997 *Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki*, wyd. C.H. BECK, Warszawa 1997.
- Mądrzejowski W.
2008 *Przestępczość zorganizowana system zwalczania*, wyd. Editions Spółkonia Spółka, Warszawa.
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji,
2017 *Raport o stanie bezpieczeństwa w Polsce w 2016 roku*, wyd. MSWiA, Warszawa.
- Potakowski D.
1997 *Wspólnota przestępców*, Rzeczpospolita, nr 4.
- Płachta M.
1998 *Projekt Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu zorganizowanej przestępczości międzynarodowej*, wyd. Prokuratura i Prawo.
- Rau Z.
2002 *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, wyd. Zakamycze, Kraków.
- Rybczyński S.
1958 *Odpowiedzi prawne*, Palestra, nr 12.
- Wojciechowski J.,
1997 *Kodeks karny. Komentarz. Orzecznictwo*, wyd. Librata Warszawa.

ORGANIZED CRIME IN POLAND

Summary: Organized crime is defined by the nature and motivation of the group that commits the act, rather than by the specific types of crime committed. In other words, organized crime functions as a criminal enterprise that rationally works to profit from illegal activities that are often much desired by society, such as drug trafficking, firearms and even human trafficking. The United Nations Convention against Transnational Organized Crime defines an organized criminal group according to the following criteria: an organized

group of three or more persons; which exists for a time; and acting jointly for the purpose of committing one or more serious criminal offenses; in order to obtain, directly or indirectly, a financial or other material benefit. Drug trafficking is a major source of income for organized crime, many of which are involved in other forms of serious crime such as firearms, modern slavery and immigration crime. Actions against drug trafficking therefore have a much broader, destructive effect on organized crime. This work is an analysis of selected issues related to organized crime in Poland and relates to its prevention, in particular, drug-related crime. The work focuses mainly on the problem of crime in Poland and the problem of drugs and drug addiction in Poland. The study adopts the hypothesis that from 1989 to the present time there has been an increase in the intensification of drug-related crime. In the work below, the hypothesis will be verified.

Keywords: drugs, crime, organized crime, drug addiction

CZĘŚĆ II

*SURSUM
CORDA*

MALWINA ROGOWSKA

UNIwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

**FAMILIARIS CONSORTIO JANA PAWŁA II
W KONTEKŚCIE INSTYTUCJI RODZINY
I MAŁŻEŃSTWA A REGULACJE PRAWA RODZINNEGO****JOHN PAUL II FAMILIARIS CONSORTIO
IN THE CONTEXT OF THE INSTITUTION OF FAMILY
AND MARRIAGE AND THE REGULATION OF FAMILY LAW****Wprowadzenie**

Fundamentem rodziny i małżeństwa w świetle encykliki *Familiaris Consortio* Jana Pawła II jest ich instytucjonalna ważność oraz prymat poczucia wierności, wartości moralnych. Kierunki oddziaływania na podstawową wspólnotę jaką jest rodzina posiadają podobne cechy na poziomie sakramentalnego charakteru małżeństwa jak i prawa rodzinnego a w nim przepisów postępowania wobec małżeństwa i rodziny. Należy zaznaczyć aktualność podejmowanej problematyki posługując się refleksją Jana Pawła II, który zauważał postępujące zagrożenia dla dzisiejszej rodziny i przeciwstawiał się nim. “Wychowanie aksjologiczne w rodzinie jest dla Papieża sprawą najwyższej wagi, szczególnie w obecnych czasach postępującej laicyzacji, relatywizmu i zaniku poczucia przynależności aksjologicznej” (Luber 2004, s. 56-66).

Dobro rodziny i dobro dziecka

Papież podkreślił stanowisko Kościoła w kontekście służby względem rodziny, w odpowiedzi na aktualne trudności życia rodzinnego. W Adhortacji apostoelskiej *Familiaris Consortio* Ojciec Święty napisał, że Kościół jest świadomy, że dobro społeczeństwa, związane jest z dobrem rodziny. Papież Polak podkreślił, że więź małżonków niosąca spełnienie wartości egzystencjalnych, poznawczych i moralnych i ich akceptacja określana jest jako dobro wspólne małżeństwa i zarazem - przynajmniej potencjalnie - rodziny (Luber 2004, s. 56-66). Kształtowanie dobra rodziny jest także urzeczywistniane w polskim porządku prawnym. Zgodnie z art. 23 Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego (KRiO) małżonkowie są obowiązani do m.in do wierności oraz do

współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli¹. Papież rozwija tezę że “rodzina, założona i ożywiana przez miłość, jest wspólnotą osób: mężczyzny i kobiety jako małżonków, rodziców, dzieci i krewnych” (Adhortacja Apostolska, *Familiaris Consortio*). Rozszerzona forma rodziny od jej pierwotnej kształtu, czyli małżeństwa kobiety i mężczyzny, ujawnia kolejną istotną zasadę, współdziałania zgodnie z dobrem dziecka. Papież opisał ją w perspektywie zjednoczenia i wzajemnego oddania się dwóch osób, które to nazywa komunią małżeńską. “Dobro dzieci, wymaga pełnej wierności małżonków i nieprzerwanej jedności ich współżycia” (Adhortacja Apostolska, *Familiaris Consortio*). Jan Paweł II w szczególności poświęcał uwagę zagadnieniu “dobra dziecka” i podejmował wiele działań praktycznych w celu ochrony dzieci. Jako pierwszy skierował list apostolski do dzieci, w którym zawarł apel do wszystkich rodzin na świecie, aby dobro dziecka było dla nich najistotniejszą wartością, by nic nie było ważniejsze niż troska o nie². Prawo dziecka do wzrastania w rodzinie, która zapewni mu wszelkie potrzeby jest fundamentalne i stanowi nadrzędną zasadę prawa rodzinnego mimo, iż na kanwie unormowań prawnych nie istnieje definicyjne ujęcie “dobra dziecka”. W postępowaniach sądowych dotyczących wszelkich rozstrzygnięć osób małoletnich jest niezaprzeczalne, iż zasada dobra dziecka jest kwestią nadrzędną. “W orzecznictwie dostrzec można tendencję do ujmowania „dobra dziecka” w szerszym aspekcie „dobra rodziny”, zwracając uwagę na to, że zasadniczo najpełniej zapewnia dziecku zaspokojenie potrzeb życiowych i emocjonalno-psychicznych pozostawanie w domu rodzinnym” (Partyk 2020). Można je także rozpatrywać w kategorii władzy rodzicielskiej nad dzieckiem. Reasumując, zasady dobra rodziny i dobra dziecka posiadają wiele punktów wspólnych, zarówno w Kościele Jana Pawła II jak i na płaszczyźnie społecznej. Motywy zawarte w regulacjach prawnych KRiO, jak i narzędzia ochrony dzieci i małżonków wobec siebie, potwierdzają, że na płaszczyźnie prawnej jest zauważalna zgodność wartości ze słowami i przesłaniem Papieża Jana Pawła II.

Małżeństwo i Rodzina

Rozważania w przedmiocie istoty rodziny i małżeństwa wzajemnie się przenikają tworząc kompleksowe odzwierciedlenie wspólnoty rodzinnej. Instytucja małżeństwa samoistnie daje jednak początek rodzinie.

---

¹ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359).

² <http://www.pedkat.pl/index.php/256-ks-zimny-jan-jan-pawel-ii-i-jego-troska-o-dziecko-jako-dar-boga>

W aspekcie nauczania Jana Pawła II i treści Adhortacji apostolskiej *Familiaris Consortio* “właściwym źródłem i pierwotnym środkiem uświęcenia małżeństwa i rodziny chrześcijańskiej jest sakrament małżeństwa, który podejmuje i rozwija łaskę uświęcającą chrztu” (Adhortacja Apostolska, *Familiaris Consortio*). Papież Polak zaznaczył również w omawianym dokumencie, rolę Kościoła i duszpasterstwa rodzin jako nieodłączny element drogi w uosobieniu wartości i obowiązków małżonków. Niezwykle istotne jest przytoczenie wytycznych Papieża, które służą przygotowaniu przyszłych małżonków do szerszego zrozumienia znaczenia i mocy małżeństwa jako relacji mężczyzny i kobiety. Jego refleksja opiera się na stałym rozwijaniu i pogłębianiu płciowości małżeńskiej i odpowiedzialnego rodzicielstwa. Takie przygotowanie powinno skłonić małżonków do praktycznego zapoznania się z właściwymi metodami wychowania dzieci, ułatwiając także nabycie podstawowych elementów potrzebnych w uporządkowanym prowadzeniu rodziny. Funkcjonalne podejście do obowiązków i praw małżonków, w szczególności wobec dzieci regulują również przepisy zawarte w KRiO i Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Mimo, że pojęcia: “rodziny” i “małżeństwa” odnoszą się do istnienia prawnie powyższych instytucji w rzeczywistości, bez odniesień do rodziny chrześcijańskiej, to charakteryzują się podobnym poziomem etyki jak i bezstronności. Ponadto w świetle przepisów prawa, zasada trwałości małżeństwa w pełni oddaje sens słów Papieża Polaka, że na mocy sakramentu związek małżonków staje się nierozzerwalny (Adhortacja Apostolska, *Familiaris Consortio*). Uzupełniając perspektywę prawną omawianego zagadnienia, zgodnie z art. 18 Konstytucji RP małżeństwo, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej³. W konstrukcji przepisów Konstytucji wynika także, że „jedynie trwałe związki małżeńskie mogą prawidłowo wypełniać funkcje przewidziane w ustawie zasadniczej” (Łączkowska 2014).

Podsumowanie

Omawiane fragmenty encykliki Jana Pawła II o zadaniach rodziny we współczesnym świecie skłaniają do głębszego zrozumienia esencji zawartych tam uniwersalnych prawideł, które stanowią remedium na tworzenie ulepszonej idei rodziny opartej na chrześcijańskich wartościach. Należy podkreślić, że unormowania prawne względem rodziny i małżeństwa, mimo braku odniesień do Kościoła, posiadają zbliżony charakter aksjologiczny.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

Bibliografia

Adhortacja Apostolska, Familiaris Consortio

Luber D.

2004 *Małżeństwo i rodzina w nauczaniu Jana Pawła II*, Nauczyciel i Szkoła 1-2 (22-23).

Łączkowska M.

2014 *Zasada trwałości małżeństwa w polskim prawie rodzinnym - aspekty materialne i procesowe*, Studia Prawnoustrojowe 24, UWM

Partyk A.

2020 *Dobro dziecka jako wartość nadrzędna przy orzekaniu o władzy rodzicielskiej*, LEX/el.

<http://www.pedkat.pl/index.php/256-ks-zimny-jan-jan-pawel-ii-i-jego-troska-o-dziecko-jako-dar-boga>

Akty prawne:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1359).

KAROLINA OŻÓG
UNIwersytet Warszawski

JAN PAWEŁ II JAKO ORĘDOWNIK POKOJU

JOHN PAUL II AS AN ADVOCATE OF PEACE

Jan Paweł II w swoich przemówieniach oraz encyklikach wielokrotnie zabierał głos w sprawie wojny, jako orędownik pokoju na świecie. Papież przyjął na siebie obowiązek działania zmierzającego do budowania pokoju na świecie. Wykorzystując pełnią przez siebie funkcję, podejmował działania dyplomatyczne w celu deeskalacji konfliktów zbrojnych. Doświadczając okrucieństwa wojny w czasie dorastania, podejmował wszelkie możliwe kroki w celu ocalenia bezcennej wartości jaką jest pokój na świecie.

Pokój to nie tylko brak konfliktów, ale pokojowe rozwiązywanie sporów między narodami i rozwój porządku społecznego oraz międzynarodowego opartego na prawie i sprawiedliwości. Mówiąc dokładniej, należy zabezpieczyć fundamenty pokoju poprzez poszanowanie praw człowieka, a także praw narodów (1988).

Papież Jan Paweł II uważał, że wojna to ostateczny środek rozwiązywania konfliktów. Papież podkreślał prawo do słusznej obrony narodów przed atakiem agresora, ograniczył go jednak do zasady proporcjonalności, zgodnie z którą uciekając się do takiego rozwiązania jakim jest wojna, trzeba brać przede wszystkim pod uwagę tragiczne konsekwencje jakie wyrządzi się drugiej stronie konfliktu, szczególnie ludności cywilnej.

Ojciec Święty mówił:

Narody mają prawo i obowiązek strzec, przy pomocy stosownych środków, swojej wolności przeciwko nieusprawiedliwionej agresji [...]

Karol Wojtyła zaznaczał, że zaatakowane państwo nie może pozostać bez pomocy ze strony swoich światowych sojuszników. Inne państwa nie mogą pozostawać obojętne na cierpienie innych ludzi. Ich obowiązkiem jest współpraca na rzecz jak najszybszego zakończenia konfliktu poprzez stosowanie form nacisku dozwolonych przez prawo. Według Papieża ważne jest to, że w budowaniu pokoju na ziemi muszą uczestniczyć przede wszystkim narody, czyli ludzie, a później władze państwowe. Podstawą tej współpracy powinien

być dialog oparty na szacunku do drugiej strony i zaufaniu, a także poszukiwanie prawdy i przebaczenia.

„Nigdy więcej wojny!. Tak! Nigdy więcej wojny, która niszczy życie niewinnych, która uczy zabijać i burzy również życie tych, którzy zabijają, która pozostawia w konsekwencji urazy i nienawiść, bardziej jeszcze utrudniając sprawiedliwe rozwiązanie problemów, które ją wywołały! Jeżeli w poszczególnych państwach wreszcie nadszedł czas, gdy osobista zemsta i odwet zostały zastąpione rządami prawa, to jest już najwyższa pora, by podobny postęp dokonał się we wspólnocie międzynarodowej” (Centesimus annus, nr 52).

Bibliografia

Jan Paweł II

1981 *Pokój – dar Boga powierzony ludziom. Orędzie na XV Światowy Dzień Pokoju*, „L'Osservatore Romano”, nr 12

ARKADIUSZ MOSKWA

WARSZAWSKI UNIWERSYTET MEDYCZNY

WARTOŚĆ LUDZKIEGO ŻYCIA ORAZ WSKAZANIA
ETYCZNE W NAUCZANIU JANA PAWEŁA IITHE VALUE OF HUMAN'S LIFE AND MORAL INDICATIONS
IN THE TEACHING OF JOHN PAUL II

Od zarania ludzkiej refleksji człowiek trzyma się nad poznaniem „istoty” życia. Mimo setek lat trwającego wysiłku i znacznych osiągnięć w tym przedmiocie, samej definicji życia podać jeszcze nie potrafimy. Granicami życia ziemskiego człowieka jest poczęcie i śmierć. Jeden i drugi kraniec niesie ze sobą wiele poważnych problemów nie tylko biologicznych czy technicznych, ale nade wszystko etycznych. U początku ludzkiego życia rolę odgrywają ginekologowie i położnicy. Do nich w szczególności – jak nauczał Jan Paweł II – „należy czuwanie z troską nad cudownym i misteryjnym procesem rodzenia, jakie dokonuje się w łonie matki, w celu śledzenia jego regularnego przebiegu

i sprzyjania jego wynikowi z przyjściem na świat nowego stworzenia” (Jan Paweł II 1980).

W swoim nauczaniu Ojciec Święty podkreślał, że istota życia ludzkiego jest odwieczna, tak, jak sam Bóg i jego boska natura. Należy troszczyć się i dbać o ten dar, aby życie ludzkie mogło osiągnąć pełny i jak najdoskonalszy rozkwit. Niedopuszczalne jest ograniczanie i pozbawianie życia jakiegokolwiek istoty ludzkiej; od naturalnego poczęcia aż do naturalnej śmierci. Jest to prawo naturalne, pierwotne, które przysługuje każdemu człowiekowi. Każde ludzkie życie jawi się jako dar Boga, jako owoc i znak jego miłości. Bóg stworzył pierwszego człowieka na obraz i podobieństwo samego Boga. Jan Paweł II mówił, że życie ludzkie nie należy do nikogo z ludzi: ani do nas samych, ani do rodziców, ani do lekarzy, tylko do samego Boga. Przecież życie jest wartością i to wartością autoteliczną, najwyższą. To ono wyznacza sens każdej chwili ludzkiej egzystencji, a wszystkie inne wartości muszą być jej podporządkowane, powinny służyć życiu jako wartości najwyższej. To życie stanowi kryterium ich przydatności dla człowieka (szerzej na ten temat pisałem w artykule „Eutanazja – kilka uwag o charakterze filozoficzno-etycznym, prawnym i medycznym” (Moskwa 2021).

Życie ludzkie ma charakter świętości. Jan Paweł II w Encyklice *Evangelium Vitae* wyraził pogląd, że ewangelia życia jest wielkim darem Boga i zarazem zobowiązującym zadaniem dla człowieka. Budzi podziw i wdzięczność wolnej osoby i domaga się od niej, by ją przyjęła (...), dając człowiekowi życie, Bóg żąda, by człowiek to życie kochał, szanował i rozwijał. W ten sposób dar staje się przykazaniem, a samo przykazanie jest darem” (*Evangelium Vitae*). Samo życie jest pewnym procesem, wyrażającym się w przedziale czasowym: od poczęcia (jak widzą to rzecznicy katolicyzmu) czy też po urodzeniu (jak określa to m.in. polskie prawo, pod warunkiem, że niemowlę urodzi się żywe) – poprzez starość i do śmierci. Papież wskazywał również, że sprawiedliwość jest obecna w każdym aspekcie życia człowieka. To z niej wyłania się większość innych wartości. Do kluczowych wartości życia człowieka należy poczucie jego bezpieczeństwa, które obejmuje zwłaszcza jego życie i zdrowie, prawo do życia oraz uznanie, jako wartość psychologiczna. Niewątpliwie sprawiedliwość to nie tylko idea prawna, jest to również idea moralna, która „jako wartość moralna przejawia się poprzez dobro. Według etycznych interpretacji sprawiedliwości, sprawiedliwie postępuje ten, kto wyświadcza każdemu należne mu dobro i nie wyrządza nikomu niekoniecznego zła” (Tokarczyk 2017). Każde ludzkie życie jawi się jako dar Boga, jako owoc i znak jego miłości. Bóg, stwarzając odrębnie każdego człowieka, obdarowuje go ciałem, psychiką i duszą. Stworzony przez Boga pierwszy człowiek był piękny i dobry. Został on stworzony na obraz i podobieństwo samego Boga.

Zatem życie jest czymś więcej niż tylko zwykłą egzystencją lub istnieniem. Życie (w wierze katolickiej) ma charakter duchowy i jest archetypem każdego bytu. Człowiek wyróżnia się spośród innych istot stworzonych. Chociaż jest ulepiony z tej samej „gliny”, to został stworzony na obraz Boży. „Życie, które Bóg daje człowiekowi, jest inne i odrębne od życia wszelkich innych stworzeń żyjących, jako że człowiek, choć jest spokrewniony z prochem ziemi, jest w świecie objawieniem Boga, znakiem Jego obecności, śladem Jego chwały” (*Evangelium vitae*).

Wartość życia ludzkiego wynika z godności człowieka; z tego, że jest on osobą. „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych” (Granat 2014). Godność ma charakter niezbywalny, przez co na trwale wiąże cechę godności z człowiekiem, z ludzką jednostką i czyni z niej właściwość nieodłączną. Ma więc ona charakter przyrodzony. Ludzie zostali w nią wyposażeni, nie na mocy jakiegoś aktu stanowienia czy też jakiejś umowy. Życie ludzkie jawi się zatem jako

najwyższe dobro ziemskie człowieka. Prawo do życia zaś jest naturalną i niezbywalną konsekwencją uznania tej prawdy.

Bibliografia

Jan Paweł II

1985 *Na straży daru i błogosławieństwa. Przemówienie do uczestników Sympozjum dla położnych* (26 stycznia 1980) [w:] *Nauczanie papieskie*, t. III/1, Warszawa.

Encyklika *Evangelium vitae*.

Granat M.,

2014 *Godność człowieka z art. 30 Konstytucji RP jako wartość i jako norma prawna*, „Państwo i Prawo” 8, 2014.

Moskwa A.

2021 *Eutanazja – kilka uwag o charakterze filozoficzno-etycznym, prawnym i medycznym*, [w:] *Wyzwania współczesnego świata, tom XIII*, red. J. Kawa, Łódź.

Tokarczyk R. A.,

2017 *Podstawy prawoznawstwa, teorii i filozofii prawa. Reinterpretacja krytyczna*. Sosnowiec.

Zajadło J.,

1998 *Godność i prawa człowieka (Ideowe i normatywne źródła przepisu art. 30 Konstytucji)*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 3.

JULIA LIGODA

UNIwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu

MORBUS PARKINSONI. CHOROBA PARKINSONA
W PONTYFIKACIE JANA PAWŁA II

THE PARKINSON'S DISEASE IN JOHN PAUL'S II PONTIFICATE

Bez bólu i cierpienia nie istniejemy.

Eurypides

W tym roku po raz trzydziesty obchodziliśmy Światowy Dzień Chorego⁴ oraz po raz dwudziesty piąty Światowy Dzień Osób z Chorobą Parkinsona⁵. Te dwa święta w sposób szczególny wiążą się z osobą świętego Jana Pawła II - wielkiego orędownika problemów osób chorych i cierpiących. Długoletnie zmagania papieża z pogłębiającą się chorobą i jej reperkusjami są dla nas przykładem jego niewiarygodnej siły i wiary w sens cierpienia, które sam porównywał do męki Chrystusowej (przemówienie do chorych w Krakowie, 1979 r.). Warto wspomnieć, iż pogarszający się z roku na rok stan zdrowia papieża śledził cały świat – nie brakowało także głosów, sugerujących ustąpienie papieża z urzędu, czego Jan Paweł II notorycznie odmawiał, traktując swoją chorobę jako brzemień krzyża (Messori 2002). Ojciec Święty nieustrudzenie wypełniał więc swą misję, dając świadectwo ogromnego heroizmu i poświadczając, iż w dzisiejszym społeczeństwie osoby chore i cierpiące mają swe ważne miejsce i nie należy ich spychać na margines.

W 1992 roku u papieża Jana Pawła II zdiagnozowano chorobę Parkinsona. Nie było to jednak pierwsze spotkanie papieża z bólem i cierpieniem. Jedenaście lat wcześniej dokonano zamachu na jego życie, z którego w cudowny sposób papież wyszedł cało. Fakt ten jednak odbił się znacząco na zdrowiu tego silnego, wysportowanego kapłana – „Bożego atlety”, jak Go nazywano (Ikonowicz 2002). Na przestrzeni lat papież przeszedł również, m.in. operację guza okrężnicy, złamanie barku, złamanie kości udowej, operację usunięcia wyrostka robaczkowego, czy ataki artretyzmu. *Ecce homo* – oto człowiek.

---

⁴ Światowy Dzień Chorych został ustanowiony 13 maja 1992 roku przez papieża Jana Pawła II w rocznicę zamachu na jego życie; obchodzimy go 11 lutego, w liturgiczne święto Matki Bożej z Lourdes.

⁵ Święto obchodzone jest 11 kwietnia od 1997 roku; jest to data upamiętniająca urodziny J. Parkinsona

Cierpiący, odczuwający, ale nade wszystko żyjący miłością do Boga i bliźniego i w imię tej miłości znoszący swoje niedoskonałości.

Choroba Parkinsona (łac. morbus Parkinsoni), dawniej: drżączka porażona, to samoistna, powoli postępująca, zwyrodnieniowa choroba ośrodkowego układu nerwowego, należąca do chorób układu pozapiramidowego (Kozubski, Liberski 2006; Szczeklik 2006). Jest jednym z najlepiej poznanych zespołów hipokinetycznych – chorobą charakteryzującą się zmniejszeniem aktywności ruchowej (Brzozowski 2019, s. 727). Jej nazwa pochodzi od nazwiska londyńskiego lekarza Jamesa Parkinsona (1755-1824), który w 1817 roku rozpoznał i opisał objawy tego schorzenia (*An Essay on the Shaking Palsy*). W chorobie Parkinsona do objawów chorobowych dochodzi z powodu zmian zwyrodnieniowych komórek nerwowych w istocie czarnej (łac. *substantia nigra*) i innych obszarach barwnikonośnych mózgowia. To znaczące odkrycie odnośnie przebiegu tej choroby przypisuje się Konstantinowi Tretiakoffowi (1892–1958) – rosyjskiemu lekarzowi – neurologowi (Tretiakoff 1919).

Choroba Parkinsona charakteryzuje się występowaniem nieprawidłowych ruchów (poruszanie się drobnymi krokami z tułowiem pochylonym do przodu, drżenie rąk), zaburzeń mowy oraz zmian w funkcjach poznawczych. Dodatkowo mogą pojawiać się zaburzenia związane z ograniczeniem mimiki twarzy, nadając twarzy chorego charakterystyczny „maskowaty” wygląd (Brzozowski 2019, s. 727). Objawy te są związane z utratą neuronów w zwojach podstawnych, które uwalniają neurotransmitter dopaminę (Silverthorn 2018, s. 378). Rolę dopaminy w patogenezie schorzenia wyjaśnili Ehringer i Hornykiewicz (Hornykiewicz 2006). To właśnie podawanie leków zwiększających aktywność dopaminy w mózgu jest obecnie podstawową metodą leczenia choroby (Silverthorn 2018, s. 378).

Choroba Parkinsona dotyczy 1% populacji ludzi, w przedziale wiekowym od 40 do 60 roku życia, ale zdarza się również u ludzi młodszych. Jej objawy pojawiają się i narastają powoli i stopniowo w ciągu kilkunastu lat. Mimo skrupulatnego leczenia, niestety, po pewnym czasie choroba ta doprowadza do inwalidztwa, dlatego istotnym elementem postępowania leczniczego jest rehabilitacja, która pozwala choremu na dłużej zachować sprawność. Początkowo chorzy zauważają pewne spowolnienie ruchowe i niezgrabność w ruchach, pojawiają się zaburzenia pisania (mikrografizm – bardzo drobne pismo). U większości chorych występuje drżenie rąk, ramion oraz kończyn dolnych, szczególnie w trakcie spoczynku. Występują problemy z rozpoczęciem ruchu, chorzy chodzą powoli, zgarbieni, powłócząc nogami; zanika mimika twarzy (Silverthorn 2018, s. 378).

Objawy choroby Parkinsona objawiły się u papieża w 1992 r. widocznym drżeniem lewej ręki. Z czasem doszły również trudności z poruszaniem się, a także ślinienie. Watykan długo nie potwierdzał diagnozy i dopiero w 1996 roku rzecznik Joaquin Navarro-Valls przyznał, że Jan Paweł II choruje na schorzenie "układu pozapiramidowego mózgu" (Czaczkowska 2017). Tymczasem u Ojca Świętego pojawiły się coraz większe kłopoty z chodzeniem, czemu oczywiście starano się zaradzić (ruchomy podest na kółkach, na którym pojawił się później tron, z którego o własnych siłach podnosił się coraz rzadziej). Niestety, postępująca choroba doprowadziła do kilku potknięć i upadków papieża, które zakończyły się m.in. złamaniem stawu biodrowego (1994), zwichnięciem barku (1993) czy rozcięciem głowy (1999). Papieskie cierpienie było szczególnie wymowne w Wielki Piątek 2005 roku, gdy po raz pierwszy nie uczestniczył w drodze krzyżowej w Coloseum. W liście do zebranych na nabożeństwie napisał: "Ja także ofiarowuję me cierpienia, aby wypełnił się plan Boży, a Jego słowo szło między ludzi" (Czaczkowska 2017).

Choroba Parkinsona nie powoduje bezpośrednio śmierci, ale zdecydowanie pogarsza jakość życia i wiąże się z potencjalnie śmiertelnymi powikłaniami. Zgon następuje w wyniku powikłań, przede wszystkim zapalen płuc. U Ojca Świętego w lutym 2005 r. zdiagnozowano ostrą niewydolność oddechową, która zmusiła lekarzy do przeprowadzenia tracheotomii. Pod koniec marca papież doznał wstrząsu septycznego, połączonego z zapaścią sercowo-naczyniową, których bezpośrednią przyczyną była infekcja dróg moczowych. 2 kwietnia 2005 roku Jan Paweł II umiera.

Jan Paweł II, papież chorych i ubogich, był szczególnie wrażliwy na los osób zmagających się z cierpieniem. W trakcie swych licznych podróży spotykał się z chorymi, wykluczonymi społecznie, dodając im otuchy, pociechy i nadziei. Pierwszym i najważniejszym dokumentem odnoszącym się do chorych jest, wydany w 1984 r., list apostolski „*Salvifici doloris*”, w którym odczytujemy próbę nadania cierpieniu chrześcijańskiego sensu i uzyskujemy odpowiedź na nurtujące pytanie: „dlaczego?”. Na kartach dokumentu papież zauważa m.in., że cierpienie zawiera w sobie „szczególne wezwanie do wspólnoty i solidarności”, budzi szacunek i współczucie (*Salvifici doloris* II, 4); potrafi spowodować, że drugi człowiek zatrzymuje się przy cierpieniu drugiego człowieka, wzruszony cudzym nieszczęściem i gotowy do pomocy. Takie odczucia towarzyszyły chyba większości osób, śledzących zmagania papieża z bólem i niemocą spowodowaną chorobą. Patrzyliśmy na Niego poprzez pryzmat wieku, zamachu na Jego życie i wielu zabiegów czy skomplikowanych operacji, które przeszedł, odnajdując w sobie pokłady człowieczeństwa

i współprzeżywania, a przy tym podziwiając heroiczną walkę z wszystkimi ograniczeniami.

Warto jednak również dodać, iż papież – mimo iż potrafił odnaleźć sens ludzkiego cierpienia - pokładał ogromną wiarę w medycynie, apelował w swoich orędziach i audiencjach do podejmowania leczenia i walki o zdrowie oraz życie ciężko chorych.

Bibliografia

Brzozowski T. (red.)

2019 *Konturek. Fizjologia Człowieka*. Wrocław: Edra Urban&Partner.

Czaczkowska E.K.

2017 Cierpiął na oczach świata. *Rzeczpospolita*: wydanie 02.04.

Hornykiewicz O.

2006 The discovery of dopamine deficiency in the parkinsonian brain. *J Neural Transm* 70.

Ikonowicz M.

2002 Czy papież musi odejść. [w:] *Tygodnik Przegląd*, 8 kwietnia 2002 r.

Jan Paweł II

2001 *Salvifici doloris*. Wrocław: TUM.

Kozubski W., Liberski P.P (red.)

2006 *Neurologia. Podręcznik dla studentów medycyny*, Warszawa

Messori V.

2002 Il Papa, il Parkinson e la Croce. W: Corriere della Sera (<http://www.vittoriomessori.it/blog/2014/04/22/il-papa-il-parkinson-e-la-croce/-publikacja-22.04.2014>).

Silverthorn D.U.

2018 *Fizjologia człowieka*. Warszawa.

Szczeklik A. (red.)

2006 *Choroby wewnętrzne. Przyczyny, rozpoznanie i leczenie*, tom II. Kraków.

Tretiakoff C.

1919 *Contribution a l'etude de l'anatomie pathologique du locus niger de Soemmering avec quelques deductions relatives a la pathogenie des troubles du tonus musculaire et de la maladie de Parkinson*. Paryż.

ARKADIUSZ MOSKWA

WARSZAWSKI UNIWERSYTET MEDYCZNY

PRACA A OCHRONA ZDROWIA W NAUCZANIU
OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA IIWORK AND HEALTH PROTECTION
IN THE TEACHING OF JOHN PAUL II

W katolickiej nauce społecznej prawo do życia jest uważane za równoznaczne z prawem do pracy. Praca stanowi o istocie społeczeństwa i ma charakter przyrodzony. Jan Paweł II w Encyklice *Laborem Exercens* pisał, że „praca jest powinnością, [...] czyli obowiązkiem człowieka i to w wielorakim tego słowa znaczeniu. Człowiek powinien pracować zarówno ze względu na nakaz Stwórcy, jak też ze względu na swoje własne człowieczeństwo, którego utrzymanie i rozwój domaga się pracy [...] ze względu na bliźnich [...], ale także ze względu na społeczeństwo”. Praca jest zatem jednym z najistotniejszych rodzajów aktywności współczesnego człowieka. Uważa się, że stanowi czynność nieuniknioną. Wyróżnia ją określony cel oraz to, że nadaje ona istotny sens rozwojowi jednostki i społeczeństwa. Jest tym zjawiskiem, które na trwałe wpisało się w historię rozwoju ludzkości, mimo że świadomość jej znaczenia, jako czynnika rozwoju, pojawiła się stosunkowo późno. Z pracą związane jest pierwsze przykazanie dane ludziom od Boga, które brzmi: "Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną". Człowiek stworzony więc został do panowania nad ziemią. Nie jest jednak możliwe jego panowanie w chorobie. Bez poświęcenia się do ratowania życia drugiego człowieka przez tych, którzy stoją na straży ochrony życia, ludzkość miałaby więcej dolegliwości, niż obecnie i nie byłaby zdolna do tego, co jest aktualnie osiągalne. Ponadto rozwój całej cywilizacji mógłby znacznie zwolnić lub nawet w pewnym momencie ulec regresji. A przecież to poświęcenie, o którym mowa, też zalicza się do pracy; pracy, która nadaje pęd i sens rozwojowi człowieka.

Gdziekolwiek i kiedykolwiek żyje człowiek, wszędzie mamy do czynienia z pracą. „Praca – zauważa Jan Paweł II – jest rzeczą starą – tak starą jak człowiek i jego życie na ziemi”. Od początku swego istnienia został on „powołany do pracy” i „praca wyróżnia go wśród reszty stworzeń (...) – tylko człowiek jest do niej zdolny, i tylko człowiek ją wykonuje. (...) Praca jest podstawowym wymiarem ludzkiego bytowania na ziemi”. (*Laborem exercens* – rozdz.

IV). Papież uważa, że praca jest ściśle powiązana z egzystencją człowieka i zaspokaja potrzeby zarówno ogólnospołeczne, jak i jednostkowe. Jak się okazuje „rodzaj wykonywanej pracy, wysiłek w jej wykonywanie włożony oraz jej rezultat nierzadko wyznaczają jednostce miejsce w społeczeństwie i stanowią najczęściej miernik wartości konkretnego człowieka” (Szlosek 2014). Cechą konstytutywną więc pracy ludzkiej jest to, że jej celem bezpośrednim lub pośrednim jest pozyskiwanie środków służących „podtrzymaniu egzystencji gatunku ludzkiego i świata, który stworzył i przyswoił, zwiększanie szans przeżycia w danym środowisku przez jego opanowanie i przetworzenie” (Kozek 2000, s. 174). To, jakie czynności ludzkie będą uważane za pracę, a więc co w istocie będzie pracą i kto jest jej wykonawcą, a kto nie, uwarunkowane jest kontekstem układu społecznego, kulturowego i ekonomicznego. W kontekście ochrony życia ludzkiego taką pracę wykonuje służba zdrowia. W jednym ze swoich przemówień Papież Jan Paweł II podkreśla wagę powołania lekarskiego, przez które medycy dzielą ciężar cierpień pacjentów, a zarazem robią wszystko, by ten ciężar znieść. Oprócz tego wskazuje na relację, jaka tworzy się między tymi dwoma jednostkami, gdzie jedna jest w stanie rozbudzić miłość do życia i skłonić tę drugą do podjęcia wysiłku, który często jest warunkiem wyzdrowienia. Porównuje pracę personelu medycznego do postawy Dobrego Samarytanina, i nawołuje, że „katolicki lekarz powinien być wobec każdego człowieka cierpiącego świadkiem wyższych wartości, których najtrwalszym fundamentem jest wiara” (*Przemówienie podczas Jubileuszu Lekarzy Katolickich 2000r.*). Praca zatem musi być zakotwiczona w systemie wartości, jakie akceptuje społeczeństwo. To one utwierdzają, że praca jako aktywność ludzka jest niezbędna dla życia indywidualnego i zbiorowego. Nadają jej znaczenie wykraczające poza zdobywanie samych środków materialnych. Praca oznacza każdą działalność, jaką człowiek spełnia, bez względu na jej charakter i okoliczności, to znaczy każdą działalność człowieka, którą za pracę uznać można i uznać należy pośród całego bogactwa czynności, do jakich jest zdolny i dysponowany poprzez samą swoją naturę, poprzez samo człowieczeństwo. Stworzony bowiem na obraz i podobieństwo Boga Samego (por. *Rdz 1, 26*) wśród widzialnego wszechświata, ustanowiony, aby ziemię czynić sobie poddaną (por. *Rdz 1, 28*), jest człowiek przez to samo od początku powołany do pracy. Praca wyróżnia go wśród reszty stworzeń, których działalności związanej z utrzymaniem życia nie można nazywać pracą — tylko człowiek jest do niej zdolny i tylko człowiek ją wykonuje, wypełniając równocześnie pracą swoje bytowanie na ziemi. Tak więc praca nosi na sobie szczególnie znamię człowieka i człowieczeństwa, znamię osoby działającej we wspólnocie osób.

W pracy nie chodzi o zapewnienie tylko sobie środków do życia, czy podniesienie standardów życiowych, ale również o to, by „człowiek jako człowiek przez pracę rósł” (Szóstek 2018, s. 31). Takie podejście było przede wszystkim przedstawiane przez Jana Pawła II. Miał on świadomość, że praca zmienia człowieka pracującego jak i ludzi wokół oraz kładł silny nacisk na podmiotowy wymiar pracy, który również oddziałuje na budowanie więzi międzyludzkich (*Laborem exercens*. Komentarz pod red. J. Kruciny 1983, s.189). Praca bowiem jest nieodłącznym elementem życia człowieka i nawet już w sielankowym raju człowiek miał podjąć jakąś jej formę. Papież Jan Paweł II w encyklice *Laborem Exercens* pisze: "Kościół jest przekonany, że praca stanowi podstawowy wymiar bytowania człowieka na ziemi" (s. 150). Trudno obecnie wyobrazić sobie, jak wyglądała praca pierwszych ludzi w raju, z pewnością jednak różniła się ona od pracy, z którą mamy do czynienia obecnie, ponieważ po upadku człowieka Bóg zmienił jej charakter, wypowiadając następujące słowa: "W pocie więc oblicza twego będziesz musiał zdobywać pożywienie, póki nie wrócisz do ziemi, z której zostałeś wzięty" (Biblia, Rdz 3,19). Odtąd praca nierozzerwalnie łączyła się z trudem, wysiłkiem, a nierzadko i z cierpieniem ludzi. Taki rodzaj pracy wykonują m.in. lekarze, którzy sami poświęcają wiele godzin swojego życia, by ofiarować ten czas innym jednostkom w społeczeństwie. I choć nie zawsze udaje się uratować każdą osobę, i choć często rokowania pacjenta do wyleczenia wyglądają jak jeden do setek tysięcy, to należy pamiętać, że „każde życie stanowi dla każdego całe sto procent, więc może to ma jakiś sens” (Krall 1976, s. 69).

Bibliografia

Jan Paweł II

- 1981 *Laborem Exercens*, O pracy ludzkiej, Castel Gandolfo, 14 września.
1983 *Laborem exercens. Powołany do pracy*. Komentarz pod red. J. Kruciny, Wrocław.
2000 *Przemówienie podczas Jubileuszu Lekarzy Katolickich*, 7 lipca.

Łucjan I.

- 2017 *Przeobrażanie się pracy - jednostkowe i społeczne konsekwencje zmian*, [w:] *Praca w XXI w. Wymiary formalne i nieformalne*, E. Kolańska, J. Róg-Illicka, A. Mrozowicki (red.), Gdańsk.

Szłosek F.

- 2014 *Interpretacyjne osobliwości pracy ludzkiej*. „Labor et Educatio” nr 2.

Kozek W.

2000 *Praca*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, T. 3, (O-R), Warszawa.

Szóstek A.

2018 *Biblijny obraz pracy ludzkiej* [w:] *Praca w perspektywie interdyscyplinarnej*, (red.) A. Bałajewski, J. Bartmiński, M Łaszkiewicz, S. Niebrzegowska-Bartmińska, Lublin.

Krall H.,

1976 *Zdążyć przed Panem Bogiem*.

ALEKSANDER GORZEŃ

WARSZAWSKI UNIWERSYTET MEDYCZNY

POTENCJAŁ RODZINY W NAUCZANIU JANA
PAWŁA II A PERSPEKTYWA MEDYCZNA

THE POTENTIAL OF THE FAMILY IN TEACHING JOHN
PAUL II AND THE MEDICAL PERSPECTIVE

Jan Paweł II w wielu swoich homiliach poruszał temat rodziny i jej roli w życiu człowieka. Mówił o niej, że jest fundamentem kształtowania miłości społecznej u młodych ludzi:

„Rodzina jest pierwszą i podstawową szkołą miłości społecznej. Trzeba uczynić wszystko, ażeby ta szkoła mogła pozostawać sobą. Równocześnie zaś rodzina musi być na tyle silna Bogiem – czyli miłością wzajemną wszystkich, którzy ją tworzą, że potrafi pozostać ostoją dla człowieka spośród wszystkich niszczycielskich prądów i bolesnych doświadczeń”.

Zgodnie z nauczaniem Papieża Polaka, człowiek nowonarodzony jest istotą w pewnym sensie czystą, bezbronną i to na barkach rodziny leży brzemień odpowiedzialności przekazania mu odpowiednich wartości, aby mógł być w swoim życiu postępować zgodnie ze Słowem Bożym. Do tych należy również element odpowiedzialny za poprawne postrzeganie i wypełnianie Przykazania Miłości.

W swoim *Liście do rodzin nr 2* Jan Paweł II podkreśla fakt, że człowiek zawdzięcza swoje istnienie rodzinie i to z niej wychodzi wypełniać swoje powołanie. Mówi o tym, że rodzina jest nieodłącznym elementem życia każdego człowieka, nawet jeśli decyduje się żyć w samotności: „Ale nawet kiedy wybiera życie w samotności - to i tutaj rodzina pozostaje wciąż, jak gdyby jego egzystencjalnym horyzontem jako ta podstawowa wspólnota, na której opiera się całe życie społeczne człowieka w różnych wymiarach aż do najrozleglejszych.”. Oznacza to, że rodzina w tym rozumieniu to nie tylko bliskie nam osoby, a suma wartości na jakiej opieramy nasze sumienia. Jest ona wyznacznikiem drogi, kierunkowskazem. Mając świadomość wielkiego znaczenia tego zadania rodziny, Jan Paweł II podkreśla w tym samym liście, że osoby, którym brakuje rodziny są otoczone specjalną troską i opieką przez Kościół i mogą szukać tego kompasu moralnego w nauczaniu Jezusa.

W Adhortacji *Familiaris Consortio* Jan Paweł II porusza kwestie związane z sytuacją rodzin w obecnej dobie i zadaniami rodziny chrześcijańskiej. Podkreśla, że aktualnie znajduje się ona pod wpływem różnych zmian społecznych i kulturowych, co może stanowić zarówno źródło dobra jak i zagrożenia, a co za tym idzie Kościół, będąc świadomym tego jak ważny element życia każdego człowieka stanowi rodzina, powinien wspierać ją i zaofiarować pomoc tym, którzy chcą wybrać drogę zgodną z perspektywą chrześcijańską. Poruszając pozytywne aspekty zmian na tle kulturowym, Papież wymienia między innymi umacnianie roli i godności Kobiety – Matki, świadomość odpowiedzialnego rodzicielstwa, a także zwracanie większej uwagi na „jakość stosunków międzyosobowych” w małżeństwie. Z drugiej strony we współczesnym świecie obecnych jest także bardzo wiele postaw zagrażających fundamentalnej nierozzerwalności rodziny, takich jak np. podważanie autorytetów rodziców przez dzieci, utrwalanie mentalności przeciwko poczęciu dzieci czy też poddawanie się sterylizacji. Żyjąc w takiej rzeczywistości, niektórzy ludzie decydują się na niezakładanie rodziny, a misją Kościoła jest szerzenie odpowiednich wartości i zapobieganiu temu zjawisku. Według Jana Pawła II, założenie rodziny jest sensem życia człowieka i niezbędnym jest uświadomienie sobie tego celu przez ludzi – „Bóg stworzył człowieka na swój obraz i podobieństwo; powołując go do istnienia z miłości, powołał go jednocześnie do miłości.”. W tej Adhortacji, Papież traktuje małżeństwo jako Komunię między Bogiem a ludźmi, a dzieci zaś stanowią najcenniejszy dar tej instytucji.

Podobne zagadnienia Jan Paweł II porusza w swojej Encyklice *Evangelium Vitae*, w której zamieścił rozważania na temat wartości ludzkiej osoby, a także nowych zagrożeń życia ludzkiego. W tym orędziu Papież powołuje się na Sobór Watykański II i twierdzi, że wszystko co godzi w ludzkie życie, jak między innymi eutanazja czy spędzanie płodu jest czynem haniebnym, a praktyki te we współczesnym świecie nie zanikają, lecz ich zasięg staje się coraz większy. Dalej Papież wymienia również techniki sztucznej reprodukcji, które w ujęciu Kościoła są kolejną formą zamachu na ludzkie życie, ponieważ jak sam pisze „oddzielają prokreację od prawdziwie ludzkiego kontekstu aktu małżeńskiego”. Argumentuje to stanowisko także wysokim odsetkiem nieudanych prób podczas stosowania tych metod i eliminowaniem tzw. embrionów nadliczbowych w procesie zapłodnienia *in vitro* czy też sztucznej inseminacji, co zdaniem Ojca Świętego jest zredukowaniem wartości życia ludzkiego do rangi „materiału biologicznego”. Dodatkowo, w ujęciu tej perspektywy badania prenatalne powinny być prowadzone wyłącznie celem wskazania możliwych terapii w przypadku wystąpienia zmian patofizjologicznych u płodu.

Sprawa ta jednak nie wydaje się tak jednoznaczna z perspektywy medycznej. Profesor Tadeusz Brzeziński w swoim podręczniku nt. etyki lekarskiej wymienia kazusy moralne, w których sterylizacja mogłaby być słusznym rozwiązaniem, np. w sytuacji, kiedy kobieta w wyniku zaburzeń maniakalno-depresyjnych decyduje się na zawarcie przygodnych kontaktów seksualnych kończących się ciążą. Wówczas biorąc pod uwagę dobro dziecka można by zastanowić się - czy nie lepiej byłoby dla losu tego niechcianego dziecka, gdyby matka poddała się ubezpłodnieniu? Delikatna wydaje się być również sprawa przerywania ciąży – z perspektywy medycznej lekarz ma obowiązek równej walki o życie matki jak i dziecka, natomiast jeśli nie ma szans uratować obu, założenie jest takie, że życie matki przedkłada się nad życie płodu. Jednakże, matka może zdecydować inaczej – Joanna Beretta Molla, włoska lekarka tak właśnie postąpiła. W trakcie ciąży rozpoznano u niej nowotwór macicy, którego usunięcie wiązało się z aborcją. Wybrała ona życie swojego dziecka nad swoje i zdecydowała się nie usuwać zmiany, lecz po okresie ciąży guz był w fazie na tyle zaawansowanej, że nie dało się uratować życia tej kobiety. Za to zachowanie Jan Paweł II zdecydował się beatyfikować tę kobietę, tym samym sygnalizując, że w tej sytuacji z perspektywy nauczania Kościoła prymat wiodło życie dziecka. Kolejną kontrowersyjną kwestią jest dyskusja na temat technik sztucznego zapłodnienia, jakie Jan Paweł II poruszał w swoich homiliach. Według niezależnej perspektywy bioetycznej jakakolwiek forma pomocy ludziom bezpłodnym w możliwości doświadczania macierzyństwa jest słuszną i należy ją wspierać. Z tego punktu widzenia bezpłodność jest chorobą, a formy lekarstwa, które możemy obecnie zastosować to właśnie techniki takie jak zapłodnienie *in vitro* czy sztuczna inseminacja. Taka postawa obejmuje brak ograniczeń z pobudek etycznych, ponieważ działając w tej sprawie staramy się pomóc w cierpieniu pacjenta.

Jak widać, nie wszystkie kwestie dotyczące rodziny przedstawiane w nauczaniu Jana Pawła II są identycznie traktowane moralnie z niezależnej perspektywy medycznej. Wiele z tych spraw jest trudnych do rozstrzygnięcia i debaty na tle etycznym są prowadzone w ich zakresie od setek lat. Pomimo tego, że na piedestał obu perspektyw wynosi się ludzkie życie i jego wartość, a zatem obie postawy wyrastają na tym samym gruncie filozoficzno-etycznym, wnioski jakie można wyciągnąć na podstawie argumentów jednej i drugiej strony są różne.

Bibliografia

Brzeziński T.,

2015 *Etyka lekarska*, Warszawa.

Jan Paweł II

1983 *Homilia Uroczystości w Katowicach-Muchowcu*, https://www.youtube.com/watch?v=y9G6jDjPca4&ab_channel=JanPawelII-Topic (dostęp 12.06.2022).

1994 *List do rodziny*.

1981 Adhortacja apostolska Ojca Świętego Jana Pawła II: O zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym *Familiaris Consortio*.

1995 *Evangelium Vitae* Ojca Świętego Jana Pawła II do biskupów, do kapłanów i diakonów, do zakonników i zakonnicek, do katolików świeckich oraz Do wszystkich ludzi dobrej woli o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego.

ADRIAN KOZIEŁ

WARSZAWSKI UNIWERSYTET MEDYCZNY

OBRAZ ABORCJI I IN VITRO
W OCZACH ŚW. JANA PAWŁA IITHE IMAGE OF ABORTION AND IVF
IN THE EYES OF ST. JOHN PAUL II

„Każdy ma prawo do życia (...)” – to zdanie na pozór oczywiste, zawarte w tak wielu dokumentach i dekretach, jest w dzisiejszych czasach przyczyną nieprzerwanych sporów między rządem, obywatelami oraz władzami kościoła. Życie jest podstawowym, a zarazem i najcenniejszym prawem każdego człowieka. Niemożliwym byłoby przestrzeganie innych praw, gdyby to fundamentalne prawo zostało zaniedbane. Mimo powszechnego zrozumienia, jak i również aprobaty przez społeczeństwo prawo to budzi wiele kontrowersji. Oczywistym jest, że życie każdego człowieka należy chronić, jednak pojawia się pytanie - kim jest człowiek? Rozwój medycyny, jak i biotechnologii umożliwia ludziom coraz dokładniejsze zgłębianie i poznawanie tajemnicy, jaką jest rozwój człowieka. Ponadto daje również możliwość ingerencji w ten rozwój. Dzięki temu zabiegi takie jak in vitro, czy aborcja są powszechnie znane i stosowane. In vitro daje parom nie mogącym mieć dzieci szansę na posiadanie potomstwa. Natomiast aborcja pozwala zdecydować kobietom, czy chcą urodzić dziecko. Ich głównym celem jest poprawa jakości i komfortu życia rodziców. Pojawia się jednak pytanie, czy poprawiając jakość życia rodziców nie zapominamy o kimś innym. Co z płodem, który został usunięty? Co z embrionami, które nie zostały wykorzystane do zapłodnienia? Czy one też są ludźmi i chroni je prawo do życia? Temat ten wzbudza wiele kontrowersji ponieważ nie jesteśmy w stanie określić kim właściwie jest człowiek. Dywagacje na temat słuszności przeprowadzania zabiegów in vitro i aborcji trwają od bardzo dawna. Dochodzi do licznych sporów wynikających z różnicy poglądów, w szczególności duchowieństwo oskarżane jest o konserwyzm i zacofanie. Osobą duchowną, która otwarcie mówiła na temat aborcji oraz in vitro był św. Jan Paweł II.

Dla św. Jana Pawła II życie było najcenniejszym darem, jaki człowiek mógł otrzymać od Boga. Tylko Bóg może dać życie i tylko Bóg może je zabrać. Jego działalności duchowej przyświecał jeden ważny cel - ochrona życia ludzkiego. Praca lekarzy cieszyła się ogromnym uznaniem ze strony papieża.

Wielokrotnie zwracał się do nich w swoich przemówieniach m.in. podczas Jubileuszu Lekarzy Katolickich w dniu 7 lipca 2000 roku. W oczach Jana Pawła II praca lekarza była szlachetną służbą na rzecz życia. „Droży lekarze katolicy, jak dobrze wiecie, wasza misja, z której nie możecie zrezygnować, polega na bronieniu, umacnianiu i miłowaniu ludzkiego życia od początku, aż do naturalnego zmięzchu (...)” - tymi słowami zwracał się do lekarzy podczas przemówienia w 2000 roku. Św. Jan Paweł II był świadomy, że społeczeństwo dąży do coraz większej autonomiczności, że kultura aborcyjna i zabiegi in vitro stają się coraz bardziej powszechne. Był również świadomy niepożądanego rozwoju biomedycyny, która ma polepszać stan zdrowia ludzi, a zarazem komfort ich życia. Zwracał jednak uwagę, że nie wszystko, co jest możliwe z medycznego punktu widzenia, jest jednocześnie moralnie dopuszczalne. Właśnie dlatego apelował do lekarzy, aby szanowali godność i świętość życia. Większość swoich przemyśleń św. Jan Paweł II zawarł w encyklice o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego zatytułowanej „Evangelium Vitae”.

W encyklice aborcja została surowo potępiona przez papieża. Według niego aborcja jest bezpośrednim łamaniem piątego przykazania - „Nie zabijaj”. Ponadto zwracał on również uwagę na większą przychylność do aborcji w krajach, gdzie antykoncepcja jest bardziej rozpowszechniona. Sprzyja ona rozwiązłemu trybowi życia i zachęca do uciekania od odpowiedzialności jaką jest macierzyństwo. Potępiał również rozwój badań naukowych, których jedynym celem jest przerwanie ciąży. Wiele hormonalnych środków antykoncepcyjnych nie chroni przed zająciem w ciążę, a jedynie przerywa ją na wczesnych etapach rozwoju istoty ludzkiej. Św. Jan Paweł II zwracał jednak uwagę na to, że uciekanie się do środków antykoncepcyjnych i aborcji często jest wynikiem problemów egzystencjalnych, mimo to zaznaczał, że nic nie zwalnia człowieka z prawa Bożego.

Z naukowego punktu widzenia wyjątkowo trudno jest nakreślić wyraźną granicę kiedy „człowiek” staje się człowiekiem. Jednym z najbardziej oczywistych kryteriów jest samoświadomość, która odróżnia nas chociażby od zwierząt. Zakładając, że istota posiadająca świadomość jest już człowiekiem, zabicie takiej istoty byłoby aktem zamachu na podstawowe prawo człowieka jakim jest prawo do życia. Temat aborcji jest tak bardzo kontrowersyjny, ponieważ nie można jednoznacznie określić, kiedy rozpoczyna się życie człowieka. Czy jest to moment, w którym powstaje zarodek, moment narodzin, a może bliżej nieokreślony czas pomiędzy tymi dwoma zdarzeniami? Naukowcy wiążą wykształcenie się świadomości płodu ze zdolnością do odczuwania

bólu, a tym samym ze zdolnością do reagowania na bodźce. Podczas rozwoju płodu występuje kilka kluczowych elementów, które muszą zaistnieć, aby płód mógł odczuwać ból. Po pierwsze muszą rozwinąć się receptory w skórze, które będą mogły odbierać bodźce. Początek ich rozwoju zaczyna się w 8 tygodniu życia płodowego, ale może trwać nawet do 15 tygodnia. Drugim niezbędnym elementem jest rozwój neuronów w rdzeniu kręgowym, które mogłyby transportować informacje z receptorów do mózgu. Rdzeń kręgowy rozwija się około 19 tygodnia życia płodowego. Ponadto neurony z rdzenia kręgowego muszą dotrzeć do obszaru mózgu odpowiedzialnego za odczuwanie bólu, co dzieje się na przełomie 23 i 24 tygodnia. Jednak rozwój tych struktur wcale nie oznacza, że są one w pełni funkcjonalne. Badania wskazują na to, że mózg jest aktywny dopiero w 30 tygodniu życia płodowego. Warto jednak zwrócić uwagę na to, że płód już przed 3 trymestrem wykazuje pewne odruchy, takie jak odruch wycofania. Większość odruchów jest jednak zależna od rdzenia kręgowego, natomiast odczuwanie bólu wymaga aktywności mózgu. Rozwój człowieka jest stopniowym i skomplikowanym procesem, dlatego wyznaczenie konkretnej granicy jako początek życia człowieka jest niezwykle trudne.

W encyklice „*Evangelium Vitae*” św. Jan Paweł II zajmuje również stanowisko w sprawie zapłodnienia *in vitro*. Według niego techniki sztucznej reprodukcji służą życiu, mimo to są one niemoralne ze względu na oddzielenie prokreacji od aktu małżeńskiego. Zwraca on również uwagę na fakt, że mogą być one źródłem nadużyć, a nawet zamachów na ludzkie życie. Zdanie to przestaje być kontrowersyjne w momencie, w którym prawami człowieka obejmujemy embriony, powstające w wyniku poczęcia, czyli biologicznego zapłodnienia. Św. Jan Paweł II podkreśla, że wiele ze sztucznie wytworzonych embrionów obumiera. Na dodatek często wytwarza się większą liczbę embrionów, niż jest to konieczne. Natomiast embriony niewykorzystane, nadliczbowe są uśmiercane lub zostają wykorzystane w celach naukowych. Według Św. Jana Pawła II postęp nauki i medycyny nie powinien bazować na zabijaniu człowieka. Życie ludzkie nie powinno być redukowane do postaci materiału biologicznego, wykorzystywanego w badaniach.

Pomimo wielu kontrowersji zapłodnienie *in vitro* umożliwiło wielu parom heteroseksualnym i homoseksualnym posiadanie upragnionego, biologicznego potomstwa. Średnio jedna na osiem par heteroseksualnych ma problemy z poczęciem, natomiast pary homoseksualne i samotni rodzice w ogóle nie mają możliwości posiadania dziecka. Zapłodnienie *in vitro* jest dla takich ludzi ogromną szansą. Właśnie dlatego zapłodnienie *in vitro* stało się tak popularne. Dotychczas na całym świecie w wyniku zapłodnienia

in vitro urodziło się ponad 8 mln dzieci. Każdego roku ma miejsce ponad 500 000 takich urodzeń. W związku z ciągłym rozwojem nauki skuteczność sztucznego zapłodnienia znacznie wzrosła na przełomie ostatnich lat i wynosi nawet 50% podczas jednego cyklu leczenia. Należy jednak pamiętać, że w wyniku sztucznego zapłodnienia często dochodzi do ciąż mnogich, które zwiększają ryzyko wczesnego urodzenia, jak i niskiej wagi urodzeniowej potomstwa. W przypadku matek zwiększa się natomiast ryzyko wystąpienia cukrzycy ciążowej, nadciśnienia oraz stanu przedrzucawkowego, który może zagrażać życiu ciężarnej.

Rozwój nauki i technologii umożliwi naukowcom coraz lepsze poznanie i zrozumienie świata, w tym również człowieka, który jest jego częścią. Wiedza ta z całą pewnością przyczyni się do wzrostu efektywności leczenia, a tym samym do uratowania ogromnej liczby ludzkich istnień. Należy jednak pamiętać, że wraz z nowymi możliwościami poszerzy się również pole do licznych nadużyć. Lekarze staną przed ciężkimi wyborami, które każdy z nich będzie musiał podejmować w zgodzie z własnym sumieniem. Wszystkim wyborom powinien przyświecać jednak jeden cel - służba zdrowiu i życiu, czyli działanie, które w oczach św. Jana Pawła II było kwintesencją pracy lekarza.

Bibliografia

Jan Paweł II

1995 *Evangelium Vitae*.

Garbarz A.

2005 *Jana Pawła II wskazania etyczne kierowane do służby zdrowia*, Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 12.

Lagercrantz H. & Changeux J-P.

2009 *The Emergence of Human Consciousness: From Fetal to Neonatal Life*, Pediatric Research volume 65.

Przemówienie Papieża podczas Jubileuszu Lekarzy Katolickich, 07.07.2000 <https://www.livescience.com/54774-fetal-pain-anesthesia.html>.

JANUSZ KAWA
UNIWERSYTET RZESZOWSKI

NADZIEJA NA LEPSZE JUTRO W ODNIESIENIU
DO STAROŚCI W NAUCZANIU JANA PAWŁA II
OLD AND LONELINESS IN THE TEACHING OF JOHN PAUL II

Strość wieńczy życie. jest czasem żniw.
Zniw tego czego się nauczyliśmy.
Co przeżyliśmy, żniw tego, co zdziałaliśmy osiągnęliśmy,
a tetakże tego, co wycierpieliśmy i wytrzymaliśmy.
Jak w końcowej partii wielkiej symfonii, te wielkie tematy współ-
brzmia potężnie.

Jan Paweł II

Wstęp

Słowa przerwane i wygłoszone przete Ojca świętego Jana Pawła II mają charakter ponadczasowy i odnoszą się do bardzo ważnej kwestii społecznej. Jan Paweł II był jedynym papieżem pochodzącym z Polski. Rządził on stolicą Piotrową w latach 1978-2005. Uznawany był zawsze za autorytet w dziedzinie moralności, filozofii oraz etyki chrześcijańskiej.

Ludzie w starszym wieku byli zawsze bardzo ważną częścią życia księdza, później biskupa a w końcu papieża Karola Wojtyły. Lubił rozmawiać, przebywać a przede wszystkim słuchać i spędzać wolny czas z ludźmi starszymi, którzy pomimo chorób i niedoli dnia codziennego pragnęli być blisko Boga Stwórcy a ich serca Zaszę były gotowe na dobrą nowinę.

Jan Paweł II wiele miejsca w swoim nauczaniu poświęcał osobom starszym schorowanym i cierpiącym. Ludzie w jesieni życia są jedną z podstawowych komórek każdego społeczeństwa, w która ma szczególny wpływ na każdą osobę tej społeczności. Wiele ról społecznych mają swój początek w prawidłowo funkcjonującym społeczeństwie którego części są osoby starsze. Autorytet i wzorce na których wzrasta młody człowiek ma swój fundamentalny początek w naśladownictwie osób starszych. Są oni ostoją spokoju nadziei i wiary na lepsze jutro. Obok babci należyte miejsce zajmuje także dziadek, który to dba o gniazdo i ciepło rodzinne i są wzorcem do prawidłowego kształtowania

charakterów i wzorców jego pociech. Według nauczania Ojca Świętego Jana Pawła II osoby starsze mają misję do spełnienia a ich miejsce i zadania wypełniane przez nich mają wagę szczególnie wzniosłą i jedyną, niezastąpioną w swoim posłannictwie. Papież w sposób bardzo zwięzły, a równocześnie głęboki odnosi się do realizacji czy nawet powołania seniorów.

Jan Paweł II w trakcie swojej posługi kapłańskiej zawsze był blisko człowieka, tego w potrzebie. Jego spojrzenia, gesty i czyny dawały znak o czymś wyjątkowym. Zawsze znajdował czas na bycie blisko lub w jego pobliżu gdzie znajdowali się ludzie chorzy, niepełnosprawni i cierpiący.

Ojciec święty Jan Paweł II, jak mało kto, zasługuje na przydomek „Papieża cierpienia”. Nie tylko z tego powodu, że sam od najmłodszych lat cierpiał z wielu powodów. Jako młody chłopiec utracił mamę i ukochanego brata Edmunda, później bardzo niebezpieczny wypadek któremu uległ jako młodzieniec. Będąc już papieżem cudem i przy boskiej opatrzności przeżył zamach do którego doszło na Placu św. Piotra 13 maja 1981 r. W wyniku tego tragicznego wydarzenia był poddawany licznym zabiegom i operacjom. Po czym przyszedł czas na ciężką, nieuleczalną chorobę której skutkiem były wieloma cierpieniami i bolesnymi zabiegami medycznymi. To wszystko kolejne elementy składające się na jego pełne cierpienia życie. Tymczasem mówiąc o „Papieżu cierpienia” mamy na myśli przede wszystkim, jego podejście i stosunek do cierpienia innych ludzi.

Podczas swojego pontyfikatu bragnał być blisko ludzie cierpiących, chorych, niepełnosprawnych i samotnych w ich domach, szpitalach, ośrodkach pomocy. Papież otwierał swoje serce na ich głos, wsłuchiwał się bardzo uważnie w to, co mają mu do powiedzenia. Podczas spotkań sam też zadawał im pytania, przytulał ich, całował i błogosławił, a na pełne ciepła i miłości gesty Ojca Świętego chorzy odpowiadali wzajemnością. Cierpiący i chorzy mieli w sercu Papieża Jana Pawła II miejsce uprzywilejowane – zawsze o nich pamiętał w homiliach. Podczas swoich licznych pielgrzymek ale także w Watykanie, na Placu św. Piotra dbano o to, by ludzie cierpiący zajmowali miejsce najbliższe ołtarza. Często mieli oni szansę na czytanie homilii i uczestniczenie w wspólnych modlitwach.

Ojciec Święty Jan Paweł II, Wieka osobistość którego wydała ziemia Polska – zostawił nam wiele zapisanych stron o cierpieniu. Najważniejszym jednak dokumentem, którego nie sposób pominąć o jego nauczania w tym zakresie pozostaje list apostołski „*Salvifici doloris*” (Zbawcze cierpienie) – o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia”. Jan Paweł II stwierdza, że cierpienie w świecie jest obecne po to:

ażeby wyzwać w człowieku miłość, ów jakże bezinteresowny dar z własnego „ja” na rzecz innych ludzi, ludzi cierpiących. Świat ludzkiego cierpienia przyzywa niejako bez przystanku inny świat: świat ludzkiej miłości – i tę bezinteresowną miłość, jaka budzi się w jego sercu i uczynkach, człowiek niejako zawdzięcza cierpieniu

Na przestrzeni 27 lat pontyfikatu trudno zliczyć ile odbyło się spotkań Papieża z chorymi - zarówno podczas oficjalnych uroczystości, ale także tych w czasie odwiedzin w szpitalach. Tych wyjątkowych spotkań było wiele. Papież nie zaniedbał także cierpiących nawet wtedy, kiedy sam podzielił los ludzi cierpiących. Może właśnie dlatego Jan Paweł II dla świata tak bardzo wiarygodnym nauczycielem cierpienia, gdyż sam tego cierpienia doświadczał. Ojciec Święty nie ukrywając swego cierpienia i starości, znalazł jeszcze jeden sposób świadczenia o Bożej miłości:

która jest ostatecznym sensem wszystkiego, co na tym świecie istnieje” w świecie, w którym panuje kult zdrowia i młodości

Jan Paweł II człowiekiem nadziei

Według Ojca Świętego nadzieja istnieje od zarania dziejów i jest nierozwalnie związana z ludzkim życiem. Można rozważać ją w dwóch zasadniczych ujęciach. Pierwszy dotyczy zmartwychwstania Chrystusa i obejmuje nadzieję związaną z życiem po śmierci, z wiecznością. Drugie ujęcie dotyczy codzienności. W dniu powszednim nadzieja pozwala na przezwycięzenie trudów, z którymi człowiek spotyka się każdego dnia. Każdy człowiek ma swoje powołanie i ważną rolę do spełnienia. Wszystkie te grupy społeczne mają swoje określone zadania, ziemską misję do wypełnienia. Osoby strasze też mają misję i posłannictwo do wypełnienia.

W 1987 roku w Gdańsku podczas homilii Św. Jana Pawła II wygłoszonej w trakcie pielgrzymki do Polski, papież powiedział:

„Dla chrześcijanina sytuacja nigdy nie jest beznadziejna. Chrześcijanin jest człowiekiem nadziei. To nas wyróżnia” (Jan Paweł II 1987)

Słowa głoszone przez Papieża Polaka mają charakter ponadczasowy i nie odnoszą się jedynie do ówczesnej sytuacji społeczno-politycznej w kraju.

Bibliografia

Borutka T.

1993 *Problematyka moralno-społeczna w nauczaniu Jana Pawła II (wybrane zagadnienia)*, Kraków.

Dudziak U.

2020 *Każdy ma swoje Westerplatte*, Lublin.

Jan Paweł II

1999 *Homilia w czasie mszy św. w Sopocie*, Sopot.

1981 *Kiedy Bóg daje życie, daje je na zawsze*, Rzym (Watykan).

NOTA O AUTORACH

Mgr Katarzyna Cyrkun – absolwentka kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne oraz studentka Pedagogiki, Administracji oraz Politologii na Uniwersytecie Rzeszowskim. Prezes Koła Naukowego Human Rights Uniwersytetu Rzeszowskiego, a także aktywny członek społeczności studenckiej. Autorka kilkunastu rozdziałów w monografiach naukowych. Brała udział w kilkudziesięciu konferencjach naukowych o zasięgu międzynarodowym oraz ogólnopolskim. Stypendystka Fundacji Lotto – Programu stypendialnego 100 na 100 im. H. Konopackiej i I. Matuszewskiego oraz dwukrotnie laureatka Stypendium Ministra Edukacji i Nauki. Rokrocznie wyróżniona stypendium rektora za osiągnięcia naukowe. Została finalistką Studenckiego Nobla 2021. Była także Przewodniczącą Komitetu Organizacyjnego Ogólnopolskich Konferencji Naukowych. Odbyła staż w Parlamencie Europejskim w Brukseli, który był nagrodą za osiągnięcia naukowe oraz aktywność społeczną na rzecz Instytutu Nauk o Polityce UR. Zainteresowania naukowe wiąże z nowymi technologiami w obszarze wojskowym, a także prawami człowieka, a w szczególności przyrodzonymi, niezbywalnymi i podstawowymi prawami jednostki.

Aleksander Gorzeń – student Wydziału Lekarskiego Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, absolwent Samorządowego Liceum Ogólnokształcącego w Opocznie. Jego zainteresowania to głównie nauka, a szczególnie medycyna i fizyka kwantowa. Ponadto, jest miłośnikiem pływania i gry w szachy.

Mgr Janusz Kawa – absolwent pedagogiki resocjalizacyjnej i pracy socjalnej Uniwersytetu Rzeszowskiego, nauczyciel, doktorant Socjologii w Instytucie Nauk Socjologicznych Uniwersytetu Rzeszowskiego, wykwalifikowany specjalista z zakresu mediacji i negocjacji. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół takich zagadnień jak: problemy i kwestie związanych z osobami

starszymi w dobie globalizacji. Jest autorem kilkudziesięciu artykułów i rozdziałów w monografiach naukowych.

Mgr Karolina Kumiega – absolwentka Bezpieczeństwa Wewnętrznego na Uniwersytecie Rzeszowskim. Swoją działalność naukową skupia się wokół czynnego uczestnictwa w Kole Naukowym „HUMAN RIGHTS”, Kole Naukowym Politologów oraz Kole Naukowym Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego. Wynika to przede wszystkim z głównych zainteresowań, które obejmują m.in. problematykę zjawiska terroryzmu w kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego.

Angelika Kuśnierz – studentka Wychowania Fizycznego na Uniwersytecie Rzeszowskim. Członek Koła Naukowego Human Rights Uniwersytetu Rzeszowskiego. Zainteresowania naukowe wiąże z wychowaniem fizycznym osób z niepełnosprawnością oraz strzelectwem sportowym.

Adrian Kozieł – student Wydziału Lekarskiego Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, absolwent XXVII Liceum Ogólnokształcącego im. Tadeusza Czackiego w Warszawie. Jego zainteresowania to fizjologia człowieka i szachy. Ponadto miłośnik żeglarstwa i jazdy na rolkach.

Julia Ligota – studentka II roku kierunku lekarskiego. W wolnych chwilach łączy naukę z pasją, jaką jest dla niej gra na altówce i pianinie. Lubi zwiedzać i odkrywać nowe miejsca przez podróżowanie.

Maciej Misztal – absolwent kierunku Administracja oraz student Bezpieczeństwa Wewnętrznego na Uniwersytecie Rzeszowskim. Członek Koła Naukowego Human Rights Uniwersytetu Rzeszowskiego. Zainteresowania naukowe wiąże ze strukturą organizacyjną Policji.

Arkadiusz Moskwa – student kierunku lekarskiego Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, absolwent IX Liceum Ogólnokształcącego z Oddziałami Dwujęzycznymi w Rzeszowie, absolwent II stopnia Zespołu Szkół Muzycznych nr 2 im. W. Kilara w Rzeszowie w klasie skrzypiec. Jego zainteresowania to głównie muzyka, pływanie oraz tematyka głowy i szyi człowieka. Na uczelni udziela się w kołach z zakresu neurochirurgii czy otolaryngologii.

Laura Rębisz – absolwentka kierunku Administracja oraz studentka Bezpieczeństwa Wewnętrznego na Uniwersytecie Rzeszowskim. Członek Koła Naukowego Human Rights Uniwersytetu Rzeszowskiego, a także aktywny członek społeczności studenckiej. Brała udział w kilkunastu konferencjach naukowych o zasięgu międzynarodowym oraz ogólnopolskim. Zainteresowania naukowe wiąże z prawami człowieka oraz służbami mundurowymi.

Malwina Rogowska – Studentka kierunku Prawo na Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach. Zainteresowania naukowe wokół gałęzi prawa cywilnego i bezpieczeństwa społecznego.

Patrycja Oleś – absolwentka studiów I stopnia na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne Uniwersytetu Rzeszowskiego. Aktualnie studentka psychologii studiów jednolitych magisterskich na Collegium Humanum - Wyższa Szkoła Menedżerska. Karolina Kumiega: absolwentka studiów I stopnia na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne Uniwersytetu Rzeszowskiego. Aktualnie studentka studiów II stopnia na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne oraz politologia Uniwersytetu Rzeszowskiego, a także studentka psychologii studiów jednolitych magisterskich na Collegium Humanum - Wyższa Szkoła Menedżerska.

Karolina Ozóg - studentka prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Członkini Koła Naukowego Prawo a Płeć. Swoje zainteresowania skupia wokół praw człowieka, szczególnie praw kobiet oraz prawa europejskiego.

PUBLIKACJA WYZWANIA WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA TO XVII JUŻ TOM, KTÓRY SKŁADA SIĘ Z DWÓCH CZĘŚCI. PIERWSZA TO PIĘTNAŚCIE AUTORSKICH ROZDZIAŁÓW POŚWIĘCONYCH AKTUALNYM ZAGADNIENIOM WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA, NATOMIAST DRUGA CZĘŚĆ SURNUM CORDA TO ROZDZIAŁY AUTORSKICH TEKSTÓW POŚWIĘCONE WIELKIEMU POLAKOWI I OJCU ŚWIĘTEMU JANOWI PAWŁOWI II.

W NINIEJSZYM TOMIE ZAWARTE ZOSTAŁY PRACE OSÓB – MŁODYCH BADACZY, KTÓRZY PREZENTUJĄ WYJĄTKOWE SPOJRZENIE NA OTACZAJĄCĄ RZECZYWISTOŚĆ. CIEKAWY UNIKALNE SPOSTRZEŻENIA, ROZWAŻANIA I ODNIESIENIA WOBEC WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA NADAJĄ PUBLIKACJI CHARAKTER WYJĄTKOWY – INTERDYSCYPLINARNY. NAD „GORĄCYMI” ZAGADNIENIAMI WYZWAŃ WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA, I ZACHODZĄCYCH W NIM CIĄGŁE ZMIANACH POCHYLAJĄ SIĘ ŚRODOWISKA NAUKOWE REPREZENTUJĄCE ŚWIAT NAUKI.

W TEJŻE PUBLIKACJI MOŻEMY ZNALEZĆ TEKSTY AUTORÓW REPREZENTUJĄCYCH UNIWERSYTET RZESZOWSKI, COLLEGIUM HUMANUM RZESZÓW, UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE, UNIWERSYTET MARII CURIE-SKŁODOWSKIEJ W LUBLINIE, UNIWERSYTET WARSZAWSKI, WARSZAWSKI UNIWERSYTET MEDYCZNY, UNIWERSYTET MEDYCZNY IM. PIASTÓW ŚLĄSKICH WE WROCŁAWIU, UNIWERSYTET PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNYM W SIEDLCACH, COLLEGIUM HUMANUM WYŻSZA SZKOŁA MENEDŻERSKA, COLLEGE OF SOCIAL SCIENCES ORAZ UNIWERSYTET IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

WYZWANIA WSPÓŁCZESNEGO ŚWIATA TOM XVII, KTÓRY JEST WYNIKIEM WSPÓŁPRACY WIELU OŚRODKÓW AKADEMICKICH, ALE I OSÓB PRAKTYCZNIE ZAJMUJĄCYCH SIĘ PROBLEMATYKĄ OTACZAJĄCEGO ŚWIATA, KTÓRYCH TEKSTY ODZWIERCIEDLAJĄ TEMATY TOCZĄCYCH SIĘ DYSKURSORÓW CZŁOWIEKA XXI WIEKU.

ZE WSTĘPU

**JANUSZ KAWA
REDAKTOR NAUKOWY TOMU**

ISBN: 978-83-67074-84-1